

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

The roles of the French Language in Thailand
from 1662 A.D. to 1977 A.D.

นายปรีดี พิศภูมิวิธิ

AQ 00725 90

18 พ.ย. 2553

277984

๒๕๕๓/๑๕๕

เริ่มบริการ

22 S.A. 2553

งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนจากงบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

คำนำ

งานวิจัยเรื่องบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในภาษาต่างประเทศสากลที่ได้มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของไทยมาโดยตลอด หลักฐานต่างๆ ในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าประเทศฝรั่งเศสได้ดำเนินกิจกรรมของตนในประเทศสยามมานานกว่า ๓ ศตวรรษ ในขณะเดียวกัน ชาวฝรั่งเศสก็ได้นำภาษาและวัฒนธรรมของตนมาเผยแพร่ ทำให้ภาษาฝรั่งเศสมีบทบาทในฐานะเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยง ๒ ภูมิภาคในโลกเข้าด้วยกัน

ด้วยความสำคัญของภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจภาษาฝรั่งเศสที่มีบทบาทหลากหลาย และต้องการรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของภาษาฝรั่งเศส โดยได้รวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่นับเป็นเอกสารชั้นต้น (primary source) และเอกสารชั้นรองอื่นๆ (secondary source) รวมทั้งบทความ งานวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศส และวิเคราะห์เชิงพรรณนาขึ้น

แม้ว่าในปัจจุบันนี้ ภาษาฝรั่งเศสจะยังคงเป็นภาษาต่างประเทศที่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษาเลือกเรียนอยู่ก็ตาม แต่ก็ต้องตระหนักว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสลดลงกว่าสมัยก่อนมาก ทั้งนี้เพราะกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกตะวันออกที่ล้ำหน้าและสามารถส่งอิทธิพลในด้านต่างๆ เข้าสู่ประเทศไทยได้มากกว่าภาษาตะวันตก ทำให้ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลี กลายเป็นกลุ่มภาษาตะวันออกที่ได้รับความนิยมมากขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม บทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ได้แสดงออกผ่านภาษานั้นก็ยังยืนยันได้ว่า ภาษาฝรั่งเศสได้เข้ามามีส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยมานานกว่า ๓๐๐ ปี โดยที่สามารถผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยหวังว่ารายงานวิจัยนี้อาจจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของภาษาฝรั่งเศสและภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาการศึกษาและความเจริญของประเทศมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้ไม่อาจสำเร็จเป็นรูปเล่มลงได้ หากผู้วิจัยไม่ได้รับความอนุเคราะห์ด้านเอกสารหลักฐาน และข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาฝรั่งเศส ด้านประวัติศาสตร์ไทยและด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลายท่าน โดยเฉพาะ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี รองประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งกรุณาให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ บุคลากรห้องสมุดหลายแห่ง คือหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยบูรพา หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม และห้องสมุดสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

ขอขอบคุณคณะกรรมการบริหารสมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่กรุณาอนุเคราะห์เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาที่จัดสรรงบประมาณในการทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ปรีดี พิศุมิวิธิ. (๒๕๕๒). บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

คำสำคัญ : ภาษาฝรั่งเศส, บทบาทและความสำคัญ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายศึกษาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ปรากฏในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งเป็นปีที่ชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในอยุธยาเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนา กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นปีก่อนตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย และนับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทภาษาฝรั่งเศสในประเทศ จากการศึกษาพบว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสนับแต่แรกเริ่มคือเป็นภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่คริสต์ศาสนา เพราะปรากฏคำศัพท์ที่เกี่ยวกับศาสนาจำนวนหนึ่ง จากนั้นจะเป็นบทบาทด้านการค้าและด้านการทูต ตามลำดับ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และในช่วงหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ภาษาฝรั่งเศสได้เปิดสอนในโรงเรียนของชาวต่างชาติในกรุงเทพฯ และขยายสู่โรงเรียนมัธยม และในมหาวิทยาลัยในที่สุด ทั้งนี้เมื่อมีการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้เข้าสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี เพราะมีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การอบรมสัมมนา การให้ทุนแก่ครูและนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ

Predee PHISPHUMVIDHI (2009). *The roles of the French Language in Thailand from 1662 A.D. to 1977 A.D.* Faculty of Humanities and Social Sciences. Burapha University.

Key words : the French Language, role and importance

Abstract

This research aims to study the roles of French language taken place in Thailand from 2205 BE, the year the French first arrived to Ayutthaya to propagate Christianity, to 2520 BE, the year *l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français* found in Thailand. This year was considered a turning point of French language in Thai society. The study found that French was originally used to propagate Christianity as there were words related to the religion. Then the roles of the language were shifted to commercial and diplomatic purposes. Other than that French language was altered in accordance with Thailand's historical circumstances. During the reign of King Chulalongkorn, the period of post-reformed government, French language was offered in schools of foreigners in Bangkok and then the language was eventually extended to high schools, and universities. The establishment of Thailand's Association of French Teachers in the year 2520 BE was a turning point of French language in Thai society. French language has been well settled in modern education because activities for in stance, seminars, trainings, and funding for teachers and students have been regularly organized.

สารบัญ

บทที่		หน้า
บทที่ ๑	ความสำคัญของปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑๑
	๑. ความสำคัญของปัญหา	๑๑
	๒. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	๑๒
	๓. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๓
	๔. สมมติฐานของการวิจัย	๑๔
	๕. ขอบเขตของการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๔
	๕. ข้อตกลงเบื้องต้น	๑๔
	๖. วิธีการวิจัย	๑๕
	๗. ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	๑๕
 บทที่ ๒	 ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส	 ๑๖
	๑. การเริ่มความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์	๑๖
	๒. ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส	๑๘
	๒.๑ พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	๑๘
	๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส	๒๑
	๒.๒.๑ การเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส	๒๑
	สมัยอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐	
	- การเข้ามาของชาวฝรั่งเศสในสยาม	๒๔
	- คณะทูตฝรั่งเศสชุดที่ ๑ นำโดย เชอวาลิเยร์ เดอ ชอมนต์	๒๖
	(Chevalier de Chaumont)	
	- คณะราชทูตฝรั่งเศสชุด ๒ นำโดย ซิมง เดอ ลา ลูแบร์	๒๗
	(Simon de La Loubère) และเซเบอร์ต์ ดู บูลเล่ย์	
	(Céberet du Boullay)	
	๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสสมัย	๒๘
	รัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓	
	- ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศสในสมัยรัตนโกสินทร์	๒๘
	ตอนต้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	
	รัชกาลที่ ๔	

หน้า

- การเริ่มความสัมพันธ์กับต่างประเทศตะวันตก:	๒๕
โปรตุเกส อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา	
- การทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกในลักษณะใหม่	๓๓
- การส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศและการเดินทางไปฝรั่งเศสของคณะทูตสยาม	๓๔
- ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๗
- การเสด็จประพาสฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐	๔๒
- การเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๔๐	๔๓
- การเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๕๐	๔๕
- ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐	๔๖
- ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑	๔๗
- องค์กรฝรั่งเศสเกี่ยวกับสยามและภูมิภาคตะวันออก	๔๘
- สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole Française d'Extrême-Orient)	๔๘
- สถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ (Institut National des Langues et Civilisations orientales)	๔๙
- การก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับมหาวิทยาลัย	๔๙
๒.๒.๓ ชาวฝรั่งเศสในประเทศสยามช่วงรัชกาลที่ ๕ — รัชกาลที่ ๗	๕๑
- ขอรจ์ ปาดู (George Padoux)	๕๑
- ขอรจ์ เซเดส์ (Goerge Cœdès)	๕๒
- โรเบิร์ต แลงกาด์ (Robert Lingat)	๕๓
๒.๒.๔ นักเรียนไทยในฝรั่งเศสในช่วงรัชกาลที่ ๖ — ๗	๕๓

	หน้า
บทที่ ๓ บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐	๕๖
๑. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในการเผยแพร่ศาสนา	๕๖
๒. บทบาทภาษาฝรั่งเศสทางการค้า	๖๒
๓. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในความสัมพันธ์ทางการทูต	๖๓
๔. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในระบบการศึกษาแบบใหม่	๗๕
- โรงเรียนประจำแบบใหม่ของฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ	๗๖
- ผลผลิตด้านเอกสารของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทย	๘๑
บทที่ ๔ บทบาทของภาษาฝรั่งเศสก่อนและหลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๕๒๐	๘๔
๑. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสและความร่วมมือระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๐	๘๔
๒. การก่อตั้งสมาคมฝรั่งเศสกรุงเทพฯ	๘๗
๓. การก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย	๘๘
๔. การพัฒนาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยหลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย	๙๑
๕. การจัดพิมพ์วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย	๙๓
๖. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในด้านอื่นๆ หลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย	๙๗
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๐๑
บรรณานุกรม	๑๐๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๐

สารบัญภาพ

ภาพที่	คำอธิบายภาพ	หน้า
๑	ภาพเขียนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในทัศนะของชาวตะวันตก	๑๕
๒	พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส	๒๓
๓	แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่ชาวฝรั่งเศสวาด	๒๕
๔	คณะทูตสยามถวายพระราชสาส์นจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓	๓๖
๕	สนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส ปี พ.ศ. ๒๒๓๐	๖๓
๖	ออกพระวิสุทธรุณทร (ปาน) ราชทูตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไปฝรั่งเศส	๖๕
๗	ภาพลายเส้นการเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ของคณะทูตสยาม	๗๐
๘	สังฆราชป็อลเลอกัวซ์	๘๓
๙	สมเด็จพระเจ้าฟ้างุ้มเรอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์	๙๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	คำอธิบายตาราง	หน้า
๑	ตัวอย่างภาษาฝรั่งเศสที่เป็นคำขี้มในภาษาไทย	๓๔
๒	สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ : เฉพาะด้านการศึกษา	๘๕
๓	สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ : เฉพาะด้านการศึกษา	๘๖
๔	สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ : เฉพาะด้านการศึกษา	๘๖
๕	หัวข้อการอบรมด้านการสอนของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕	๙๒
๖	หัวข้อการอบรมด้านการผลิตสื่อทัศนูปกรณ์ของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕	๙๔
๗	หัวข้อการอบรมด้านการวัดและประเมินผลของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕	๙๔
๘	หัวข้อการอบรมภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕	๙๕
๙	จำนวนทุนการศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕	๙๖

บทที่ ๑

ความสำคัญของปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในภาษาต่างประเทศที่ได้รับความนิยมในการเรียนการสอนในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลานาน ความสำคัญของภาษาประการหนึ่งคือเป็นภาษาสากลที่ได้รับการยอมรับในสังคมโลกในบริบททางด้านการทูต การกฎหมาย การพาณิชย์ ดังที่ปรากฏว่าภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในหลายภาษาหลักขององค์การสหประชาชาติรวมทั้งในอีกหลายองค์กรระดับสากล (Sumita Baffié, 2550) ในประเทศไทย ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาต่างประเทศที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน เพราะประเทศไทยและประเทศฝรั่งเศสมีความสัมพันธ์อันดีมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๙๙ – พ.ศ. ๒๒๓๑) หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าบรรดาบาทหลวงชาวคริสต์ได้เดินทางมาถึงเมืองอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส นับจากนั้นต่อมาชาวฝรั่งเศสจำนวนมากก็ได้เดินทางมาค้าขาย เจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต และสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓) จนทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่าง ๒ ประเทศ อันนำไปสู่ความคุ้นเคยภาษาฝรั่งเศสดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ในบริบทด้านการศาสนา พบว่านับแต่แรกที่ชาวคริสต์ได้เดินทางเข้ามาในสยาม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนานั้น เกิดขึ้นก่อนการเดินทางเข้ามาของชาวฝรั่งเศสกว่า ๑๐๐ ปี แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าการเผยแผ่ศาสนานี้ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก แม้ว่าจะมีชุมชนชาวต่างชาติที่อยูชยอยู่เป็นจำนวนหนึ่งแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตามที่อยุธยาซึ่งมีชุมชนชาวฝรั่งเศสที่มีโบสถ์คริสต์ศาสนาดังอยู่ด้วย

ส่วนในบริบททางด้านการค้าและการพาณิชย์นั้น พบว่าชาวฝรั่งเศสได้เริ่มเปิดบริษัทการค้าของตนหลังจากที่ได้เริ่มเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามแล้ว และมีสนธิสัญญาหลายฉบับที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาไทย

นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นพร้อมการเข้ามาของชาวฝรั่งเศสก็คือการแพร่หลายของภาษาฝรั่งเศสในดินแดนไทย และอาจเป็นไปได้ว่าภาษาฝรั่งเศสเริ่มเป็นที่รู้จักในสังคมไทยมาแต่สมัยอยุธยา และขุนนางชาวสยามก็อาจจะคุ้นเคยกับภาษาฝรั่งเศสดีพอสมควรแล้ว เพราะการติดต่อทางการทูตและการค้ากับฝรั่งเศสก็ย่อมจะต้องใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง บทบาทของภาษาฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนแปลงไปและอาจเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การศึกษาของสยาม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ประเทศฝรั่งเศสยังคงมีชุมชนต่างๆ ตั้งกระจัดกระจายในประเทศไทยและยังคงดำเนินกิจกรรมทางศาสนา และทางการค้าอย่างต่อเนื่อง มีการตั้งสถานกงสุลฝรั่งเศสขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ นอกจากนี้ที่สำคัญคือการตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกโดยมิชชันนารีชาวฝรั่งเศสเข้ามาสอนหนังสือ จึงทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศมากขึ้น ต่อมา เมื่อชาวฝรั่งเศสเดินทางมาในประเทศไทยมากขึ้นประกอบกับมี

วัตถุประสงค์เฉพาะมากขึ้น เช่นการติดต่อธุรกิจการค้า การโรงแรม หรือการราชการต่างๆ ก็ยิ่งทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างชาติลำดับที่ ๒ ที่มีการเรียนการสอนในประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามอาจสังเกตได้ว่าการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศ มุ่งเน้นที่การศึกษาภาษาในฐานะเครื่องมือทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จึงมีการศึกษาวรรณคดีฝรั่งเศส ไวยากรณ์ฝรั่งเศส ฯลฯ เพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชาวฝรั่งเศสได้ (อนงนาฏ เถกิงวิทย์, ๒๕๓๑) ปัจจุบันมีนักเรียนที่เรียนภาษาฝรั่งเศสทั้งหมดราว ๔๘,๐๐๐ คน (วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐) มหาวิทยาลัยต่างๆ ของประเทศไทยจึงจัดหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสขึ้นอย่างหลากหลายตามแต่ความชำนาญของอาจารย์ภาษาฝรั่งเศสนั้นๆ เช่นภาษาฝรั่งเศสด้านกฎหมาย ด้านการท่องเที่ยว (Sodcheun Chaiprasatra, 2550) ด้านธุรกิจการโรงแรม ด้านเลขานุการ (สุปานิ เสาภายนและคณะ, ๒๕๒๔) และด้านการแปล (จินตนา คำรงค์เลิศและคณะ, ๒๕๓๔) หรือมีการจัดสร้างแบบทดสอบมาตรฐานจัดระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษาภาษาฝรั่งเศส มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งศาสตราจารย์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์และคณาจารย์จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยความร่วมมือของสำนักทดสอบมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อใช้เป็นเครื่องทดสอบวัดระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสของนักเรียนในระดับอุดมศึกษา (วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑ : ๑ – ๒๐)

อย่างไรก็ดี ยังไม่มีงานวิจัยใดที่อธิบายถึงบทบาทของวัฒนธรรมภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนับแต่แรกเริ่มว่าได้มีบทบาทอย่างไร และมีวิวัฒนาการอย่างไรจนปัจจุบันที่ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของประเทศ ในขณะที่วงหนังสือที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสและไทยก็มีจุดประสงค์หลักที่การอธิบายลักษณะความสัมพันธ์อย่างกว้างๆ โดยที่มิได้มุ่งไปที่ภาษาฝรั่งเศสว่ามีความสำคัญและมีบทบาทอย่างไร

งานวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการบูรณาการองค์ความรู้เชิงมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยจะอธิบายบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ตลอดจนเห็นความสำคัญของภาษาฝรั่งเศสจนกระทั่งเกิดการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างยิ่ง เพราะบทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมีส่วนช่วยในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยและทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำคัญในการศึกษาทั้งระดับมัธยมและอุดมศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติการเข้ามาของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
๒. เพื่อศึกษาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ทางประวัติศาสตร์

๓. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบทบาทภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยก่อนการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐

๓. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารจากห้องสมุดต่างๆ พบว่ามีงานวิจัยเพียงเล่มเดียวที่ได้ศึกษาเรื่องสถานภาพการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย คืองานวิจัยของวารุณี ปัทมสังข์ เรื่อง “สถานภาพการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย: บรรณนิทัศน์สังเขป” อันเป็นงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีสาระคือถกเถียงรวบรวมนิทานพื้นบ้านและบทความต่างๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ไว้ และสรุปเป็นบรรณนิทัศน์สังเขปของเอกสารเหล่านั้น (วารุณี ปัทมสังข์, ๒๕๓๔)

ธิดา บุญธรรม (Thida Boontharm, 1976) เสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่องประวัติศาสตร์การศึกษาในประเทศไทย โดยได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการเรียนการสอนในประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนและไม่มีแบบเรียนที่เป็นระบบ แต่เมื่อประเทศสยามได้รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาก็ได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาจากในพระราชวังออกไปสู่ประชาชนมากขึ้น โดยมีโรงเรียนเปิดขึ้นหลายแห่ง และแสดงให้เห็นว่าบทบาทของมิชชันนารีตะวันตกที่เข้ามาในกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ขึ้นเช่นกัน

ส่วนในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ฝรั่งเศสและที่เกี่ยวกับการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย นั้นมีงานเขียนหลายเล่ม ดังเช่น

พลับพลึง มูลศิลป์ (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓) นำเสนอวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยฝรั่งเศสสมัยอยุธยา เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของ 2 ประเทศโดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทยและต่างประเทศในการอธิบายที่มาความสัมพันธ์ด้านการศาสนา การค้า การทูต

Bernard Wirth (Bernard Wirth, 1988) เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่องการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยามของคณะมิสซังต่างประเทศกรุงปารีสเฉพาะมุมมองด้านการศึกษา เป็นการวิเคราะห์ลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ที่คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสได้ทดลองใช้ในอยุธยา

มานพ ถนอมศรี (มานพ ถนอมศรี, ๒๕๓๕) เรื่องราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม เป็นการอธิบายประวัติของบาทหลวงฝรั่งเศสที่สำคัญทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เช่นบาทหลวงดาร์ซาร์ด บาทหลวงเดอซัวซี ฯลฯ

ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสถานภาพความรู้ด้านฝรั่งเศสศึกษาในประเทศไทยนั้น เป็นงานวิจัยของกรรณิกา จรรย์แสงและคณะอาจารย์จากภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งได้รวบรวมหนังสือ บทความ งานวิจัยของการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ด้านปรัชญา ด้านวรรณคดี ด้านภาษาศาสตร์ ซึ่งสรุปได้ว่าในประเทศไทยมีการใช้ภาษาฝรั่งเศสในการศึกษาด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะมีการแปลเอกสารภาษาฝรั่งเศสออกเป็นภาษาไทยในประชุมพงศาวดารภาคต่างๆ ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา จากนั้นภาษาฝรั่งเศสจึงมีบทบาทในการเรียนการสอนมากขึ้น (กรรณิกา จรรย์แสงและคณะ, ๒๕๔๖)

ตัวอย่างการศึกษาต่างๆ จะเห็นได้ว่ายังไม่ครอบคลุมภาพรวมของบทบาทภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย การศึกษาส่วนใหญ่เป็นเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะประเด็นความสนใจของผู้เขียน จึงทำให้ไม่ได้รับข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวกับภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนับแต่เมื่อเริ่มมีสัมพันธไมตรีจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๐

๔. สมมติฐานของการวิจัย

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัยที่สถานภาพของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยได้ดำเนินกิจกรรมของตน และการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นจุดเปลี่ยนแปลงของการส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้เข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้น

๕. ขอบเขตของการวิจัย

๑. **ด้านเนื้อหา** ครอบคลุมเนื้อหาทางด้านประวัติศาสตร์นับแต่ที่ชาวฝรั่งเศสกลุ่มแรกได้เดินทางเข้ามาถึงอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) โดยศึกษาในบริบททางประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น การศาสนา การทูตและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ การค้า การศึกษา

๒. **ด้านเวลา** เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๒๐๕ (ค.ศ. ๑๖๖๒) เมื่อชาวฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยา และงานวิจัยจะจำกัดเวลาสิ้นสุดใน พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

๓. **ด้านพื้นที่** การศึกษาเอกสารชั้นต้น เช่น บันทึกรักของชาวฝรั่งเศส รายงานการค้า สนธิสัญญา ตลอดจนเอกสารชั้นรองอื่นๆ เช่น รายงานการวิจัย บทความ เอกสารประกอบการสัมมนา เอกสารรายงานประจำปีของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ฯลฯ

๖. ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. การทับศัพท์ชื่อภาษาฝรั่งเศสจะใช้ระบบราชบัณฑิตยสถานเป็นเกณฑ์

๒. ในงานวิจัยนี้จะใช้ปีพุทธศักราช เป็นหลัก แต่อาจใส่ปีคริสต์ศักราชไว้ในวงเล็บในกรณีที่เห็นว่าสำคัญ

๗. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) คือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่างๆ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยมีการแสดงตารางรายละเอียดและตารางภาพประกอบ เพื่อให้การศึกษาทำความเข้าใจความสมบูรณ์มากขึ้น

๘. ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ประโยชน์ในเชิงวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑.๑ สร้างองค์ความรู้ด้านประวัติความเป็นมาของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

๑.๒ สร้างองค์ความรู้ด้านบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยในบริบทต่างๆ ทางประวัติศาสตร์

๒. ประโยชน์ต่อสังคม

๒.๑ ตระหนักในความสำคัญของบทบาทภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

๒.๒ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยให้แพร่หลายมากขึ้น

๒.๒ สร้างความเข้าใจอันดีและเห็นคุณค่าของภาษาต่างประเทศอื่นๆ ในสังคมไทย

บทที่ ๒

ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส

๑. การเริ่มความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

นักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มีความเห็นกันว่า การรับวัฒนธรรมต่างชาติหรืออีกนัยหนึ่งคือการที่สยามรู้จักชาติตะวันตกมากขึ้นกว่าเดิมนั้นคือเมื่อประเทศโปรตุเกสเดินทางเข้ามายังทวีปเอเชีย ในปี พ.ศ. ๒๐๕๔ โปรตุเกสส่งกองเรือเข้ามายังมะละกาเพื่อโจมตีและใช้เป็นที่ตั้งของกองเรือโปรตุเกสเพื่อการค้าและการศาสนา แต่เมื่อทราบว่ามีเมืองขึ้นของไทยก็ได้ส่งคณะทูตโปรตุเกสเข้ามาเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งอยุธยา จากนั้นความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตก็เกิดขึ้น มีการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าฉบับแรกกับไทยในปี พ.ศ. ๒๐๕๕ ซึ่งส่งผลให้ชาวโปรตุเกสที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพระนครหรืออยุธยามีสิทธิพิเศษทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนา ทั้งเกิดการแลกเปลี่ยนการซื้อขายสินค้าขึ้นโดยที่โปรตุเกสจะจัดหากระสุนและอาวุธในการสงครามให้กับสยาม ส่วนสยามก็จะจัดขายข้าวให้ (ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๕๑ : ๔๔ – ๗๒)

ในรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาที่สืบมา โปรตุเกสยังคงเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของราชสำนักด้วย กล่าวคือชาวตะวันตกกลุ่มนี้ได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกองกำลังทหารรักษาพระองค์ในฐานะทหารฝรั่ง มีหน้าที่ถวายความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์และได้ร่วมออกรบในสงครามต่างๆ ในหลายโอกาส อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางการค้าและทางการทูตระหว่างอยุธยากับโปรตุเกสก็ยังคงดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง เช่นใน พ.ศ. ๒๑๔๕ สมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงส่งทูตไปยังเมืองกัวเพื่อร้องขอให้มีการค้ากับฝ่ายสยามมากขึ้น ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อโปรตุเกสเองเริ่มมองเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับการค้าขายและการเดินเรือของโปรตุเกสบริเวณน่านน้ำเอเชีย เพราะฮอลันดาได้เริ่มมีบทบาททางทะเลมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นเมื่อฮอลันดาเข้ามาขอตั้งสถานีการค้าที่ปัตตานีเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๖ ก็ยังทำให้กิจการการค้าระหว่างอยุธยากับโปรตุเกสลดบทบาทลงมากด้วย กระทั่งโปรตุเกสเองต้องเสียดินแดนมะละกาให้กับฮอลันดาในปี พ.ศ. ๒๑๘๓

ต่อจากประเทศโปรตุเกสนั้น กิจการการค้าระหว่างอยุธยากับฮอลันดาจึงเฟื่องฟูขึ้นมาก ทั้งมีการแลกเปลี่ยนคณะทูตของทั้งสองประเทศอีกด้วย ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ฮอลันดาได้รับสิทธิพิเศษด้านการค้ามากขึ้นเพราะได้มีส่วนช่วยพระเจ้าทรงธรรมในการขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. ๒๑๖๐ ไทยและฮอลันดาจึงได้ลงนามในสนธิสัญญาพิเศษในการซื้อขายหนังกวางและหนังสัตว์แก่ฮอลันดา ซึ่งกลายเป็นเรื่องความบาดหมางระหว่างตะวันตกชาติอื่นอีกมากซึ่งฮอลันดาได้พยายามทำลายระบบการค้าคู่แข่งกับชาติตะวันตกอื่นๆ ในอยุธยา

* คือเมือง Goa ซึ่งเป็นเมืองท่าแห่งแรกที่กองเรือโปรตุเกสเดินทางขึ้นบกและใช้เป็นที่ตั้งมั่นของชุมชน

อย่างไรก็ดี การที่ฮอลันดาเข้ามาติดต่อกับสยามโดยหวังผลประโยชน์ทางการค้าเพียงอย่างเดียว ทำให้ในภายหลังสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเริ่มไม่เป็นไปตามที่ฝ่ายฮอลันดาตั้งใจ เพราะการค้ามีอุปสรรค และสยามได้ตระหนักว่าฮอลันดาได้รับสิทธิทางการค้ามากเกินไป ทั้งผลประโยชน์ทางการค้าของสยามที่ควรจะได้รับมากเช่นเดิมก็ลดลงด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ฮอลันดาคัดค้านสยามมากขึ้น แต่กระนั้นสยามก็ไม่สามารถทำอะไรได้มากกว่าการประนีประนอมและยินยอม นอกเสียจากการการคบคิดกับชาติอื่น เพื่อดุลอำนาจกับฮอลันดา ซึ่งอังกฤษก็เป็นประเทศที่สยามคาดหวังในการครั้งนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษเริ่มต้นขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และสิ้นสุดลง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เป็นความสัมพันธ์ที่ขาดความต่อเนื่อง เพราะเมื่อใดที่อังกฤษทำการค้าในสยามไม่ได้ผลดีก็จะเดินทางออกไปแล้วจึงกลับเข้ามาใหม่ ซึ่งเป็นเช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง ในขณะที่ฝ่ายสยามเองให้การต้อนรับอังกฤษด้วยดีเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะนับว่าอังกฤษเป็นประเทศคู่ค้าที่มีวัตถุประสงค์เรื่องการค้าเพียงอย่างเดียว (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, ๒๕๔๕ : ๕๗)

การค้าในระยะแรกระหว่างสยามและอังกฤษยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากมีคู่แข่งที่คอยขัดขวางอย่างฮอลันดา ซึ่งทั้งอังกฤษและฮอลันดาดังกล่าวก็มีวิธีการที่ใช้ในการติดต่อค้าขายคล้ายคลึงกัน นั่นก็คือ การทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางนำสินค้าจากสยามไปส่งขายยังดินแดนอื่นๆ โดยเฉพาะในยุโรป และนำสินค้าจากที่อื่นมาขายในสยามด้วย

อังกฤษก็เป็นชาติตะวันตกที่เข้ามามุ่งผลประโยชน์ทางการค้าเช่นเดียวกับฮอลันดา ดังนั้นจึงมักเกิดการกระทบกระทั่งกับฮอลันดาในเรื่องของผลประโยชน์ที่จะได้รับ และในบางครั้งฮอลันดาก็จะคอยกีดกันมิให้อังกฤษทำการค้ากับสยามได้อย่างราบรื่นอีกด้วย ทำให้อังกฤษเกิดความไม่พอใจฮอลันดาอย่างมาก ดังเช่นที่ปรากฏหลักฐานในสนธิสัญญาฉบับหนึ่งที่ฮอลันดาทำกับสยาม ซึ่งมีเนื้อความในการผูกขาดการซื้อหนังสัตว์จากสยาม ได้กล่าวไว้ว่าให้ฮอลันดาได้รับสิทธิพิเศษในการซื้อขายสินค้าดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าฮอลันดาสนใจที่จะจำกัดการซื้อขายสินค้าสยามต่อประเทศอื่นๆ ที่มาทำการค้ากับสยามนั่นเอง ซึ่งสยามก็พยายามหาวิธีทางที่จะอำนวยความสะดวกคืนให้แก่อังกฤษ เพื่อให้สามารถดำเนินความสัมพันธ์กับอังกฤษต่อไปได้ โดยที่สยามได้ให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่อังกฤษ ด้วยการที่พ่อค้าโปรตุเกสและอาหรับต้องนำสินค้ามาไว้ที่คลังสินค้าของอังกฤษก่อนที่จะส่งมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ห้องพระคลังของสยามเช่นที่เคยทำมา และแม้ว่าสยามจะให้สิทธิพิเศษทางการค้ากับอังกฤษแล้วก็ตาม แต่การค้าของอังกฤษไม่ก้าวหน้าอย่างที่ควรจะเป็น อังกฤษต้องเสียเปรียบดุลการค้ากับสยาม เพราะอังกฤษต้องการสินค้าสยามมากกว่าจะขายสินค้าของตน (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, ๒๕๔๕ : ๕๘)

อย่างไรก็ดี การเจริญสัมพันธไมตรีทางการค้าของอังกฤษกับสยามก็ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จนถึงช่วงกลางของยุคสมัยที่อังกฤษเข้ามาในอยุธยา การเข้ามาด้วยจุดประสงค์ในเรื่องการค้าเกือบจะต้องแปรเปลี่ยนไปเพราะความมุ่งหวังของสยามที่ต้องการให้อังกฤษมาถ่วงดุลอำนาจฮอลันดา ซึ่งในขณะนั้นฮอลันดาได้ข่มขู่และคุกคามสยามในเรื่องของการค้าเป็นอย่างมาก สยามจึงหันมามีสัมพันธไมตรีที่ดีกับ

อังกฤษโดยใช้การทูตเป็นสื่อกลาง เพื่อร้องขอความช่วยเหลือจากอังกฤษซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น แต่อังกฤษกลับไม่ได้ให้ความสนใจแก่คำร้องขอของสยามเท่าใดนัก อังกฤษมุ่งหวังที่จะเข้ามาติดต่อค้าขายกับสยามเพียงอย่างเดียว หรืออาจจะเป็นอีกกรณีหนึ่งที่มีผู้สันนิษฐานไว้ว่าอังกฤษกำลังติดพันการสงครามกับฮอลันดาในแถบฝั่งยุโรปอยู่ จึงไม่สามารถให้ความช่วยเหลือแก่สยามในเวลานั้นได้

ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามและอังกฤษในช่วงตอนปลายนั้น อาจกล่าวได้ว่าคงมีความคล้ายคลึงกับสยามและฮอลันดา ที่สยามต้องเผชิญกับความกดดันอย่างหนักในช่วงตอนปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อังกฤษต้องขัดแย้งกับขุนนางสยาม จนภายหลังได้กลายเป็นสาเหตุทำให้เกิดสงครามระหว่างสยามกับบริษัทยินเดียตะวันออกของอังกฤษ ความสัมพันธ์ทางการทูตที่มีระหว่างสยามกับอังกฤษเป็นอันต้องสิ้นสุดลง ณ ตอนนั้น (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓ : ๑๖ – ๒๐)

ถึงแม้ว่าสยามต้องการที่จะยืมมือของอังกฤษเข้ามาช่วยถ่วงดุลอำนาจ ลดความกดดันของฮอลันดาที่มีต่อสยามในขณะนั้น แต่ดูเหมือนว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอังกฤษเข้ามาติดต่อการทูตกับสยามก็เพื่อจุดประสงค์ด้านการค้าขายแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้สนองตอบต่อความต้องการของสยาม ในจังหวะและช่วง โอกาสเดียวกันที่บังเอิญฝรั่งเศสก็ต้องการเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามเพื่อการเผยแพร่คริสต์ศาสนานั้นเอง (Gilles Delouche, ๒๕๒๓ : ๖๑ – ๗๕)

สรุปได้ว่าในสมัยอยุธยา เป็นยุคสมัยที่สยามได้เริ่มรู้จักกับชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาด้วยจุดประสงค์ที่ต่างกัน ทั้งการค้า การศาสนา การทูต ช่วงสมัยนี้นับได้ว่าทำให้สยามได้รับรู้วัฒนธรรมตะวันตกที่จะปรากฏออกมาผ่านพฤติกรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษาฯลฯ และจะก่อให้เกิดการรับและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันที่สุดในที่สุด อย่างไรก็ตามอาจนับได้ว่าในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นเป็นช่วงสำคัญของการติดต่อกับต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศตะวันตก ซึ่งนอกจากจะมีความสนใจทางด้านการค้า การศาสนา และการทูตแล้ว ยังได้นำพาวัฒนธรรมต่างๆ ของประเทศของตนเข้ามาในอยุธยา ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของการรับวัฒนธรรมต่างชาติสืบต่อมาอีกด้วย

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส

เพื่อให้เข้าใจในประวัติศาสตร์ระหว่าง ๒ ประเทศได้ดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องศึกษาพระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อันจะแสดงให้เห็นบริบททางการเมือง การค้าและการศาสนาที่ทรงนำมาซึ่งความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศ

๒.๑ พระราชประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๕ – พ.ศ. ๒๒๓๑ ครองราชย์ พ.ศ. ๒๑๕๕ – พ.ศ. ๒๒๓๑) เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๒๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระราชสมภพเมื่อวันจันทร์ เดือนยี่ ปีวอก พ.ศ. ๒๑๑๕ และทรงมีพระนามชื่อเจ้าแก้วดวงดี และยังมีพระอนุชาคือ

เจ้าฟ้าอภัยทศ พระไตรภูวนาทิตยวงศ์ พระองค์ทอง และพระอินทราชา พระองค์ทรงมีพระราชธิดา พระองค์เดียวคือ เจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาทพ (วิยะดา ทองมิตร, ๒๕๒๐ : ๓๓ - ๔๒)

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเล่าว่าเมื่อแรกพระราชสมภพนั้น พระญาติเห็นเป็นสิกร พระราชบิดาจึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า “พระนารายณ์” ส่วนในคำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด เล่าว่าเมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งมังคลาภิเษก พระองค์เสด็จไปช่วยดับเพลิง ผู้คนเห็นเป็นสิกร จึงขนานพระนามว่าพระนารายณ์ พระองค์ทรงรับการศึกษาจากพระโหราธิบดี และพระอาจารย์พรหม พระพิมลธรรม รวมทั้งพระพุทโธมาจารย์และพระสงฆ์ในพระนคร กระทั่งมีความรู้อย่างแตกฉาน (ธนิต อยู่โพธิ์, ๒๕๔๗ : ๙ - ๑๐)

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อพ.ศ. ๒๑๙๙ ขณะทรงมีพระชนมายุ ๒๕ พรรษา โดยทรงชิงราชบัลลังก์จากสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา หลังจากประทับในกรุงศรีอยุธยาได้ ๑๐ ปี พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๙ (กรมศิลปากร ก, ๒๕๔๕ : ๑๐ - ๑๓) และเสด็จไปประทับที่ลพบุรีทุกๆ ปี ครั้งละหลายเดือน กระทั่งเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ณ พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ในพระราชวังเมืองละโว้ ทรงครองราชสมบัติเป็นเวลา ๓๒ ปี มีพระชนมายุ ๕๖ พรรษา

ภาพที่ ๑ : ภาพเขียนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในทัศนะของชาวตะวันตก

(รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, ๒๕๔๙ : ๖๒)

ในรัชกาลของพระองค์นั้นปรากฏว่าราชอาณาจักรสยามเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีไปทั่ว เพราะทรงดำเนินนโยบายทางการค้า การทูตและการศาสนากับนานาประเทศ ทรงเปิดรับเทคโนโลยีตะวันตกเข้ามาใช้ เช่นการดาราศาสตร์ การประปา การคณิตศาสตร์ สถาปัตยกรรมฯลฯ ซึ่งล้วนแต่ทำให้อยุธยามีความเจริญและเป็นที่ชุมนุมของชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก (กรมศิลปากร ข, ๒๕๓๐)

ด้านการต่างประเทศในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นที่โดดเด่นที่สุดก็คงจะเป็นด้านการค้ากับชาวต่างชาติทั้งดินแดนตะวันตกและตะวันออก ซึ่งนับว่าเป็นช่วงที่รุ่งเรืองที่สุดของกรุงศรีอยุธยาได้ คงเป็นเพราะความสามารถทางการค้าอันชาญฉลาดของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้ากับไทยต่างพากันขนานนามพระองค์ว่าพระมหากษัตริย์นักการค้า พระองค์ทรงเปิดรับบริษัทต่างชาติให้เข้ามาในสยาม ไม่ว่าจะเป็นโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ทรงได้กำไรมูลค่ามหาศาลจากการค้าขาย การเก็บส่วยและอื่นๆ ทรงใช้เงินที่ได้นี้ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัง และยังทรงเตรียมอาวุธและกองทัพให้พร้อมอยู่เสมอในยามที่จะมีศึกสงครามในภายภาคหน้า (บุปผา ทิพย์สภาพกุล, ๒๕๓๔ : ๑๔๕ - ๑๔๗)

แม้จะมีความขัดแย้งในเรื่องของการค้า หากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงพระปรีชาสามารถในการจัดการปัญหาได้ เช่นใน พ.ศ. ๒๒๐๗ พวกฮอลันดาได้ใช้เรือปืน ๒ ลำมาปิดล้อมอ่าวไทยเพราะเกิดความขัดแย้งกันด้วยเรื่องผลประโยชน์ด้านการค้าทางทะเลตะวันออก คือนับตั้งแต่ชาวไปจนถึงจีน โดยเฉพาะตลาดการค้าในญี่ปุ่นอันเป็นผลประโยชน์ที่สำคัญของฮอลันดา ฮอลันดาจึงตั้งข้อเรียกร้องทางการค้าต่อกรุงศรีอยุธยาหลายประการ อันยังผลให้กรุงศรีอยุธยาต้องสูญเสียเอกสิทธิ์ทางการค้าในประเทศ และสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้ากับต่างประเทศไปอย่างใหญ่หลวง เหตุกระทบกระทั่งกับฮอลันดาครั้งนี้ ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ ทรงวิตกว่าฮอลันดาจะเข้ายึดครองบ้านเมือง เพราะมีข่าวลือว่าฮอลันดาจะยึดเอาบางกอกซึ่งเป็นกุญแจสำคัญของราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ได้พยายามคบค้าชาติอื่น เช่น เปอร์เซีย อังกฤษ แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่มีอำนาจใดใดในภูมิภาคที่เข้มแข็งกว่าฮอลันดา จึงทรงหันไปติดต่อกับฝรั่งเศส ด้วยทรงทราบจากบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ว่า พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงพอพระทัยที่จะเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา และทรงทราบว่าฝรั่งเศสกำลังแผ่ขยายการค้ามาทางเอเชีย โดยตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสขึ้น เหตุนี้ทั้งสองฝ่ายจึงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนคณะทูตต่อกัน

ผลที่ได้รับจากการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีด้านการค้ากับนานาประเทศโดยเฉพาะชาติตะวันตก ทำให้ประเทศไทยได้พบเห็นวิทยาการ แนวคิดและมุมมองใหม่ๆ ที่แตกต่างจากชาติที่เจริญกว่า และนำข้อดีเหล่านี้มาพัฒนาประเทศให้เจริญทัดเทียมประเทศอารยะทั้งหลาย เมื่อมีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติใดสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็มักจะส่งเหล่าขุนนางหรือพระบรมวงศานุวงศ์ไปด้วยจำนวนหนึ่งเพื่อไปศึกษาวิทยาการด้านการทหาร การบริหารบ้านเมือง และอื่นๆ ซึ่งนับว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศชาติที่แบบอย่างหนึ่ง (บุปผา ทิพย์สภาพกุล, ๒๕๓๔ : ๑๒๔ - ๑๓๒)

อีกวิธีหนึ่งของการเปิดโลกทัศน์ของไทยก็คือ การเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามารับราชการเป็นขุนนางของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้นำความรู้และวิทยาการใหม่ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ชื่อเสียงของสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นขจรขยายไปจนเกือบทั่วโลกและโดยเฉพาะในทวีปยุโรปประเทศไทยมีสัมพันธไมตรีที่คึกคักอยู่หลายประเทศ แต่ที่โดดเด่นที่สุดคงจะเป็นประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเริ่มต้นความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ในรัชสมัยของพระองค์นี้

๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศส

๒.๒.๑ การเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสสมัยอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๐๐

เมื่อชาติตะวันตกหลากหลายเชื้อชาติได้เข้ามาในราชอาณาจักร โดยมีวัตถุประสงค์ในพันธกิจที่เด่นชัดมากกว่าที่ปรากฏในรัชกาลก่อน ๆ ดังตัวอย่างเช่น พ่อค้าฮอลันดาได้แสดงความปรารถนาในด้านการค้าและสิทธิทางการค้าที่จะเอื้อประโยชน์แก่บริษัทตนเพิ่มมากขึ้น ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็แสดงความพยายามในการยกระดับการค้าระหว่างประเทศของตนกับสยามให้มากขึ้นกว่าเดิม

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรสยามกับประเทศฝรั่งเศสนั้น เราสามารถแบ่งความสนใจของฝรั่งเศสต่อสยามได้ ๓ ประเด็นสำคัญด้วยกันโดยขึ้นอยู่กับระยะเวลาและบริบททางประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๕๑ : ๔ – ๑๓)

๑. ความสนใจด้านการเผยแผ่ศาสนา ปรากฏชัดเมื่อคณะมิชชันนารีต่างประเทศ กรุงปารีส (Missions Etrangères de Paris) ได้ส่งคณะมิชชันนารีเดินทางมายังภูมิภาคตะวันออกไกล โดยมีจุดหมายปลายทางที่แคว้นโคชินจีน แคว้นดังกี๋ย* แต่เมื่อเดินทางเข้ามาถึงยังสยามก็พบว่าดินแดนนี้มีได้รังเกียจการเคารพนับถือศาสนาอื่นๆ คณะมิชชันนารีจึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะเผยแผ่ศาสนาในดินแดนนี้ (กรมศิลปากร ช, ๒๕๒๖ : ๑๒ – ๑๕) ทั้งได้ดำริที่จะจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนา “สามเณรลัย” (Séminaire) ขึ้น (รัชฎาพร ฤทธิจันทร์, ๒๕๔๓ : บทคัดย่อ) ความสนใจที่จะเผยแผ่ศาสนาได้ขยายพรมแดนจากการพยายามชักจูงให้ชาวสยามเข้ารับ “ไปสู่การชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยอมรับศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประจำพระองค์อีกด้วย หากเมื่อพระสังฆราชลอมแบร์ด เดอ ลา มอตต์ (Lambert de la Motte) ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯและกราบบังคมทูลเรื่องราวต่างๆ ทางคริสต์ศาสนา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็มิได้ทรงแสดงพระราชหฤทัยที่จะทรงเข้ารับ แต่บางครั้งจะทรงมีพระราชปณิธานเกี่ยวกับเรื่องศาสนาบ้างก็ตามความสนพระทัยของพระองค์อยู่ที่สรรพวิทยาการตะวันตกที่ดูจะเป็นของใหม่ในดินแดนตะวันออก

* คือแคว้น Cochinchina และ Tonquin ปัจจุบันคืออาณาเขตของประเทศเวียดนาม เข้ารีต หมายถึงการยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ หรืออีกนัยหนึ่งคือการเข้าเป็นคริสตศาสนิกชน

** เข้ารีต หมายถึงการยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ หรืออีกนัยหนึ่งคือการเข้าเป็นคริสตศาสนิกชน

มากกว่า ผลของความพยายามในครั้งนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังที่บาทหลวง เดอ ชัวซี (De Choisy) ระบุไว้ว่า “ข้าพเจ้าได้ทราบแก่ใจอยู่แล้วว่า การที่พูดกันว่าพระเจ้ากรุงสยามจะทรงเข้ารีตนั้น เป็นคำพูดที่เกินกว่าเหตุมาก ข้าพเจ้าได้รู้สึกว่พระเจ้ากรุงสยามทรงยอมที่จะปกครองและบำรุงพวกเข้ารีต แต่หาใช่พระองค์เองจะเข้ารีตด้วยไม่ การที่พระองค์ทรงปฏิบัติเช่นนี้ก็โดยพระราชดำริจะชักนำให้ชาวต่างประเทศและสินค้าได้เข้าไปในพระราชอาณาเขต เพื่อเป็นทางป้องกันมิให้พวกฮอลันดาแย่งชิงผลประโยชน์ของพระองค์ได้ เพราะบรรดาเจ้าแผ่นดินฝ่ายอินเดียทุกองค์มีความกลัวพวกฮอลันดา มาก” (เสรี พงศ์พิส, ๒๕๒๗ : ๕๐) อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอสัญญาเกี่ยวกับคริสต์ศาสนาปี พ.ศ. ๒๒๒๘ ก็ระบุว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามทรงพระราชทานพระราชานุญาตให้เผยแพร่ศาสนาได้อย่างเสรี (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓ : ๓๐๓ – ๓๐๖)

๒. ความสนใจด้านการค้า เมื่อการเริ่มวางรากฐานคริสต์ศาสนาในสยามเริ่มเข้ารูปเข้ารอยแล้ว แนวคิดทางด้านการค้าก็ได้รับการเสริมขึ้นมาทันทีโดยท่านสังฆราชปัลลู (François Pallu – พ.ศ. ๒๑๖๕ – พ.ศ. ๒๒๒๗) เพราะเมื่อท่านสังฆราชเดินทางกลับจากกรุงโรมมายังฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๒๑๑ ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และกราบบังคมทูลรายงานผลการเผยแพร่ศาสนาและความเป็นไปได้ในการจัดตั้งสถานีการค้าขึ้นที่อยุธยา เหตุผลที่ท่านสังฆราชเสนอแนวคิดนี้เนื่องจากว่า “จากอาณาจักรนี้ฝรั่งเศสจะสามารถติดต่อกับเกาะสุมาตรา ชวาและบอร์เนียวได้ทางตอนใต้ ทางตะวันตกสามารถแผ่ขยายไปจนถึงเมืองขึ้นของตนในอินเดียและเกาะมาดากัสการ์ ทั้งยังสะดวกในการขยายอำนาจไปทางตะวันออกในแคว้นโคชินจีน แคว้นตังเกี๋ย ประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น” (อาเดรียง โลเนย์, ๒๕๒๘ : ๕๒) แนวคิดทางการค้าได้รับการสนับสนุนและพยายามทำให้มั่นคงขึ้นดังปรากฏข้อสัญญาที่เอกอัครราชทูตฝรั่งเศส เซอร์วาลิเยร์ เดอ ชอมอง (Chevalier de Chaumont) ได้ทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๘ แสดงความยินยอมของฝ่ายสยามที่อนุญาตให้บริษัทการค้าของฝรั่งเศสสามารถดำเนินกิจการบางอย่างได้เสรี เช่น การซื้อขายสินค้ากับพระคลัง การค้าขายดิบทุกที่ที่เกิดขึ้น การตั้งบริษัทห้างร้านในอยุธยา เป็นต้น (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓ : ๒๙๘ – ๓๐๒)

ตัวอย่างดังนี้เป็นการสะท้อนการทดลองแนวคิดด้านการค้าในภูมิภาคตะวันออกไกลของบริษัทการค้าฝรั่งเศสที่เพิ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากราชวงศ์ฝรั่งเศสและขุนนางอยู่มาก (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๔๕ : ๕๕ – ๕๗) แต่การเริ่มต้นที่รวดเร็วเกินไปนั้นทำให้บริษัทไม่พร้อมสำหรับการค้าในภูมิภาคดังกล่าวเท่าที่ควร อีกทั้งไม่สามารถต่อสู้กับอิทธิพลทางการค้าของบริษัทฮิสต์อินเดียตะวันออกของฮอลันดาและอังกฤษที่ดำเนินงานในดินแดนมหาสมุทรอินเดีย และคาบสมุทรอินโดจีนนี้มาเกือบศตวรรษ ผลสุดท้ายคือบริษัทการค้าของฝรั่งเศสต้องยุติกิจการลงในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ โดยประสบภาวะขาดทุนและเมืองสถานีการค้าบางเมือง เช่น ปอนดิเชรี (Pondichéry) ถูกยึดครองโดยชาวฮอลันดา (Hubert Méthivier, 1994 : 101 – 105)

๓. ความสนใจด้านการเมือง นับว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏขึ้นหลังจากกระแสการค้าในภูมิภาคปรากฏผลสำเร็จในช่วงต้น แต่ในมุมมองของความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา

แล้ว นับว่าเป็นความสนใจของฝรั่งเศสที่ปรากฏขึ้นในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หลักฐานเอกสารบางฉบับระบุความตั้งใจทางการเมืองการทหารที่เด่นชัด เช่นเนื้อความในจดหมายลับของนายพลคอนซึ่งเขียนเป็นภาษาโปรตุเกสที่ขอให้ฝรั่งเศสส่งนายทหารที่มีความพร้อมในการดำรงชีวิตอยู่ในสยามเข้ามาประจำการอย่างลับ ๆ เพื่อจะได้จัดเข้าทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ ในราชอาณาจักร (E.W. Hutchinson, 1968 : 35) หรือในเอกสารคำสั่งที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มอบหมายให้นายพล เดส์ฟาร์จ (Général Desfarges) ผู้นำกองกำลังทหารฝรั่งเศสในบางกอกนั้นก็มีความสำคัญว่าให้ฝ่ายฝรั่งเศสสามารถใช้กำลังในการยึดครองบางเมืองสำคัญในอาณาจักรได้ (ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๕๒ : คำนำ ผู้แปล) และในกรณีที่พระเจ้าแผ่นดินสยามไม่ทรงยินยอมให้ชาวฝรั่งเศสเข้าตั้งมั่นที่เมืองบางกอกก็ให้สามารถเข้ายึดอำนาจของเจ้าเมืองไว้ (กรรณิกา จรรย์แสงและมอร์กาน สปอร์แตส, ๒๕๔๖ : ๑๖๔ – ๑๗๓) ข้อมูลเหล่านี้นำไปสู่ข้อสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงนโยบายของฝรั่งเศสในช่วง ๕ ปีหลัง ก่อนสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจากการเผยแผ่ศาสนาและการค้ามาเป็นการแสวงหาดินแดนเพื่อผลประโยชน์อื่น ๆ ที่จะตามมาในอนาคต (ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๕๑ : ๑๑)

ภาพที่ ๒ : พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศส

(ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๕๒ : ๑๓)

440.070593

ป472.บ

277984

การเข้ามาของชาวฝรั่งเศสในสยาม

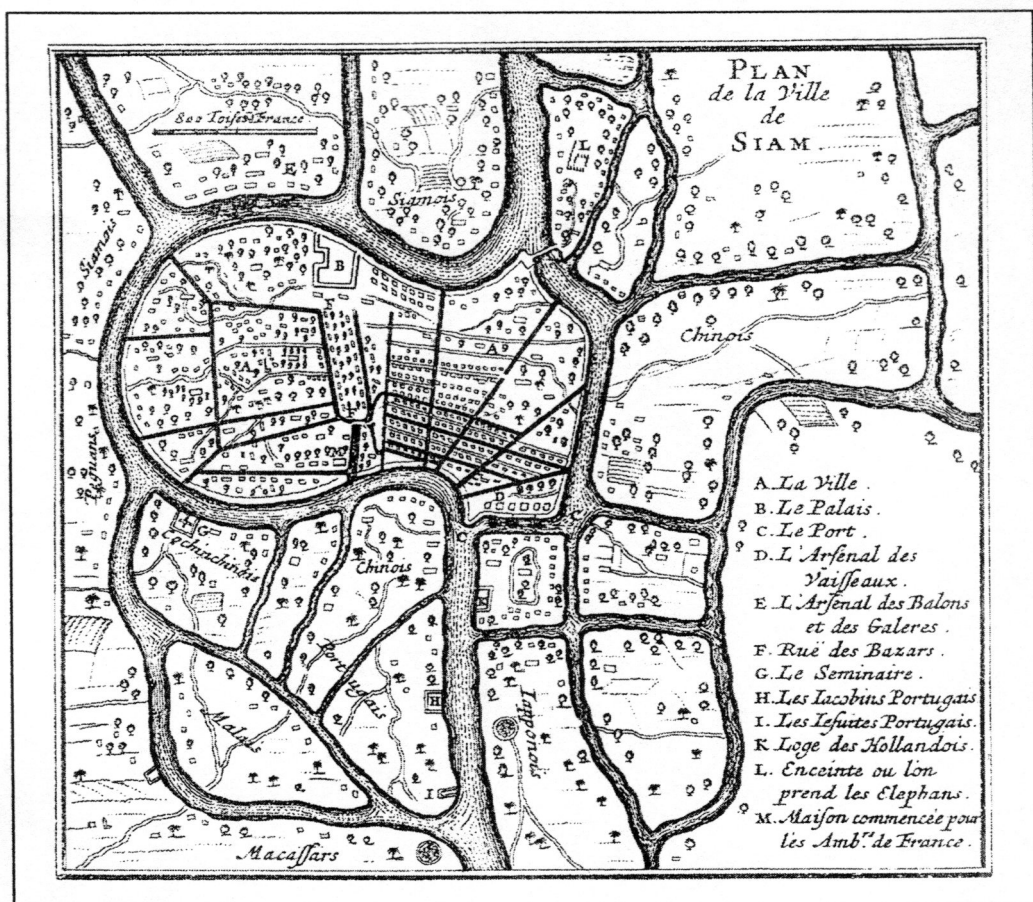
มีหลักฐานที่ปรากฏถึงการเข้ามครั้งแรกของชาวฝรั่งเศสในสยาม ในปี พ.ศ. ๒๒๐๕ ซึ่งมีบาทหลวงชาวฝรั่งเศสสังฆราชลอมแบร์ เดอ ลามอตต์ (Lambert de la Motte) ที่ได้รับหน้าที่สำคัญในการออกเดินทางมาเผยแผ่คริสต์ศาสนายังบริเวณญวนและโคชินไชน่า แต่ในขณะนั้นระหว่างทางที่จะไปยังจีนได้เกิดสงครามขึ้นระหว่างอังวะกับจีน ท่านลามอตต์จึงได้ใช้เส้นทางอ้อมผ่านมายังอยุธยา และในที่นี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นทำให้ท่านลามอตต์เกิดความสนใจที่จะทำการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยาม (กรมศิลปากร จ, ๒๕๔๒ : ๓๕ - ๔๕) เหตุเพราะท่านได้พบกับอิสรภาพและความประทับใจในการนับถือศาสนาของคนที่นี่ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้ในงานเขียนเล่มหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าไม่คิดว่าจะมีประเทศใดในโลกที่มีหลากหลายศาสนา และมีแนวทางในการปฏิบัติที่เปิดกว้างมากเท่ากับประเทศสยาม ทั้งพุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชนและอิสลามิกชน ล้วนแยกไปปฏิบัติตามความแตกต่างของลัทธิศาสนา ซึ่งเสรีภาพในการนับถือศาสนาของพวกเขานั้นดูเหมือนว่าจะจะเป็นสิ่งที่วิเศษสุด...” (Relation du voyage de Mgr. de La Motte Lambert 1683 อ้างถึงใน อองรี โจฟ, ๒๕๔๔ : ๓)

ชาวสยามนับถือพุทธศาสนากันมาตั้งแต่สมัยโบราณ กล่าวได้ว่าศาสนาพุทธหยั่งรากลึกลงในจิตใจของชาวสยามมานานมากแล้ว แต่ทั้งนี้ชาวสยามในสมัยก่อนก็ไม่ปรากฏว่าเป็นผู้กักกันในการเลือกนับถือศาสนา หากแต่ให้อิสรภาพในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการง่ายดายที่ชาวฝรั่งเศสจะเข้ามาทำการเผยแผ่คริสต์ศาสนากันอย่างกว้างขวางในอยุธยา

กษัตริย์ของชาวอยุธยาแทบทุกพระองค์ที่ทรงให้อิสรภาพในการเผยแผ่ศาสนาของผู้ต่างถิ่น ดังเช่นที่มีงานเขียนมากมายกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติได้เข้ามาในสยาม ด้วยพระองค์หวังจะให้ชาวตะวันตกได้สอนวิทยาการสมัยใหม่แก่บรรดาขุนนาง (เดือน คำดี, ๒๕๒๕ : ๑๔ - ๑๕) และยังได้มีพระราชนุญาตให้สอนศาสนาคาทอลิกได้ทั่วอยุธยา ยกเว้นแต่ในพระราชวังเท่านั้น นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังทรงพระราชทานที่ดินสำหรับที่จะใช้สร้างบ้าน โบสถ์ และสามเณรด้วย (Gilles Delouche, ๒๕๒๗ : ๖๓) ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างผลประโยชน์ที่ทั้งสยามและฝรั่งเศสจะได้รับ

ฝรั่งเศสต้องการที่จะใช้อยุธยาเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่คริสต์ศาสนา นับแต่นั้น มีการส่งบาทหลวงมาเป็นราชทูตเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและสานสัมพันธ์ในการดำเนินกิจการดังกล่าวหลายครั้ง รวมถึง สังฆราชปาลู (François Pallu) ที่ได้เป็นผู้เข้ามาในสยามเพื่อขอสิทธิทางด้านการสอนศาสนาในอยุธยาเท่านั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไปและมีเหตุการณ์ต่างๆ ได้บังเอิญเกิดผ่นแปร ทำให้ท่านปาลูจำต้องเข้าไปเล่นการเมือง (Gilles Delouche, ๒๕๒๗ : ๖๓) เพราะในสมัยนั้นการเผยแผ่ศาสนาในต่างประเทศถือเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอยู่กับอิทธิพลทางด้านการค้าและการเมืองด้วย อาทิ การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการค้าของสยาม ที่ทำให้ท่านปาลูต้องเผชิญกับระบบราชการที่ก่อตัวมาจากการเมืองในอยุธยา เป็นต้น การอาศัยอำนาจของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้คือการเผยแผ่คริสต์ศาสนา นับเป็นจุดเริ่มต้นทางด้านการค้าและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสและสยามที่ต่อจากการเผยแผ่ศาสนา

อันจะขยายตัวกว้างขวางในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันนั้นก็มีการฉีพาทระหว่างสยามกับฮอลันดาเกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ฝรั่งเศสเข้ามามีบทบาทในสยามได้อย่างเต็มที่ (Gilles Delouche, ๒๕๒๓ : ๖๕)

ภาพที่ ๓ : แผนที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่ชาวฝรั่งเศสวาดขึ้น
(รัชชัช ดั่งศิริวานิช, ๒๕๔๕ : ๘๖)

ทางการการค้า เป็นนโยบายของฝรั่งเศสที่เพิ่งเริ่มขึ้นหลังจากที่ชาติมหาอำนาจตะวันตก ๓ ชาติ ได้ทำ สัญญาพันธมิตรสามฝ่าย (Triple Alliance) ร่วมกันเมื่อ พ.ศ. ๒๒๑๐ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ประการหนึ่งคือ การกีดกันสินค้าฝรั่งเศส ดังนั้นฝรั่งเศสจึงจำเป็นต้องแสวงหาตลาดการค้าแห่งใหม่ โดยมุ่งเป้าหมายไปที่เอเชียเป็นสำคัญ (อนงคณา มานิตพิสิฐกุล, ๒๕๔๕ : ๘๑) และสยามก็เป็นหนึ่งในเป้าหมายที่ฝรั่งเศสต้องการมีสัมพันธไมตรีอันดีทางการค้าด้วย

ส่วนทางการการเมืองนั้น ฝรั่งเศสได้เข้ามาอิทธิพลเพียงเพื่อต้องการผลประโยชน์จากสยาม เท่านั้น ซึ่งผลประโยชน์ที่วาดังกล่าวจะสำเร็จลุล่วงได้นั้น ก็ต้องมีการแลกเปลี่ยนบางสิ่งบางอย่างต่อกัน บ้าง ตัวอย่างเช่น การที่ฝรั่งเศสได้กลลอบติดต่อกับ คอนสแตนติน ฟอลคอน (Constance Phaulkon) ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการดูแลติดต่อกับชาวต่างชาติในรัชกาล มีการติดสินบน ยื่นข้อเสนอต่างๆ ให้กับ ขุนนางเชื้อสายกรีกผู้นี้ตามหลักฐานที่ปรากฏ จนกระทั่งได้รับความช่วยเหลือในแผนการที่วางไว้ตาม

ความตั้งใจ นำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในสยามเอง (Predee Phisphumvidhi, 1999 : résumé) ทำให้ผู้ศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยอยุธยาวิเคราะห์ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นการแทรกซึมเข้าสู่การเมืองภายในสยามของฝรั่งเศส

โดยหากจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามและฝรั่งเศสแล้ว จะเห็นได้ว่าการเข้ามาของชาวฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์จะเป็นสิ่งที่โดดเด่นมากที่สุด เพราะในยุคสมัยนั้นเป็นสมัยที่การเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตเจริญรุ่งเรืองมาก มีการติดต่อสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ทั้งด้านการศาสนา การค้า และการเมือง โดยมีการส่งคณะราชทูตเข้ามาหลายชุดด้วยกัน คือ

คณะทูตฝรั่งเศสชุดที่ ๑ นำโดย เชวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ (Chevalier de Chaumont)

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๒๒๓ – ๒๒๒๘ เป็นช่วงระยะเวลาที่สยามได้ส่งทูตไปฝรั่งเศสหลายคณะด้วยกัน เพราะในระหว่างนี้สงครามในประเทศยุโรปได้สงบลงแล้ว และขณะนั้นบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศสมาเปิดสถานการค้าที่อยุธยา มีเรือที่จะไปยังฝรั่งเศสได้ ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์จึงส่งคณะทูตไปยังฝรั่งเศส ซึ่งมีจุดประสงค์ที่สำคัญก็คือ เพื่อจะเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส

หลังจากที่สยามได้เคยส่งคณะราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงทรงแต่งตั้งคณะราชทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามเช่นกันในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ ประกอบด้วย เชวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ เป็นราชทูต เดอ โชมองต์ซึ่งเป็นคนที่มีความฉลาดรอบรู้มากคนหนึ่ง เดินทางมาพร้อมกับ บาทหลวง เดอ ชัวซี (De Choisy) อุปทูต ซึ่งจะเป็นผู้กราบบังคมทูลเกี่ยวกับเรื่องศาสนา นอกจากนี้คณะราชทูตยังประกอบด้วยบุคคลในตระกูลผู้ดีและบาทหลวงที่เคร่งศาสนา เช่น ฟอร์แบ็ง (Forbin) และบาทหลวง กี ตาซาร์ด (Guy Tachard) (องรี โชฟ, ๒๕๔๔ : ๑๓)

การแต่งตั้งคณะราชทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่เป็นทางการ กล่าวคือมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการเดินทางมายังสยาม มีการจัดเตรียมคณะราชทูตอย่างสมพระเกียรติ โดยได้รับมอบหมายจากสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่ทรงมีความต้องการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในตะวันออกโดยให้อยุธาเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงาน ทั้งนี้โดยได้รับแรงสนับสนุนจากบรรดาบาทหลวงในราชสำนักฝรั่งเศส

การเดินทางมาเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนารายณ์ของคณะทูตฝรั่งเศสชุดนี้ ได้รับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในสมัยอยุธยา ในเรื่องที่ยกมาให้การต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศสอย่างดียิ่งโดยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน (จันทร์ฉาย ภักดีธิดา, ๒๕๓๐ : ๑๖๓ – ๑๘๕) เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ทรงอนุญาตให้ราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าได้ตามธรรมเนียมยุโรปคือ ผู้เข้าเฝ้าฯสามารถสวมรองเท้า คาคกระบีเข้าไปในพระราชวังได้โดยไม่ต้องหมอบคลานเวลาเข้าเฝ้าฯ และสิ่งที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคือ การถวายพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยที่ เดอ โชมองต์ ชูพานที่วางพระราชสาส์นเพียงครึ่งแขน ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ต้องโน้มพระองค์มารับพระราชสาส์น แต่สมเด็จพระ

นารายณ์ทรงไม่ว่าอะไร กลับเข้มงวดแล้วนำพระราชสาส์นนับขึ้นจบเหนือเศียร เป็นการถวายพระเกียรติแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นอย่างยิ่ง (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓ : ๑๐๗)

จุดประสงค์ในการเข้ามาของฝรั่งเศสในสยามครั้งนี้ก็เพื่อการศาสนาดังที่ได้เคยกล่าวไว้แล้ว ซึ่ง เดอ โชมองต์ ได้ทูลสมเด็จพระนารายณ์ถึงจุดมุ่งหมายของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตเกี่ยวกับกิจการด้านการเผยแผ่ศาสนาไว้ว่า “ไม่มีสิ่งใดจะทำให้พระเจ้าแผ่นดินของข้าพระองค์ทรงแน่วแน่ในพระราชปณิธาน และจะทำให้สัมพันธภาพระหว่างได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระองค์ใกล้ชิดสนิทสนมกันได้มากไปกว่าที่ทรงนับถือศาสนาเดียวกัน... การที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกำลังจะทรงรับคำสอนของคริสต์ศาสนาหลังจากที่ทรงเห็นคล้อยตามในสิ่งความจริง และสิ่งนี้เองจะเป็นสิ่งที่เพิ่มพูนความนับถือและความชื่นชม ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินของข้าพระองค์มีต่อได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท และจะเป็นการชักนำให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาในราชอาณาจักรสยามด้วยความมั่นใจและความกระตือรือร้นยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการสร้างพระเกียรติให้เกิดแก่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเองด้วย” (กรมศิลปากร ก, ๒๕๒๖ : ๓๕ - ๓๖)

จากข้อความทูลเกล้าฯ จะเห็นได้ว่า เดอ โชมองต์ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทูลเชิญสมเด็จพระนารายณ์ให้เปลี่ยนศาสนา สมเด็จพระนารายณ์ทรงปฏิเสธ แต่เนื่องจากพระองค์ทรงเกรงว่าฝรั่งเศสจะไม่สนใจติดต่อค้าขายและไม่ให้การช่วยเหลือใดๆ กับสยาม จึงหาทางผูกมัดคหบดีที่ยังคงต่อไปให้เป็นไมตรีกับฝรั่งเศส (กรมศิลปากร ง, ๒๕๑๐ : ๗๐ - ๗๑) ยกเมืองสงขลาให้ฝรั่งเศสตามที่ เดอ โชมองต์ ทูลขอ โดยให้เหตุผลว่าฝรั่งเศสจะได้มีที่มั่นเพื่อร่วมมือกับสยามต่อสู้กับฮอลันดา ถ้าฮอลันดาเข้ามาทำร้ายสยาม (กรมศิลปากร ง, ๒๕๑๐ : ๑๕๔ - ๑๕๕)

ถือได้ว่าการเดินทางเข้ามาของฝรั่งเศสในครั้งนี้นับว่าไม่ค่อยเป็นที่น่าพอใจสำหรับคณะราชทูตชาวฝรั่งเศสมากนัก ประการหนึ่งก็คือไม่สามารถกระทำการให้บรรลุลวุดจุดประสงค์ในการชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงหันมาเปลี่ยนศาสนาที่นับถือได้ ดังนั้นจึงได้มีการสนับสนุนคณะราชทูตชุดที่ ๒ เข้ามา โดยมีวัตถุประสงค์ทางด้านอื่นๆ รวมเข้ากันอยู่ด้วยทั้งทางด้านการค้าและการเมือง

คณะราชทูตฝรั่งเศสชุด ๒ นำโดย ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) และเซเบอร์ต์ ดู บูลเลย์ (Céberet du Boullay)

ในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ฝรั่งเศสได้ส่งราชทูตเข้ามาอีกคณะหนึ่ง นำโดย ซิมง เดอ ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) และ เซเบอร์ต์ ดู บูลเลย์ (Céberet du Boullay) พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงจัดส่งคณะราชทูตชุดนี้เพื่อไปติดตามภารกิจงานหลัก ๓ ประการ คือ การโน้มน้าวให้พระเจ้าแผ่นดินสยามเปลี่ยนศาสนา การหาโอกาสเข้าครอบครองเมืองสำคัญ และการแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้า (อองรี โชฟ, ๒๕๔๔ : ๑๗) ทั้งนี้จุดประสงค์หลักก็ยังคงเป็นการเข้ามาเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนา โดยการโน้มน้าวให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเปลี่ยนศาสนา และการเจรจาเรื่องขอเมืองบางกอกแทนเมืองสงขลาที่

สมเด็จพระนารายณ์ตั้งใจขอให้เพื่ออาศัยอำนาจของฝรั่งเศสในการรักษาความสงบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศตะวันตกชาติอื่นๆ

จุดประสงค์สำคัญที่สุดที่ฝรั่งเศสส่งทูตเข้ามาติดต่อกับสยามในครั้งนี้คือ การผูกมิตรกับคอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งเป็นบุคคลที่ฝรั่งเศสตระหนักดีว่ามีอิทธิพลต่อการค้าของฝรั่งเศสและชาวยุโรปชาติอื่นๆ อย่างมาก ด้วยเหตุนี้บริษัทการค้าของฝรั่งเศสจึงได้เสนอให้ฟอลคอนเข้ามาถือหุ้นส่วนในบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส (อนงกนา มานิตพิสิฐกุล, ๒๕๔๕ : ๘๕) และให้ฟอลคอนเป็นผู้ช่วยของฝรั่งเศสในการเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามของฝรั่งเศสเกือบทุกชั้นตอนอีกด้วย

ในการเข้ามาติดต่อกับทางการทูตกับสยาม คณะทูตชุดนี้ประสบความสำเร็จในการทำสนธิสัญญาหลายฉบับกับสยาม ได้เมืองบางกอกตามที่ต้องการ แต่ก็ยังคงล้มเหลวเรื่องการเปลี่ยนศาสนาของสมเด็จพระนารายณ์ โดยแม้ว่าจะทรงให้เสรีภาพแก่คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของบาทหลวง เช่นการสร้างโรงเรียน สร้างโบสถ์ โดยปรากฏว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชทานเงินแก่บาทหลวงฝรั่งเศสเพื่อใช้ในการก่อสร้างเป็นจำนวน ๖๐,๐๐๐ ออตโต (Otto) (พลับพลึง มูลศิลป์, ๒๕๒๓ : ๘๑) แต่การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบาทหลวงฝรั่งเศสกลับไม่ประสบความสำเร็จ เพราะชาวไทยส่วนใหญ่ยังคงนิยมนับถือศาสนาพุทธ ในขณะที่บาทหลวงทำให้ขาดความเลื่อมใส เพราะแข่งขันกันเอง นอกจากนี้ยังเกิดจากการถูกชาวมุสลิมในสยามขัดขวางด้วย

การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบาทหลวงฝรั่งเศสต้องหยุดชะงักลง เมื่อสมเด็จพระเพทราชากระทำรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๑ บาทหลวงฝรั่งเศสถูกกวาดล้างและบางส่วนถูกขับไล่ออกนอกอาณาจักร แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงปรากฏว่ามีความพยายามอีกหลายครั้งที่ฝ่ายฝรั่งเศสต้องการสานความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ อาณาจักรเช่นเดิม เพียงแต่เหตุการณ์ทางการเมืองของทั้ง ๒ อาณาจักรไม่เอื้ออำนวยความเป็นไปได้ไปอีก เพราะฝ่ายสยามเกิดการเปลี่ยนแปลงดินขึ้น และอาจเรียกได้ว่ามีปรากฏการณ์ “ต่อต้านชาวต่างชาติ” (la xénophobie) ขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ส่วนในฝรั่งเศสนั้นก็เกิดสงครามในยุโรปหลายครั้ง ซึ่งทำให้แผนการณ์ในการยึดครองสยามต้องชะงักลงไปอีก (ปรีดี พิศภูมิวิถี, ๒๕๔๗ : ๓๐๕ - ๓๒๘ และในภุร ภูมธนะ, ๒๕๕๑ : ๑๓๕)

๒.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓

ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศสในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้ว ประชากรต่างก็อยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด บางกลุ่มออกไปตั้งชุมชนต่างๆ ทั่วไปในราชอาณาจักร มีบางชุมชนที่ยังคงดำรงอยู่ใกล้กับเมืองพระนครศรีอยุธยา แต่สำหรับชาวต่างชาติแล้ว พบว่าเกือบทั้งหมดต้องอพยพออกจากกรุงศรีอยุธยาและไปตั้งชุมชนใหม่ในที่ทางตอนใต้ คือที่เมืองบางกอกและเมืองอื่นๆ

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๒๕ ได้ทรงพยายามวางรากฐานของพระนครให้มีความคล้ายคลึงกับเมืองพระนครศรีอยุธยาในหลายด้านทั้งในด้านการตั้งศูนย์กลางของพระนคร การตั้งบ้านเรือนขุนนาง การตั้งย่านที่พักอาศัยของชุมชน ตลอดจนการพยายามฟื้นฟูกฎหมายและการพระพุทธศาสนาให้กลับคืนมาอีกครั้ง ในรัชกาลต่อมา มาก็ยังได้ทรงสร้างสิ่งก่อสร้างอีกมากมายเพื่อปรับปรุงอาณาจักรให้มีความทันสมัยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเริ่มความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗ : ๒๖ – ๒๘)

การเริ่มความสัมพันธ์กับต่างประเทศตะวันตก: โปรตุเกส อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกได้เริ่มขึ้นตัวใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรตุเกสซึ่งเป็นชาวดตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาเปิดประตูการค้าขายกับไทยในสมัยอยุธยาเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ ก็เป็นตะวันตกชาติแรกที่พยายามเข้ามาติดต่อขอเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ รัฐบาลโปรตุเกสที่เมืองกัว (Goa) ประเทศอินเดีย ได้ส่งบาทหลวงมาสำรวจเส้นทางที่จะฟื้นฟูการสืบคริสตศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และสร้างวัดในเมืองไทย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๘ อดอนวีเสน ได้เชิญอักษรสาส์นของผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่เมืองมาเก๊า มาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แสดงความประสงค์ที่จะขอตั้งโรงสินค้าในเมืองไทย ทางฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับอย่างสมเกียรติ อดอนวีเสนพักอยู่ที่กรุงเทพฯ ประมาณ ๒ เดือน ก็เดินทางกลับไปพร้อมด้วยพระราชสาส์นตอบรับไมตรีของโปรตุเกส

ใน พ.ศ. ๒๓๖๑ ผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่เมืองมาเก๊า ได้แต่งตั้ง การ์โลส มานุเอล ดา ซิลเวียรา (Carlos Manuel da Silveira) เป็นทูตนำเครื่องบรรณาการและอักษรสาส์นเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเพื่อขอเจริญทางพระราชไมตรีและเพื่อให้เรือสินค้าของโปรตุเกสเข้ามาค้าขายในเมืองไทยได้โดยสะดวกดังแต่ก่อน รัชกาลที่ ๒ ทรงพระราชดำริเห็นควรรับไมตรีของโปรตุเกส เพราะไทยกำลังต้องการหาซื้ออาวุธปืนไว้ป้องกันพระนคร นอกจากนี้ทางฝ่ายโปรตุเกสก็ได้แสดงความเป็นมิตร

ไมตรีให้ความสะดวกแก่เรือสินค้าไทยที่ไปค้าขายที่เมืองมาเก๊าตลอดมา การ์โลสพักอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นเวลานานถึง ๘ เดือน เพื่อรอให้เรือบรรทุกสินค้าในกรุงเทพฯ บรรทุกเรือกลับไป จึงมีเวลาทำความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย รวมทั้งมีโอกาสดำรงจรรยาบรรณสินค้าต่างๆ ที่จะซื้อและขายในกรุงเทพฯ อีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้พระราชทานที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อจัดตั้งโรงสินค้าโปรตุเกส และเป็นที่พักของกงสุลโปรตุเกสคนแรกคือ การ์โลส มานูเอล ดา ซิลเวียรา ต่อมา การ์โลสก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงอภัยพานิช พร้อมทั้งเครื่องยศเช่นขุนนางไทยด้วย

หลังจากนั้น บาทหลวงโปรตุเกสก็เริ่มเข้ามาสอนคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก มีพ่อค้าชาวโปรตุเกสเข้ามาหาซื้อไม้ในกรุงเทพฯ และตั้งโรงต่อเรือที่หน้าสถานกงสุล ทางฝ่ายไทยได้ให้ความอนุเคราะห์ชาวโปรตุเกสด้วยดีตลอดมา ครั้งหนึ่งพ่อค้าชาวโปรตุเกสได้ขอยืมเงินหลวง ๑๒๐ ชั่งเพื่อใช้ในการต่อเรือ ทางราชการก็ให้ยืม และยังคงค่าธรรมเนียมต่อเรือให้อีกด้วย แต่การค้าของโปรตุเกสก็ไม่เจริญขึ้นเท่าใดนัก เรือสินค้าที่ไปมามีน้อยลง ในระยะหลังการเดินเรือและการติดต่อระหว่างรัฐบาลโปรตุเกสที่เมืองกัวในอินเดียกับโรงสินค้าที่กรุงเทพฯ หยุดชะงักลง เพราะขาดการสนับสนุนด้านการเงิน สถานะของกงสุลโปรตุเกสอยู่ในสภาพไม่คล่องตัวตลอดมา จนกระทั่งได้มีการรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับโปรตุเกสให้ดีขึ้นอีกครั้งหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เดโช อุตรนที, ๒๕๑๐ : ๑๑๖ - ๑๑๗)

ต่อมาอังกฤษซึ่งมีที่ตั้งบริษัทและรัฐบาลอยู่ที่ป็นัง มาร์ควิสเฮสติงส์ (Marquis Hastings) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษที่อินเดียได้แต่งตั้ง จอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) เป็นทูตเข้ามายังเมืองไทย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียเห็นว่า ครอว์เฟิร์ดเป็นผู้คุ้นเคยกับชนบทรบธรรมเนียม และประเพณีการค้าของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รู้ภาษามลายู และเคยใช้ชีวิตอยู่ในดินแดนแถบนี้หลายปี จึงแต่งตั้งเป็นทูตมาเมืองไทยและเมืองญวน

ในการแต่งทูตเข้ามาเปิดสัมพันธไมตรีกับไทยครั้งนี้ จุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การค้า ส่วนประเด็นทางการเมืองเป็นเรื่องรองลงมา ในด้านการค้า พ่อค้าชาวอังกฤษที่ป็นังสนใจที่ขยายตลาดการค้าในเมืองท่าต่างๆ ของไทย ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับเมืองท่าป็นังของอังกฤษ เช่น ปัตตานี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช และหัวเมืองที่จะซื้อสินค้าประเภทน้ำตาล พริกไทย เปลือกไม้สัก จากไทยนำไปจำหน่ายในตลาดยุโรป เอเชียตะวันตก และอาณานิคมของอังกฤษ รวมทั้งสนใจที่จะทำการค้าดิบกับไทยโดยเฉพาะที่ภูเก็ต ปัตตานี ซึ่งมีปริมาณมาก แต่ยังไม่มีการทำเหมืองแร่อย่างเป็นล่ำเป็นสัน นอกจากนี้ ยังมอบหมายให้ครอว์เฟิร์ดเจรจาขอแก้ไขระเบียบวิธีการค้าต่างประเทศของไทย ซึ่งเป็นระบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้า มิได้เป็นการค้าเสรีดังที่ปฏิบัติกันในประเทศตะวันตก ในด้านการเมือง รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียต้องการให้ไทยรับรองสิทธิของตนเหนือป็นังและดินแดนโปรวินซ์เวลส์ลีย์ เนื่องจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษได้เจรจาขอเช่าดินแดนดังกล่าวจากพระยาไทรบุรี (โมกูรัมชะ) โดยมิได้รับอนุญาตจากไทย ประเด็นสำคัญในการเจรจาด้านการเมืองกับฝ่ายไทย คือ ขอให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแวงรัน) ซึ่งถูกกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชยก

ไปปราบปรามสู้ไม่ได้ จนต้องหนีไปพึ่งอังกฤษที่ปีนัง พ.ศ. ๒๓๖๔ ได้กลับไปครองนครไทรบุรีดั้งเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗ : ๑๕๖)

ครอว์เฟิร์ดเดินทางมาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๖๔ ได้นำสาส์นและเครื่องบรรณาการของมาร์ควิสเฮสติงส์ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระยาสุริยวงค์มนตรี (ดิศ บุนนาค ต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าบรมมหาพระยาบรมมหาราชวัง) ว่าที่พระคลัง และพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งทรงกำกับราชการกรมท่า ได้มีบทบาทในการเจรจากับคณะทูตอังกฤษชุดแรกนี้ด้วย

หลังจากที่อังกฤษส่งคณะทูตชุดแรกเข้ามาครั้งนี้แล้ว ได้มีเรือพ่อค้าชาวอังกฤษไปมาค้าขายกับไทยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน รอเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter) ที่คนไทยสมัยนั้นเรียกว่า “หันแตร์” ได้เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ที่กุฎจีน ริมแม่น้ำเจ้าพระยา นับเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่เข้ามาตั้งห้างค้าขายในเมืองไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

ใน พ.ศ. ๒๓๖๘ ลอร์ด แอมเฮิร์สต์ (Lord Amherst) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียได้แต่งตั้งร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney) ซึ่งคนไทยเรียกชื่อว่า “กะปิตัน หันตรี บาร์นี” เป็นทูตอังกฤษคนที่ ๒ ที่เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ เพื่อเจรจาทะหาหนังสือสัญญากับไทยอีกครั้งหนึ่ง ปัญหาสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าเป็นเรื่องเร่งด่วน และเรื่องการค้าเป็นเรื่องสำคัญ ส่วนปัญหาในคาบสมุทรมาลายูเป็นเรื่องรองลงมา

เฮนรี เบอร์นีได้ตกลงทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๖๘ นับเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกที่ไทยทำกับประเทศตะวันตกในสมัยรัตนโกสินทร์

สนธิสัญญานี้เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “สนธิสัญญาเบอร์นี” ประกอบด้วยสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีรวม ๑๔ ข้อ และมีสนธิสัญญาทางการพาณิชย์แยกอีกฉบับรวม ๖ ข้อ สนธิสัญญานี้ทำขึ้นถึง ๔ ภาษา คือ ไทย อังกฤษ โปรตุเกส และมลายู ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นไม่มีภาษาใดที่จะเข้าใจได้ดีด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ใจความสำคัญในสนธิสัญญาคือ ไทยและอังกฤษจะเป็นมิตรไมตรีและไม่คิดร้ายต่อกันจะไม่แย่งชิงเอาบ้านเมืองหรือดินแดนซึ่งกันและกัน ถ้ามีคดีเกิดขึ้นภายในอาณาเขตไทยก็ให้ตัดสินตามกฎหมายของอาณาเขตทุกประการ ในเรื่องมลายู อังกฤษยอมรับอำนาจอธิปไตยของไทยเหนือเมืองไทรบุรี จะจัดการให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) ออกจากปีนังไปอยู่ที่เมืองอื่น ซึ่งมีในปีนัง ไทรบุรี ประสะลังเกอร์ และพม่า ทั้งจะช่วยกีดกันมิให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์) กลับไปรุกรานเมืองไทยด้วย ฝ่ายไทยยินยอมให้ไทรบุรีค้าขายกับปีนังได้สะดวกดังเดิม พร้อมทั้งอนุญาตให้ปีนังซื้อเสบียงอาหารจากไทรบุรี เป็นต้นว่า ข้าว และเนื้อสัตว์ต่างๆ ได้โดยไม่ต้องเสียภาษีสินค้าขาออกแต่อย่างใด อังกฤษยอมรับสิทธิและอธิปไตยของไทยเหนือกัลันตันและตรังกานูอย่างเต็มที่ ทั้งอังกฤษและไทยรับประกันความเป็นอิสระ

ของประและสลังงอร์ อังกฤษยินยอมให้ประส่งเครื่องราชบรรณาการแก่ไทย และยังเปิดโอกาสให้เมือง นครศรีธรรมราชส่งข้าราชการเข้าไปสวดส่งคุณแลรัฐประได้อีกด้วย

เมื่อมิชชันนารีอเมริกันรุ่นแรกเดินทางจากประเทศจีนเข้ามายังเมืองไทย พ.ศ. ๒๓๗๑ (เสรี พงศ์ พิศ, ๒๕๒๗ : ๑๓๘) ได้ช่วยกันแปลพระคัมภีร์และแจกหนังสือสอนศาสนาแก่ชาวจีนในประเทศไทย จึงเกิดข่าวลือว่า มิชชันนารีอเมริกันเหล่านี้เข้ามายุยงให้ชาวจีนก่อความวุ่นวายในเมืองไทย ทางราชการจึงให้มีการสอบสวนมิชชันนารี ในที่สุดก็อนุญาตให้มิชชันนารีเหล่านี้เผยแผ่ศาสนาต่อไปได้ แต่การที่มิชชันนารีถูกระวางสงสัยและถูกสอบสวนจากทางราชการ ก็คงมีส่วนทำให้รัฐบาลอเมริกันห่วงใยในสวัสดิภาพของมิชชันนารี จึงประสงค์ที่จะขอตั้งสถานกงสุลในเมืองไทยเพื่อคุ้มครองประชาชนของตน (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗ : ๒๐๒)

เอ็ดมันด์ รอบิตส์ ทูตอเมริกันคนแรกพร้อมด้วยคณะ ๒๓ คน เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ด้วยเรือรบอเมริกันชื่อ “พีค็อก” (Peacock) เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๕ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยมากที่เรือรบอเมริกันนำคณะทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีและทำสัญญาการค้า (เฉลิม อยู่เวียงชัย ๒๕๑๓ : ๗๔ – ๗๕) เอ็ดมันด์ รอบิตส์ และคณะได้รับอย่างดี เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ซึ่งว่าที่สมุหพระกลาโหมด้วยอีกตำแหน่งหนึ่งได้จัดดีกรับแขกเมืองให้เป็นที่พักในบริเวณบ้านของท่าน หน้าวัดประยุรวงศาวาส ฝั่งธนบุรี และจัดเจ้าหน้าที่ไปเยี่ยมเยียนเป็นประจำวัน รวมทั้งจ่ายเบี้ยเลี้ยงให้ตามธรรมเนียมไทย ในวันที่ ๔ มีนาคม เอ็ดมันด์ รอบิตส์นำหนังสือของประธานาธิบดียื่นต่อพระยาพระคลัง แล้วได้ประชุมกันที่บ้านเจ้าพระยาพระคลัง เพื่อเจรจาตกลงทำหนังสือสัญญา

การเจรจาระหว่างเอ็ดมันด์ รอบิตส์กับเจ้าพระยาพระคลังส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้า ไม่มีปัญหาย่างยากทางการเมืองเรื่องหัวเมืองมลายูเช่นคณะทูตอังกฤษ จึงช่วยให้การปฏิบัติงานของทูตอเมริกันสะดวกกว่าครอว์เฟิร์ดและเบอร์นีย์ อันที่จริงเอ็ดมันด์ รอบิตส์พยายามขอตั้งสถานกงสุลในเมืองไทย แต่เนื่องจากสนธิสัญญาเบอร์นีย์ พ.ศ. ๒๓๖๘ มิได้ระบุถึงสิทธินี้ไว้ ฝ่ายไทยจึงไม่ยอมพิจารณาข้อเสนอของเอ็ดมันด์ รอบิตส์ เพราะถือเป็นนโยบายแน่นอนว่า “...จะยอมให้แก่ชาวอเมริกันเท่าที่ได้ยอมให้แก่ชาวอังกฤษ แต่ไม่มากไปกว่านั้น...” ทูตอเมริกันจึงต้องยินยอม การเจรจาใช้เวลาประมาณ ๒๒ วัน โดยยึดเอาสนธิสัญญาเบอร์นีย์ที่ไทยทำกับอังกฤษเมื่อ ๖ ปีก่อนหน้านั้นเป็นหลักในการตกลง ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๔ (ค.ศ. ๑๘๓๑) นับเป็นสนธิสัญญาลับแรกที่สหรัฐอเมริกาทำกับประเทศตะวันออก

สนธิสัญญาระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกานับ พ.ศ. ๒๓๗๕ เป็นข้อตกลงทางการเมืองและการค้ารวมอยู่ในฉบับเดียวกันรวม ๑๐ ข้อ เขียนไว้ ๔ ภาษาคือ ไทย อังกฤษ โปรตุเกส และจีน ส่วนใหญ่มีเนื้อหาสาระคล้ายกับสนธิสัญญาเบอร์นีย์ เป็นต้นว่า การกำหนดอัตราภาษี ห้ามนำฝิ่นเข้าประเทศไทย ห้ามบรรทุกข้าวเป็นสินค้าออกนอกประเทศ ผูกขาดการขายอาวุธยุทโธปกรณ์ให้เฉพาะแก่ทางราชการ พ่อค้าชาวอเมริกันจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมเนียมไทย แม้ว่าสนธิสัญญา พ.ศ. ๒๓๗๕ จะมีรายละเอียดและข้อปลีกย่อยน้อยกว่าสนธิสัญญาเบอร์นีย์ก็ตาม แต่สนธิสัญญานับนี้ก็มีข้อแตกต่างที่

น่าสนใจบางประการ กล่าวคือได้ระบุถึงการให้สิทธิอย่างชาติที่ได้อ่อนนุเคราะห์ยิ่งแก่สหรัฐอเมริกา (The most favored-nation treatment) ไทยพยายามผ่อนปรนข้อเสนอ โดยให้ความหวังว่า สหรัฐอเมริกาจะได้รับสิทธิจัดตั้งสถานกงสุลของตนในเมืองไทยอย่างชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง ถ้าหากว่าในอนาคตฝ่ายไทยจะอนุญาตให้ประเทศตะวันตกชาติอื่นๆ นอกเหนือจากโปรตุเกส จัดตั้งสถานกงสุลของประเทศอื่นๆ ในประเทศไทยได้

การเปิดทางไมตรีและการพาณิชย์กับสหรัฐอเมริกา ประเทศตะวันตกชาติใหม่ที่เพิ่งเข้ามาติดต่อกับไทยเพียงช่วงเวลา ๑๐ ปีเศษนั้น แสดงถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะที่ไม่ต้องการผูกพันอยู่แต่เฉพาะอังกฤษ ซึ่งเป็นชาวตะวันตกที่กำลังขยายอิทธิพลในภูมิภาคนี้เพียงชาติเดียว แม้จะไม่มีหลักฐานแน่นอนว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชโบายที่จะนำสหรัฐอเมริกาเข้ามา “ถ่วงดุลอำนาจ” ของอังกฤษในขณะนั้น แต่ความกระตือรือร้นและการแสดงอหยาศัยไมตรีในการต้อนรับคณะทูต ก็แสดงให้เห็นว่าไทยพอใจที่จะเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับสหรัฐอเมริกาอีกชาติหนึ่ง

การทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกในลักษณะใหม่

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติใน พ.ศ. ๒๓๕๔ พระองค์ทรงตระหนักดีว่า การปรับปรุงแก้ไขสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยเคยทำไว้กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ – ๒๓๙๔) จะต้องเกิดขึ้นอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การปฏิเสธไม่ปรับปรุงแก้ไขสนธิสัญญาในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ชาติทั้งสองไม่พอใจ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดี และทรงรู้ว่าอังกฤษมีท่าทีที่ก้าวร้าวเพียงใด ในกรณีสงครามฝิ่น (พ.ศ. ๒๓๘๒ – ๒๓๘๕) กับจีน ส่วนสหรัฐอเมริกา ในเวลาต่อมาพระองค์ก็ประจักษ์ชัดเช่นเดียวกันในกรณีการใช้ “เรือดำ” (Black Ships) จำนวน ๔ ลำไปบีบบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศ ใน พ.ศ. ๒๓๕๖ เพราะเรือของไทยได้พบกองเรือของพลเรือจัตวา แมททิว ซี. เพอร์รี (Matthew C. Perry) ที่เกาะลังการะหว่างเดินทางไปญี่ปุ่น ในครั้งนั้นพลเรือจัตวา แมททิว ซี. เพอร์รี ได้ฝากปืนพกลูกไม่มาถวายพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีพระราชสาส์นเชิญพลเรือจัตวา แมททิว ซี. เพอร์รีให้มาเยือนไทย และเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เสด็จมีเวลาจำกัดจึงไม่ได้มาเมืองไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๗ : ๒๒๔ – ๒๒๕)

ดังนั้น หลังจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ไม่นานนัก ก็ทรงติดต่อกับข้าหลวงอังกฤษที่สิงคโปร์ เพื่อแจ้งให้ทราบว่าไทยยินดีที่จะปรับปรุงสนธิสัญญาเพียงแต่ขอเวลาให้เสร็จงานพระราชพิธีพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ผู้ที่จะเข้ามาเจรจาปรับปรุงสนธิสัญญากับไทยคือ เซอร์จอห์น เบาว์ริง (Sir John Bowring) ข้าหลวงอังกฤษที่ฮ่องกงและผู้ตรวจการค้าในจีน พระองค์ก็ทรงรับมีพระราชสาส์นไปถึง เซอร์จอห์น เบาว์ริง ทันทิ ขอรบความต้องการของอังกฤษ เพื่อให้ไทยจะได้ปรึกษาหารือกันก่อน

เซอร์จอห์น เบาว์ริง เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีความรู้ภาษาต่างๆ หลายภาษา ได้เตรียมตัวมาเจรจากับไทยเป็นอย่างดี โดยการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการเมืองไทยจากหนังสือต่างๆ ที่มีผู้เขียนไว้ก่อนที่จะเดินทางมายังสยาม ดังนั้น เขาจึงสามารถเจรจาต่อรองให้ไทยยินยอมตามความต้องการของเขาได้มาก เซอร์จอห์น เบาว์ริง เดินทางถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการในปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๖ แต่การเจรจาปรับปรุงสนธิสัญญาเริ่มต้นในเดือนเมษายน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งคณะผู้เจรจาฝ่ายไทย ประกอบด้วย เจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่รวม ๕ ท่าน คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นผู้แทนฝ่ายเจ้านายและเป็นหัวหน้าคณะ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค) จะเห็นได้ว่าผู้แทนฝ่ายขุนนางเป็นคนในตระกูลบุนนาคทั้งหมด ซึ่งเป็นตระกูลที่มีอำนาจมากที่สุดในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงติดตามการเจรจาโดยตลอด และมีพระราชหัตถเลขาถึงเซอร์จอห์น เบาว์ริงด้วย

การส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศและการเดินทางไปฝรั่งเศสของคณะทูตสยาม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองไทยได้มีการทำสนธิสัญญาลักษณะเดียวกับสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศต่างๆ รวม ๘ ประเทศ คือประเทศฝรั่งเศสนับเป็นประเทศที่ ๒ ที่ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๘ ต่อมาได้ลงนามกับสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ กับประเทศเดนมาร์กเมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ กับประเทศโปรตุเกสในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๑ กับประเทศเนเธอร์แลนด์ในวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ กับประเทศเยอรมนีในวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๔ กับประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ซึ่งในเวลานั้นยังรวมเป็นประเทศเดียวกัน เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ และกับประเทศเบลเยียมในวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าภายในช่วงเวลาเพียง ๑๐ ปีนี้เป็นยุคสมัยแห่งการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ นอกจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงส่งทูตไปประเทศต่างๆ เพื่อทำให้สัมพันธไมตรีมีความแน่นแฟ้นและมั่นคงยิ่งขึ้นและยังมีพระราชสาส์นถึงประมุขของประเทศด้วย อย่างไรก็ตาม ความพยายามของพระองค์ต้องพบกับปัญหาอันเกิดจากยุคจักรวรรดินิยม จึงทำให้สัมพันธไมตรีกับบางประเทศต้องร้าวฉาน และไทยต้องเสียดินแดนบางส่วน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชสาส์นไปถวายสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย ผู้ครองจักรภพอังกฤษเป็นแห่งแรก นับเป็นพระราชสาส์นฉบับแรกที่พระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ทรงมีไปถึงประมุขของประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในเวลานั้น พระราชสาส์นฉบับดังกล่าวลงวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๘ ฝากไปกับเซอร์จอห์น เบาว์ริง ซึ่งเข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖ : ๒๒๖) ส่วนความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศสนั้น เริ่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๘ โดยพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสได้ส่งเมอซีเออร์ชาร์ล เดอ มงติญี (Charles de Montigny) เป็นราชทูตเดินทางเข้ามาถวายพระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ

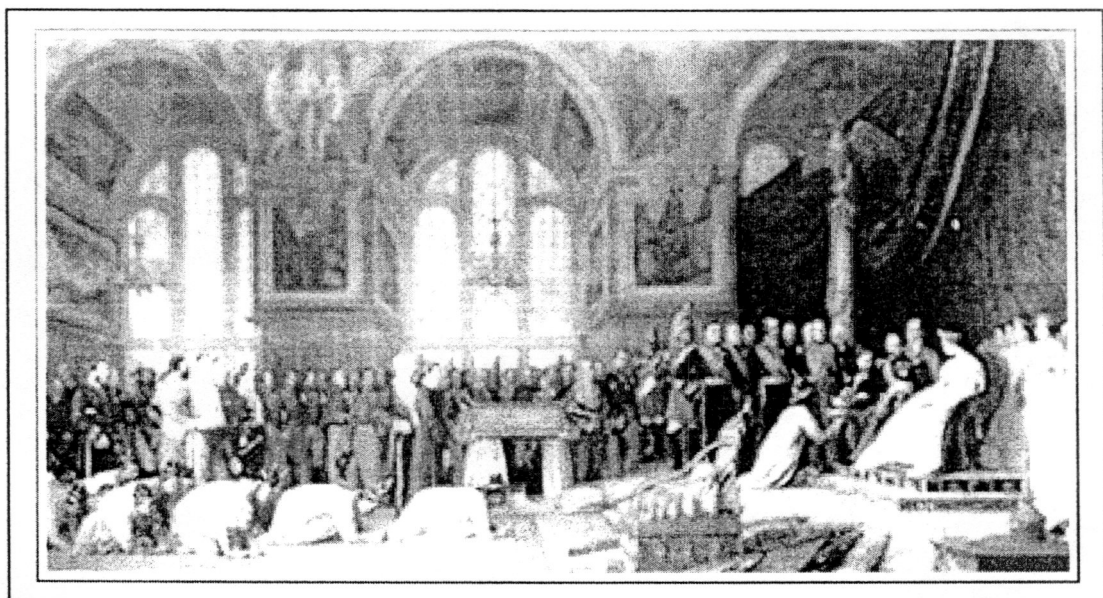
และถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ Légion d'honneur แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พินัย จันทรวิวัฒน์, ๒๕๔๑ : ๑๑๕ - ๑๒๘)

สำหรับความสัมพันธ์กับประเทศฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชสาส์นเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ หนึ่ง ในการเสริมสร้างพระราชไมตรีกับนานาประเทศนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะส่งทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกับบางประเทศโดยตรงด้วย พระราชดำริในเรื่องนี้มีตั้งแต่ครั้งเซอร์จอห์น เบาว์ริง เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับไทยแล้ว แต่เนื่องจากไทยไม่มีเรือขนาดใหญ่ที่เหมาะสมกับการเดินทางในมหาสมุทรที่ยาวนาน พระองค์จึงทรงขอให้อังกฤษส่งเรือมารับทูตไทย ซึ่งอังกฤษก็มีความยินดี ในปี พ.ศ. ๒๔๐๐ รัฐบาลอังกฤษได้ส่งเรือรบกำปั่นไฟเอนเคาท์เตอร์ (Encounter) มารับคณะทูตไทยซึ่งประกอบด้วยพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ราชทูต จมื่นสรรเพชรภักดี (เพ็ญ เพ็ญกุล) อุปทูต จมื่นมณเฑียรพิทักษ์ (ด้วง) ตริทูต หม่อมราโชทัย (ม.ร.ว. กระจ่าง อิศรางกูร) ลำม และบุคคลในคณะรวมทั้งสิ้น ๒๖ คน คณะทูตออกเดินทางจากเมืองไทยในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม และได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการแด่สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน และได้รับพระราชทานเลี้ยงที่พระราชวังวินด์เซอร์ ระหว่างอยู่ที่อังกฤษคณะทูตได้พบปะบุคคลสำคัญ เช่น ลอร์ดคลาเรนดอน (Lord Clarendon) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และได้เยี่ยมชมสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ อุ้งต้อเรือ อีกทั้งไปเมืองต่างๆ เช่น ลิเวอร์พูล เบอร์มิงแฮม คณะทูตเดินทางกลับถึงเมืองไทยในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๐๑ พร้อมกับอัญเชิญพระราชสาส์นของสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียมาด้วย ซึ่งเป็นที่พอพระทัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาก

คณะทูตชุดที่ ๒ เป็นคณะทูตที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งไปที่ประเทศฝรั่งเศส โดยมีพระราชประสงค์จะส่งไปตั้งแต่ครั้งที่ Charles de Montigny เข้ามาทำสนธิสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ แล้ว แต่เนื่องจากจักรพรรดิโนโปเลียนที่ ๓ ทรงติดพันกับการทำสงครามหลายด้าน การส่งเรือมารับราชทูตไทยจึงล่าช้าไปกว่า ๓ ปี ในที่สุดจึงส่งเรือกลไฟม็องต์ (Gironde) มารับราชทูตไทยในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๑) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชสาส์นลงวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐) พระราชทานไปยังพระเจ้าโนโปเลียนที่ ๓ มีสาระสำคัญว่า ทรงพอพระทัยกับผลของสนธิสัญญาที่ทำกับฝรั่งเศส เพราะทำให้เกิดความเจริญแก่บ้านเมือง กรุงฝรั่งเศสที่เข้ามาประจำในกรุงเทพฯ ก็มีความประพฤติดี ทำถูกต้องทุกอย่างตามข้อสัญญา ร่วมมือกับรัฐบาลสยามดี ทรงปรารถนาที่จะส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสดังเช่นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แต่ก็มีเหตุขัดข้องทำให้การส่งทูตล่าช้าถึง ๓ ปี เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสส่งเรือมารับคณะทูต ทรงยินดีมาก จึงทรงแต่งตั้งคณะทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศส ซึ่งประกอบด้วยพระยาศรีพิพัฒน์รัตนโกษา (แพ บุนนาค) เป็นราชทูต จมื่นไวยวรนาถ (วร บุนนาค - ต่อมาคือเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์) เป็นอุปทูต พระณรงค์วิจิตร (จอห์น บุนนาค) เป็นตริทูต และบุคคลในคณะที่เป็นคนไทยรวม ๒๗ คน สำหรับ

ล่ามในคณะเนื่องจากไม่มีคนไทยที่รู้ภาษาฝรั่งเศสดีพอ จึงต้องใช้บาทหลวง Louis Lonnadi ชาวฝรั่งเศส ที่มาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเมืองไทยนานถึง ๑๕ ปีเป็นล่าม

คณะทูตไทยออกเดินทางเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ (ค.ศ. ๑๘๖๐) ถึงเมืองท่าตุล (Toulon) ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสในวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๔ โดยมี Charles de Montigny มาคอยต้อนรับ จากนั้นได้ขึ้นรถไฟไปกรุงปารีส โดยแวะตามเมืองรายทางคือ มาร์เซย์ (Marseille) ลียง (Lyon) ถึงกรุงปารีสในวันที่ ๑๕ มิถุนายน คณะทูตได้เข้าเฝ้าพระเจ้าโปเลียนที่ ๓ เพื่อถวายพระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการที่พระราชวังฟงแตนโบล (Fontainebleau) ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ระหว่างพำนักที่ฝรั่งเศส คณะทูตไทยได้พบปะบุคคลสำคัญ เช่น ตูเวอเนล (Thouvenel) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และได้ไปชมพระราชวังแวร์ซายส์ (Versailles) โรงงานอุตสาหกรรม ทุ่งต่อเรือ สวนสัตว์ โรงละครสัตว์ เป็นต้น คณะทูตไทยเดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๔ (พิชญ จันทรวิทัน, ๒๕๔๓ : ๖๕ - ๗๔)

ภาพที่ ๔ : คณะทูตสยามถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการแด่จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓
ณ ห้องพระโรงพระราชวังฟงแตนโบล
(ไกรฤกษ์ นานา, ๒๕๕๐ : ปกหน้า)

ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ สยามมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับวัฒนธรรมตะวันตกที่มีมากขึ้น การปฏิรูปการเมืองการปกครอง และการปรับปรุงสภาพสังคมให้มีความเป็นอารยะมากขึ้น ล้วนเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเปิดรับความคิดใหม่และทรงรู้เท่าทันตะวันตก (วิไลเลขา ถาวรธนสาร, ๒๕๔๕ : ๘๘ – ๘๙) อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศนี้ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก เพราะประเทศฝรั่งเศสได้ดำเนินนโยบายอาณานิคมกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้เกิดสงครามย่อยหลายครั้ง ทั้งฝ่ายสยามได้เสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส โดยลำดับ ดังนี้ (กรมยุทธศึกษา, ๒๕๔๔ : ๖ – ๒๔)

ครั้งที่ ๑ การเสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐

หลังจากฝรั่งเศสยึดครองแคว้นโคชินไชน่า (ดินแดนญวนทางใต้) ได้ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ ฝรั่งเศสก็ให้ความสนใจไปที่เขมร จึงอ้างสิทธิเหนือเขมร โดยให้เหตุผลว่าเขมรเคยเป็นเมืองประเทศราชของญวน ดังนั้นเมื่อญวนเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้วเขมรก็ควรเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสด้วย เหตุผลที่ฝรั่งเศสต้องการครอบครองเขมร ก็เพื่อใช้เขมรซึ่งมีแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าติดต่อกับจีน รวมทั้งใช้เขมรเป็นที่มั่นขยายอิทธิพลสู่ลาว และเป็นแหล่งผลิตเสบียงอาหารในอินโดจีน ทางฝรั่งเศสจึงส่งทูตไปเจรจาเกลี้ยกล่อมสมเด็จพระนโรดมแห่งเขมรให้ลงนามสนธิสัญญายอมยกเขมรให้เป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๐๖ สมเด็จพระนโรดมได้มีหนังสือมากราบทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงถูกบังคับให้ลงนามต่างๆ ที่ยังคงจงรักภักดีต่อสยาม ดังนั้นสยามจึงจัดทำสัญญาลับกับเขมรเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๐๖ เพื่อให้เขมรยืนยันว่ายังคงเป็นประเทศราชอยู่ และเตรียมจัดพิธีราชาภิเษกสมเด็จพระนโรดมเป็นพระมหากษัตริย์เขมรตามโบราณราชประเพณี เมื่อฝรั่งเศสทราบเรื่องถึงสัญญาลับ จึงพยายามขอให้สยามยกเลิกสัญญา แต่ไม่เป็นผล ฝรั่งเศสจึงส่งเรือรบมิตรราย (Mitraille) เข้ามายังแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อบีบบังคับให้ไทยยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเขมรเป็นรัฐอารักขาของฝรั่งเศส ไทยเจรจากับฝรั่งเศสอยู่ ๓ ปีกว่า จึงลงนามสัญญาเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ มีใจความสำคัญคือ

๑. ไทยยอมรับอำนาจอารักขาของฝรั่งเศสเหนือเขมร
๒. หนังสือสัญญาระหว่างไทยกับเขมรเป็นอันยกเลิก
๓. ไทยจะไม่เรียกร้องอำนาจอธิปไตยจากเขมร
๔. เมืองพระตะบองและเสียมราฐคงอยู่เป็นของไทย
๕. ไทยและเขมรไปมาค้าขายกันได้ ใครทำผิดในเขตใด ศาลแห่งเขคนั้นมีอำนาจพิพากษาโทษ
๖. เมื่อฝรั่งเศสมีอำนาจเดินทางได้สะดวกในลำแม่น้ำโขงและทะเลสาบ หากขัดข้องไทยจะต้องช่วยเหลือ

๗. ฝรั่งเศสจะบังคับให้เขมรถือตามสัญญา
๘. หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส
๙. ต้องสัตยาบันที่กรุงเทพฯ ภายใน ๕ เดือน

๒. การเสียแคว้นสิบสองจุไทให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๑

หลังจากฝรั่งเศสยึดครองญวนได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ แล้ว ฝรั่งเศสก็เริ่มขยายอิทธิพลเข้าสู่หัวเมืองลาวซึ่งขณะนั้นอาณาเขตของสยามครอบคลุมดินแดนฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงรวมทั้งดินแดนในแคว้นสิบสองจุไท และแคว้นหัวพันห้าทั้งหก ครั้นเมื่อพวกจีนฮ่อนำกำลังมาปล้นสะดมเมืองพวน เวียงจันทน์ หลวงพระบาง แคว้นสิบสองจุไทและแคว้นหัวพันห้าทั้งหกในช่วง พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ สยามจึงส่งกองทัพไปปราบฮ่ออยู่หลายครั้ง ฝรั่งเศสก็ถือโอกาสส่งกองทัพเข้าไปในดินแดนเหล่านั้นด้วย โดยอ้างว่าช่วยญวนปราบฮ่อ ต่อมาฝรั่งเศสขอตั้งสถานกงสุลประจำหลวงพระบาง มีนายออกุสต์ ปาวี (Auguste Pavie) เป็นกงสุลประจำหลวงพระบางคอยเกลี้ยกล่อมให้ลาวปลีกตัวออกจากไทย อีกทั้งใช้สถานกงสุลเป็นศูนย์กลางสำรวจลาวรวมทั้งแคว้นสิบสองจุไทและหัวพันห้าทั้งหก ถึงพ.ศ. ๒๔๓๐ พวกฮ่อนำกำลังมาปล้นสะดมหลวงพระบางอีก ฝ่ายไทยแต่งตั้งให้นายพันเอก จมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสง-ชูโต) เป็นแม่ทัพไปปราบฮ่อ ฝรั่งเศสก็ส่งกองทัพจากแคว้นดังกล่าวไปปราบฮ่อเช่นกัน อย่างไรก็ตามเมื่อการปราบฮ่อสิ้นสุดลง ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนทหารออกไป โดยอ้างว่าแคว้นนี้เคยเป็นของญวนมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้ว แคว้นสิบสองจุไทก็ต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสได้บุกเข้ายึดเมืองแฉะ ซึ่งเป็นเมืองเอกของแคว้นสิบสองจุไท นายพันเอก จมื่นไวยวรนาถจึงรีบส่งกำลังไปรักษาหัวพันห้าทั้งหกแล้วส่งกองทัพหน้าไปประจำเมืองแฉะ ต่อมาไทยต้องถอนตัวออกจากเมืองแฉะ แคว้นสิบสองจุไทเพราะขาดแคลนเสบียงอาหาร ในที่สุดไทยต้องทำการเจรจาทกลงกับนายปาวีที่เมืองแฉะ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการใช้กำลัง สาระสำคัญของข้อตกลงที่เมืองแฉะมีว่าให้ไทยรักษาหัวพันห้าทั้งหก ฝรั่งเศสรักษาแคว้นสิบสองจุไท ส่วนเมืองแฉะนั้นให้ทั้งไทยและฝรั่งเศสร่วมกันดูแลแต่ต่อมาฝ่ายไทยถูกบีบบังคับจนต้องถอนกำลังจากเมืองแฉะ ฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองแทน

๓. การเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ และวิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒

สืบเนื่องจากฝรั่งเศสมีเป้าหมายจะครอบครองดินแดนลาว โดยจะขยายดินแดนออกไปให้ถึงฝั่งแม่น้ำโขง และจะยึดดินแดนทั้งหมดบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงนับแต่ภาคเหนือของลาวไปจนถึงชายแดนเขมร จึงอ้างต่อไทยว่าฝรั่งเศสมีสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเพราะดินแดนแถบนี้เคยเป็นของญวนซึ่งมีอำนาจเหนือลาวมาก่อน เมื่อญวนตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว ลาวจึงต้องตกเป็นของฝรั่งเศสด้วย ฝรั่งเศสขอให้ไทยถอนทหารบริเวณชายแดนออกไปแต่ไทยปฏิเสธ ฝรั่งเศสจึงส่งกำลังเข้าโจมตีทหารไทยที่อยู่บริเวณชายแดนแม่น้ำโขง ทำให้เกิดการปะทะกันขึ้นบ่อยครั้ง เหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นคือ การปะทะกัน

ระหว่างทหารไทยและฝรั่งเศสที่เมืองคำม่วนและทุ่งเชียงคำ ในครั้งนั้นฝรั่งเศสกล่าวหาว่า พระยอดเมืองขวาง (ข้า ยอดเพชร) ข้าหลวงไทยประจำเมืองคำเกิด คำม่วน และนายด่านรักษาเมืองคำม่วน เป็นผู้รับผิดชอบในการที่นายโกรสตูแรง ทหารชาวฝรั่งเศสต้องสูญเสียชีวิต และเรียกร้องให้ไทยลงโทษพระยอดเมืองขวาง ขณะเดียวกันฝรั่งเศสยังยื่นกรณขื้อเรียกร้องสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง นายออกุสต์ ปาวี ราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ จึงแจ้งให้ไทยทราบอย่างเป็นทางการถึงข้อเรียกร้องดินแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งให้ทำความเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับคนฝรั่งเศสหรือคนในบังคับฝรั่งเศส การปะทะกันตามชายแดนได้ขยายตัวถึงขั้นวิกฤติ ฝรั่งเศสไม่ประสงค์จะเจรจากับไทยอีกต่อไป ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ฝรั่งเศสได้ส่งเรือรบสองลำ โดยมีเรือสินค้าเป็นเรือนำล่องแล่นจากปากน้ำจะเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อบีบบังคับไทยให้ยอมทำตามข้อเสนอ จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้นที่ปากน้ำ เรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่าวิกฤติการณ์ ร.ศ.๑๑๒

ต้นเหตุของการเกิดวิกฤติการณ์ปากน้ำ หรือวิกฤติการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ก็คือการขยายอำนาจทางทะเลและทางทหารของฝรั่งเศสมายังภูมิภาคอินโดจีน ประกอบกับที่ประเทศในแถบนี้มีความพยายามแยกตัวเป็นอิสระจากอาณัติของสยามซึ่งเคยผูกพันมาเป็นระยะเวลาหลายศตวรรษ โดยเฉพาะลาวและเขมรที่มักจะแข็งเมืองขึ้นหากเห็นว่าสยามอ่อนกำลังลงหรือมีสงครามติดพันกับเมืองอื่น

เมื่อฝรั่งเศสเริ่มแผ่อิทธิพลครอบคลุมเหนือญวนและเขมร ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๓๕ เมอซีเออร์ เดอลองคล์ (M. Deloncle) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝรั่งเศสได้เสนอต่อรัฐบาลฝรั่งเศสเร่งรัดให้รัฐบาลฝรั่งเศสใช้กำลังกับสยามในปัญหาเขตแดน ซึ่งเคยเป็นของญวนและเขมร จากนั้นฝรั่งเศสก็ได้ยกกำลังทหารเข้ามาประชิดฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและส่งเรือปืนลูแตง (Lutin) เข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อต้น พ.ศ.๒๔๓๖ โดยอ้างว่าเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของฝรั่งเศสที่มีอยู่ในสยาม รัฐบาลสยามจำต้องยินยอมแต่เหตุการณ์ มิได้ยุติลงเพียงนี้ เพราะในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน รัฐบาลฝรั่งเศสได้ขออนุญาตต่อรัฐบาลสยามนำเรือปืน ๒ ลำ คือ เรือเองกงสตันค์ (Inconstant) และเรือโคเมต (Comète) เข้ามารวมกับเรือลูแตงที่ประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ แล้ว ๓ ลำ รัฐบาลสยามพิจารณาเห็นว่าการที่ฝรั่งเศสนำเรือเข้ามาประจำ อยู่ในกรุงเทพฯ เกิน ๑ ลำ เป็นภาวะการณ์ที่ไม่น่าปลอดภัย จึงตอบปฏิเสธพร้อมด้วยเหตุผลดังกล่าว อย่างไรก็ตามทางฝ่ายสยาม ก็มีใ้คั้งนอนใจเพราะการตอบปฏิเสธเช่นนั้นย่อมสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝรั่งเศส จึงได้เตรียมการป้องกันตนเอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระบรมราชโองการให้กองทัพเรือเตรียมกำลังป้องกันการล่องล้าอริปไตยครั้งนี้ นายพลเรือจัตวา พระยาชลยุทธโยธินทร์ รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการการป้องกันปากน้ำเจ้าพระยาได้วางแผนปฏิบัติการป้องกันการบุกรุกของกองเรือรบฝรั่งเศสที่ปากน้ำเจ้าพระยา ดังนี้คือ

๑. ตั้งให้ป้อมพระจุลจอมเกล้าและป้อมผีเสื้อสมุทร ซึ่งได้ติดตั้งปืนอาร์มสตรองขนาด ๖ นิ้ว อันทันสมัยเตรียมพร้อมเพื่อจะหยุดยั้งการบุกรุกของเรือรบฝรั่งเศสอันอาจเกิดขึ้นได้

๒. สั่งให้เรือรบ ๕ ลำ เตรียมพร้อมอยู่ที่ด้านเหนือของป้อมพระจุลจอมเกล้าเล็กน้อยเรือที่วางกำลังป้องกันเหล่านี้ส่วนมากเป็นเรือดำสมัย หรือเป็นเรือกลไฟประจำในแม่น้ำ มีเรือที่ทันสมัย เพียง ๒ ลำ เท่านั้น คือ เรือมกุฎราชกุมาร และเรือมูราชาสิตสวัสดิ์

๓. ได้วางเครื่องกีดขวางที่ปากน้ำเจ้าพระยา เช่น ตาข่าย สนามทุ่นระเบิด และสนามยิงตอร์ปิโด ๑ เป็นต้น

ครั้นในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ เรือรบฝรั่งเศส ๒ ลำ คือ เรือแองกอสตังค์ และเรือปืนโคแมต ได้รุกรานต้นคอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามายังกรุงเทพฯ โดยมีเรือ เจ. เบ. เซย์ (Jean Baptiste Say) เรือสินค้าเป็นเรือนำร่อง หมูปืนที่ป้อมพระจุลจอมเกล้าได้ยิงด้วยนัดดินเปล่าเพื่อเป็นการเตือนเรือรบฝรั่งเศสไม่ให้ล่วงล้ำเข้ามาแต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งได้ ในที่สุดต่างฝ่ายก็ระดมยิงโต้ตอบกัน เรือรบไทยที่จอดอยู่เหนือป้อมพระจุลจอมเกล้าต่างก็ระดมยิงไปยังเรือรบฝรั่งเศส การรบได้ดำเนินไปเป็นเวลาครึ่งชั่วโมงเศษ ก็ยุติลงเพราะความมืดเป็นอุปสรรค เรือแองกอสตังค์และเรือโคแมตสามารถตีฝ่าแนวป้องกันที่ปากน้ำเจ้าพระยาเข้ามาได้จนถึงกรุงเทพฯ และเทียบท่าอยู่ที่หน้าสถานทูตฝรั่งเศส ส่วนเรือนำร่องถูกยิงเกยตื้นอยู่ริมฝั่ง

ทั้งสองฝ่ายได้รับความความเสียหายจากการยิงต่อสู้มาก เรือหลายลำได้รับความเสียหายและมีทหารหลายคนได้รับบาดเจ็บ (<http://www.navy.mi.th/newwww/document/history/royalnavy/chap502.htm>) ภายหลังเหตุการณ์ครั้งนี้แล้ว ฝ่ายสยามจำต้องลงนามยินยอมให้แก่ฝรั่งเศสหลายข้อ โดยเฉพาะฝรั่งเศสได้ยื่นคำขาดให้ไทยมอบดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ให้ทหารออกจากชายแดน ให้ลงโทษผู้กระทำความผิด ให้เสียค่าทำขวัญแก่ครอบครัวผู้เสียชีวิต และจ่ายเงินค่าปรับเป็นเงินฝรั่งเศส ๒ ล้าน ฟรังก์จำนวนหนึ่งและเป็นเงินไทยอีก ๓ ล้านบาท คำขาดนี้ฝรั่งเศสบังคับให้ไทยตอบภายใน ๔๘ ชั่วโมง แต่ไทยยอมรับได้เพียงบางข้อ ซึ่งทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจจึงส่งเรือรบปิดปากอ่าวไทยอีกครั้งเมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรงตระหนักว่าถ้าไทยยังคงขัดขืน ดำเนินการแข็งกร้าวต่อฝรั่งเศสก็อาจจะก่อให้เกิดอันตรายขึ้นแก่ประเทศชาติ จึงพยายามเจรจา ประนีประนอมกับฝรั่งเศส และพยายามขอความช่วยเหลือจากอังกฤษด้วย แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ไทยจำต้องปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสทุกประการ ฝรั่งเศสจึงประกาศเลิกปิดอ่าวเมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๓๖ และมีการลงนามสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๔๓๖ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๑. รัฐบาลไทยยินยอมสละสิทธิทั้งหมดในดินแดนบนฝั่งซ้ายและบรรดาเกาะต่างๆ ในแม่น้ำโขง

๒. ห้ามรัฐบาลไทยส่งเรือรบเข้าไปในทะเลสาบกำพูชา แม่น้ำโขงและลำน้ำต่างๆ ที่แยกออกจากแม่น้ำโขง

๓. ห้ามรัฐบาลไทยสร้างด่านหรือค่ายทหารในเมืองพระตะบองและเสียมราฐ รวมทั้งเกาะต่างๆ ภายในรัศมี ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และให้เขต ๒๕ กิโลเมตรนี้เป็นเขตปลอดทหาร

๔. ฝรั่งเศสสงวนสิทธิที่จัดตั้งสถานกงสุลที่ใดก็ได้ โดยเฉพาะที่จังหวัดน่านและโคราช

นอกจากนี้ไทยยังต้องลงนามในอนุสัญญาแนบท้ายอีกหนึ่งฉบับกับฝรั่งเศส ซึ่งมีใจความบังคับให้ไทยปฏิบัติตามข้อเรียกร้องต่างๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น ที่สำคัญคือ ฝรั่งเศสจะยึดจังหวัดจันทบุรีไว้เป็นประกันจนกว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาอย่างครบถ้วน

จากสนธิสัญญาไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖ ฉบับนี้ ทำให้ไทยสูญเสียดินแดนครั้งสำคัญและมากที่สุด โดยต้องยอมยกอาณาจักรลาวเกือบทั้งหมดให้แก่ฝรั่งเศสและหากไทยไม่ยอมยุติเหตุการณ์ครั้งนี้ ฝรั่งเศสก็จะใช้เป็นข้ออ้างบีบบังคับเรียกร้องอย่างอื่นเพิ่มเติมอีก

๔. การเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๖

หลังจากวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒ รัฐบาลสยามและฝรั่งเศสได้ลงนามในสนธิสัญญาและอนุสัญญาไทย-ฝรั่งเศส เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งส่งผลให้ไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส แม้ไทยจะปฏิบัติตามสนธิสัญญาและอนุสัญญาที่ฝรั่งเศสเสนอมาอย่างครบถ้วนแล้วก็ตาม แต่ฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนทหารออกจากเมืองจันทบุรี ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสต้องการใช้จันทบุรีเป็นเครื่องต่อรองเพื่อยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ไทยได้พยายามเจรจากับฝรั่งเศสแต่ก็ไม่เป็นผล ในที่สุดไทยต้องทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๖ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ไทยต้องสละสิทธิของไทยทั้งหมดเหนือดินแดนบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสได้แก่ เมืองหลวงพระบาง ฝั่งขวา มโนไพร และจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ตรงกับเมืองปากเซทางภาคใต้ของลาว

๒. ชาวเอเชียที่เกิดในดินแดนอาณานิคม หรือรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย และถูกเท่านั้น จึงจะมีสิทธิลงทะเบียนเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส ส่วนอำนาจในการตัดสินใจตัดสินคดีนั้นถ้าจำเป็นเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส (ไม่ว่าจะเป็นคนฝรั่งเศสโดยกำเนิดหรือชาวเอเชียก็ตาม) ศาลกงสุลฝรั่งเศสเป็นผู้ตัดสินคดี ยกเว้นคนในบังคับฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และน่านต้องขึ้นศาลต่างประเทศ

๓. ไทยยอมให้ฝรั่งเศสสร้างทางรถไฟเชื่อมระหว่างหลวงพระบาง จำปาศักดิ์ พนมเปญ และพระตะบอง

๔. พื้นที่ ๒๕ กิโลเมตรจากริมแม่น้ำโขงและเขมรส่วนในคือพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ไทยจะส่งกำลังทหารเข้าไปได้แต่ต้องเป็นทหารที่อยู่ได้บังคับบัญชาของไทยเท่านั้น

๕. ฝรั่งเศสจะถอนตัวออกจากจันทบุรีซึ่งยึดครองไว้ตั้งแต่หลังวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. ๑๑๒

อย่างไรก็ตามระยะแรกฝรั่งเศสก็ยังไม่ยอมถอนออกจากจันทบุรี จนเวลาล่วงเลยไปจนถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ฝรั่งเศสได้ออกจากจันทบุรี แต่ไปยึดเมืองตราดแทน โดยอ้างว่าเพื่อเป็นหลักประกันว่าไทยจะปฏิบัติตามสัญญาได้ครบถ้วน

๕. การเสียดินแดนเขมรส่วนใน (มณฑลบูรพา) ให้ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๘

เมื่อฝรั่งเศสถอนกำลังจากเมืองจันทบุรีไปยึดเมืองตราดแทนนั้น ฝ่ายสยามได้ขอให้ฝรั่งเศสออกจากเมืองตราดและให้คืนเกาะกง และด่านซ้ายให้แก่สยามด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองตราดนั้น เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของชายทะเลฝั่งตะวันออกของสยาม แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอนกำลังออกจากเมืองตราด สยามจึงต้องยกเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศสตามคำเรียกร้องของฝรั่งเศส ประกอบกับในเวลานั้นทั้งสามเมืองมีความสำคัญต่อฝรั่งเศส เพราะฝรั่งเศสมีโครงการสร้างทางรถไฟสายไซ่ง่อน-ฮานอย ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้มากหากจะต้องสร้างทางรถไฟผ่านพระตะบองและฝั่งขวาแม่น้ำโขงส่วนนโยบายของสยามในเวลานั้นก็คือต้องการแก้ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นสำคัญด้วย ดังนั้นไทยกับฝรั่งเศสจึงได้ลงนามในหนังสือสัญญาระหว่างกันเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ ซึ่งมีสาระสำคัญคือ

๑. สยามยอมยกดินแดนเขมรส่วนในคือ เมืองพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ ให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อตอบแทนกับการที่ฝรั่งเศสจะคืนด่านซ้าย ตราด เกาะต่างๆ ที่อยู่ใต้แหลมสิงห์ไปจนถึงเกาะกูดให้แก่ไทย

๒. ชาวเอเชียซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส หากทำผิดหลังการลงนามในสัญญาฉบับนี้ต้องขึ้นศาลสยาม โดยกงสุลฝรั่งเศสมีสิทธิถอนคดีไปพิจารณาเองได้ ส่วนผู้ที่อยู่ในบังคับก่อนวันทำสัญญาให้ขึ้นศาลระหว่างประเทศ

๓. หลังจากที่ยุทธศาสตร์ใช้ประมวลกฎหมายหลักสากลครบถ้วนแล้ว ให้คนเอเชียในบังคับฝรั่งเศสทั้งหมดขึ้นศาลไทย (กรมยุติธรรมศึกษา, ๒๕๔๔ : ๘ – ๒๔)

หลังจากเหตุวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ หรือการปะทะระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศในทวีปยุโรปครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๔๐ เพื่อทรงจัดการการเมืองระหว่างประเทศ การเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนั้นทำให้ทรงเห็นว่าประเทศตะวันตกหลายประเทศมีความเจริญก้าวหน้าในเรื่องของเทคโนโลยีต่างๆ มากมาย และมีระบบการศึกษาที่ทันสมัยมากขึ้น

การเสด็จประพาสฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป ๒ ครั้ง คือครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ และอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยที่ทั้ง ๒ ครั้งนั้นทรงมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน คือการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกนั้นทรงมีจุดมุ่งหมายในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง และการพยายามแสวงหาพันธมิตรเพื่อการเจรจาเรื่องเขตแดน ส่วนการเสด็จประพาสครั้งหลังเป็นเรื่องของ การรักษาพระวรกายตามคำกราบบังคมทูลของแพทย์ประจำพระองค์ ทั้ง ๒ ครั้งนี้เสด็จประพาสยุโรปนี้ได้เสด็จเยือนประเทศฝรั่งเศสด้วย ดังมีรายละเอียดดังนี้

การเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๔๐

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จประพาสทวีปยุโรป ซึ่งเวลานั้นถือว่าเป็นศูนย์กลางของโลกทั้งความเจริญและอำนาจ ตั้งแต่ต้นรัชกาลแล้ว แต่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินคือ สมเด็จพระยาบรมมหาราชวังศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เห็นว่ายังไม่สมควร จึงเพียงเสด็จไปทอดพระเนตรเมืองอื่นใกล้พระราชอาณาจักรเช่นสิงคโปร์ แต่พระราชประสงค์ที่ต้องการทอดพระเนตรความเจริญของประเทศยุโรปจริงๆ ยังคงฝังอยู่ในพระทัยของพระองค์อยู่ตลอดเวลา แม้เวลาจะล่วงเลยไปกว่า ๒๐ ปีก็ตาม เพื่อจะได้นำแบบอย่างความเจริญของโลกตะวันตกมาดัดแปลงใช้ในการปรับปรุงประเทศ

พระราชประสงค์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแสวงหามิตรจากนานาชาติโดยเฉพาะมหาอำนาจในเวลานั้น เพื่อช่วยค้ำประกันเอกราชของชาติจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมโดยเฉพาะจากฝรั่งเศส แม้หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) อังกฤษได้เจรจากับฝรั่งเศส จนกระทั่งมีการลงนามใน “คำปฏิญญาอังกฤษ-ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๘๙๖” (The Anglo-French Declaration of 1896) ระหว่างประเทศทั้งสองเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ค.ศ. ๑๘๙๖ (พ.ศ. ๒๔๓๙) คำปฏิญญานี้เป็นการรับรองความมั่นคงและปลอดภัยของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจากมหาอำนาจใดๆ ที่จะส่งกำลังทหารเข้ารุกราน ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดโอกาสของฝรั่งเศสในการยึดครองประเทศไทย และเพื่อความปลอดภัยของสยามมากยิ่งขึ้น ฝ่ายสยามจึงได้มีการเจรจากับอังกฤษจนกระทั่งมีการลงนามใน “อนุสัญญาฉบับระหว่างอังกฤษกับสยาม...” (Convention between The Great Britain and Siam...) เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๐ โดยจะไม่ยอมให้ชาติใดชาติหนึ่งเข้ามาเช่าหรือซื้อ หรือถือกรรมสิทธิ์เหนือดินแดนบริเวณใต้บางสะพานเมืองประจวบคีรีขันธ์ โดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษตกลงจะให้ความคุ้มครองทางทหารแก่สยามในกรณีที่ถูกรุกรานจากชาติอื่นในบริเวณดังกล่าว อนุสัญญานี้ลงนามก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้ง ๑ เพียง ๑ วัน (วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๔๑ : ๔๑)

แม้จะมีปฏิญญาระหว่างอังกฤษ - ฝรั่งเศส และอนุสัญญาระหว่างอังกฤษกับสยามซึ่งเป็นการประกันเอกราชของไทยแต่ก็ใช่ว่าอันตรายต่อไทยจะสิ้นสุดลง ระหว่างนี้ฝรั่งเศสยังคงยึดเมืองจันทบุรีอยู่ แม้จะไม่มีเหตุผลใดๆ สำหรับการยึดครองนี้เลย เพราะไทยได้ปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ครบถ้วนทุกประการแล้ว การแสวงหาความปลอดภัยต่อเอกราชของไทยจึงยังเป็นเรื่องจำเป็น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินออกจากกรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๑ เมษายน เวลาเที่ยงเศษ จากพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสู่ท่าราชวรดิฐ โดยมีพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ราชทูต อุปทูต กงสุล ข้าราชการบริพารฝ่ายหน้าฝ่ายในร่วมส่งเสด็จฯ ในการนี้ มีพระราชปฏิสันถารและมีพระราชดำรัสถึงการเสด็จพระราชดำเนินว่า เพื่อให้เป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง ไม่ใช่

เพื่อสำราญพระราชหฤทัย สมเด็จพระบรมราชินีนาถและพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ตามไปส่งเสด็จฯ ถึงสมุทรปราการ จนเวลา ๑๗.๑๐ น. เรือพระที่นั่งมหาจักรีจึงถอนสมอ

เส้นทางการเสด็จประพาสยุโรป คือ จากกรุงเทพฯ ไปสิงคโปร์ วกอ้อมช่องแคบมะละกาสู่มหาสมุทรอินเดีย ถึงศรีลังกา ข้ามมหาสมุทรอินเดียสู่ทะเลอาหรับถึงเมืองเอเดน แล้วเข้าสู่ทะเลแดง ผ่านคลองสุเอซซึ่งเปิดใช้ก่อนการเสด็จฯ ๒๘ ปี ทำให้ย่นระยะทางมากขึ้น เพราะไม่ต้องอ้อมทวีปแอฟริกา จากนั้นเข้าสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เมืองแรกที่เสด็จฯ ถึงในทวีปยุโรป คือ เวนิส ในประเทศอิตาลี

อนึ่ง ในระหว่างการเดินทางช่วงแรกนี้ซึ่งกินเวลา ๑ เดือน ๑ วัน ทรงอ่านบันทึกการเสด็จฯ เยือนยุโรปของพระเจ้านัสเรดิน ทรงเตรียมคณะตามเสด็จฯ ให้เรียนพูดภาษาอังกฤษตลอดเวลา และทรงชี้ให้เห็นว่าความเจริญของยุโรปเกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ การสังเกต และการเรียนรู้ด้วย “ความอู່สาห์แลความเพียรเป็นที่ตั้ง” ไม่ใช่เพราะเขาเป็นมนุษย์ที่แตกต่างจากเราแต่ประการใด และที่เราเจริญดีกว่าเขาก็เพราะ “เรามีความรู้น้อยกว่าเขา หาใช่เพราะเลวกว่าเขา” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘ : ๒๕๗)

เมื่อเสด็จถึงประเทศในภาคพื้นทวีปยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เยือนประเทศต่างๆ รวม ๑๓ ประเทศ ได้แก่ อิตาลี สวิตเซอร์แลนด์ ออสเตรีย-ฮังการี (ปัจจุบันแยกเป็น ๒ ประเทศ คือ ออสเตรียและฮังการี) รัสเซีย สวีเดนนอร์เวย์ (ปัจจุบันแยกเป็น ๒ ประเทศ คือ สวีเดน และนอร์เวย์) เดนมาร์ก อังกฤษ เยอรมนี ฮอลแลนด์ (เนเธอร์แลนด์) ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส บางประเทศเสด็จฯ เยือนหนึ่งครั้ง แต่บางประเทศเสด็จฯ เยือนมากกว่าหนึ่งครั้ง เช่น ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปประเทศฝรั่งเศส ๒ ครั้ง ครั้งแรกเป็นการเสด็จฯ อย่างเป็นทางการ ระหว่างวันที่ ๑๑ - ๑๗ กันยายน ครั้งที่สอง เสด็จฯ เป็นการส่วนพระองค์ ระหว่างวันที่ ๑๐ - ๑๔ ตุลาคม

เมื่อรถไฟพระที่นั่งถึงกรุงปารีส ประธานาธิบดีเฟลิซซ์ โฟร์ (Félix Faure) มารับเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและนำเสด็จฯ ไปยังตำแหน่งที่ประทับ ที่กรุงปารีสเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรโรงพยาบาลทหารพิการทุพพลภาพ (Les Invalides) พิพิธภัณฑ์ทหารปืนใหญ่ ที่ฝังพระศพพระเจ้านโปเลียนที่ ๑ หอไอเฟล (La Tour Eiffel) ที่มีความสูง ๓๐๐ เมตร เป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดในโลกเวลานั้น สนามแข่งม้า ป้อมเวงเซนส์ (Vincennes) การสวนสนามของกองทัพบก โรงงานเครื่องกระเบื้อง ที่พระราชวังแวร์ซายส์ (Versailles) เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสนำหนังสือและรูปเรื่องราวราชทูตไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมาถวายทอดพระเนตร ทอดพระเนตรโรงละครโอเปร่า (L'Opéra) ซึ่งแสดงเรื่องดอนฮวน (Don Juan) พิพิธภัณฑ์ลูฟร์ (Louvre) หอสมุดแห่งชาติซึ่งมีหนังสือไทยโบราณและหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชด้วย พิพิธภัณฑ์เอเซียตะวันออก โรงกษาปณ์ นอกจากนี้ เสด็จฯ ไปเมืองอาฟร์ ที่บ้านของประธานาธิบดี และโรงงานทำปืนใหญ่ จากนั้น ทรงลงเรือกลไฟพระที่นั่งข้ามฟากไปเมืองเซาท์แทมปตันของอังกฤษ เป็นการสิ้นสุดการเยือนฝรั่งเศสครั้งที่ ๑

ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ที่ฝรั่งเศส ทรงเจรจากับ ประธานาธิบดีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศสถึง ๖ ครั้ง เกี่ยวกับปัญหาระหว่าง ประเทศทั้งสอง เช่น เรื่องคนในบังคับ เรื่องเขตปลอดทหาร ๒๕ กิโลเมตรระหว่างไทยกับดินแดนที่ ฝรั่งเศสได้จากไทย ในวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ซึ่งทรงรู้สึกว่าการเจรจา “สมประสงค์พอใช้” อีกทั้งทรง พยายามทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสตระหนักว่า “...เราอยากเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสเพียงใด...” แทนการถูกกล่าวหา จากพวกฝรั่งเศสที่อยู่ทางตะวันออกที่เกลียดกลัวว่า “...เราไม่อยากเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส” ในส่วน ปฏิกริยาของสื่อมวลชน ทรงเห็นว่าไม่มีอะไรรุนแรง ประชาชนไม่ได้โกรธไทย มีคนมาเฝ้ารับเสด็จเป็น จำนวนมาก และทรงชมว่าบ้านเมืองของฝรั่งเศสสวยงามมาก “...หาที่ไหนเปรียบไม่ได้แล้ว สมควรจะ เรียกว่าเมืองสวรรค์...”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เยือนฝรั่งเศสครั้งที่ ๒ จากเมืองบาเดินของ เยอรมนีสู่กรุงปารีส ในครั้งนี้ เสด็จประพาสสวนป่าทางด้านตะวันตกของเมือง ห้างบงมาร์เช่ (Le Bon marché) ที่ว่ากันว่าขายของถูกกว่าร้านอื่นๆ พิพิธภัณฑ์สถานกีย์เม่ (Le Musée Guimet) ซึ่งเก็บรักษา โบราณวัตถุเกี่ยวกับตะวันออก เช่น พระพุทธรูปศิลปะต่างๆ โรงงานทอผ้าและพรม พิพิธภัณฑ์ลูก ชอมบูร์ก (Le Musée de Luxembourg) ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับศิลปินร่วมสมัย พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ ออกจากกรุงปารีสในวันที่ ๑๔ ตุลาคม เวลาสี่ทุ่มเพื่อเสด็จพระราชดำเนิน ต่อไปยังประเทศสเปน (วุฒิชัย มูลศิลป์, ๒๕๔๑ : ๔๕)

การเสด็จประพาสประเทศฝรั่งเศสใน พ.ศ. ๒๔๕๐

ในการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับคำแนะนำจากแพทย์ประจำพระองค์ว่าควรที่จะทรงเปลี่ยนบรรยากาศเพื่อให้พระสุขภาพ แข็งแรงมากขึ้น เพราะทวีปยุโรปมีลักษณะภูมิอากาศเหมาะแก่การรักษาพระองค์ เมื่อทรงปรึกษาเรื่องนี้ กับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่และเสนาบดี ทุกท่านเห็นชอบด้วย เพราะ “...เมื่อได้มีโอกาสรักษา พระองค์เป็นปกติแล้ว จะได้มีพระกำลังทนต่อภารกิจที่ต้องทรงเป็นการธุระเหมือนอย่างเดิม...”

ที่จริงแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยทรงตั้งพระทัยไว้ว่า พระองค์จะไม่เสด็จ ประพาสยุโรปอีก ยกเว้นแต่มีความจำเป็นจริงๆ แต่ในครั้งนี้พระอาการของพระองค์ “... ถ้าไม่รักษา เสียจะมีอันตราย ในการที่จะให้หายขาด จำจะต้องไปรักษานอกประเทศ... โดยเร็วที่สุดซึ่งจะไปได้...” (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓ : ๓๑๐)

ในการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ประมาณว่าจะใช้เวลาราวเจ็ดเดือนเศษ เพื่อไม่ให้งานราชการ แผ่นดินต้องค้างคั่งและบางเรื่องต้องแก้ไขโดยฉับพลัน ในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงประกาศตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยาม มกุฎราชกุมาร เป็นผู้รักษาพระนครและทรงเป็นประธานที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครเพื่อ ปรึกษาราชการต่างๆ ในขณะที่พระองค์เสด็จต่างประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ มีผู้ตามเสด็จ ๑๔ นาย และโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสด็จไปก่อนเพื่อเตรียมการรับเสด็จ สำหรับเส้นทางเสด็จประพาสเหมือนกับการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๑ คือ สิงคโปร์ ศรีลังกา คลองสุเอซ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ขึ้นฝั่งที่ประเทศอิตาลี ประเทศที่เสด็จประพาสคือ อิตาลี มอนติคาโล สวิตเซอร์แลนด์ เยอรมนี ฝรั่งเศส อังกฤษ เดนมาร์ก นอร์เวย์ เบลเยียม เสด็จฯ กลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ รวมเวลาการเสด็จประพาส ๗ เดือน

ระหว่างเสด็จประพาสยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการตรวจและการรักษาพระวรกายรวม ๔ ครั้ง ทั้งในอิตาลีและเยอรมนี ผลการตรวจครั้งที่ ๔ ปรากฏว่า พระหทัยและพระโลหิตดีขึ้น ระบบหายใจเป็นปกติ ทำให้เสด็จพระราชดำเนินได้ไกลขึ้นและมากขึ้น ไม่เมื่อยล้าเหมือนแต่ก่อน เป็นที่พอพระทัยมาก

แม้ว่าเหตุผลสำคัญในการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ เพื่อการรักษาพระองค์ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังทรงปฏิบัติพระราชภารกิจที่เป็นการส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศด้วย โดยเฉพาะกับประเทศฝรั่งเศส ทำให้การให้สัตยาบันสนธิสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ลงนามกันเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ฝรั่งเศสได้ถอนทหารและคืนดินแดนเมืองด่านซ้าย และเมืองตราดแก่ไทย ส่วนไทยยกเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ และเมืองศรีโสภณแก่ฝรั่งเศส นอกจากนี้ ยังทรงมีโอกาสดูพระนครบ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวยุโรปได้มากขึ้น ทรงตระหนักว่า การขยายอำนาจของยุโรปเป็นเรื่องจำเป็น เพราะพื้นแผ่นดินถูกใช้ประโยชน์หมดแล้ว ประกอบกับมีกำลังความรู้ ความคิดความอุตสาหกรรม และทุนรอน จึงย่อมมีชัยชนะต่อชาติที่มีกำลัง ๔ อย่างน้อยได้โดยง่าย

ผลสำคัญอีกประการหนึ่งในการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ คือ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิภานภดล (ต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านิภานภดล กรมขุนอุทัยทองเขตต์ดิยนารี) ราชเลขานุการฝ่ายใน ทรงพรรณนาสิ่งที่ได้ทอดพระเนตร เรื่องต่างๆ ที่ทรงทราบ และพระราชดำริวินิจฉัยในเรื่องนั้น ๆ ตลอดการเสด็จประพาส รวม ๔๓ ฉบับ พระราชหัตถเลขาทั้งหมดได้รวมพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงตั้งชื่อหนังสือว่า “ไกลบ้าน” ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่สำคัญเล่มหนึ่งของไทย

การเสด็จประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อให้เกิดผลดีต่อเมืองไทยในหลายๆ ด้าน นับแต่ทำให้ต่างชาติมีความรู้ความเข้าใจเมืองไทยมากขึ้น มีทัศนคติต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทรงเป็นกษัตริย์สมัยใหม่ที่มีความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมของชาติตะวันตกอย่างดี อีกทั้งยังทรงเป็นผู้นำในการปฏิรูปบ้านเมืองไทยสำหรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ความรู้และสิ่งที่ได้ทอดพระเนตรก่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิรูปบ้านเมืองไทย แม้บางเรื่องอาจจะมีพระราชดำริอยู่ก่อนแล้ว แต่ก็มีผลให้ทรงตระหนักในความสำคัญที่จะต้องเร่งรัดจัดการให้มีขึ้นภายในประเทศอย่างรวดเร็ว เช่น การศึกษา การคมนาคม การปกครอง การเสด็จประพาส

ต่างประเทศทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบปะผู้คนหลากหลายทั้งประมุขของประเทศ ประมุขของศาสนจักร ผู้นำทางการเมือง นักอุตสาหกรรม ศิลปิน นักวิชาการ เป็นการเปิดโลกทัศน์ทั้งของพระองค์และบุคคลที่พบปะสนทนาให้กว้างขึ้น สำหรับการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๑ ยังมีความสำคัญเป็นพิเศษ คือ มีส่วนสำคัญต่อการรักษาเอกราชของชาติไทยด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในสมัยรัชกาลที่ ๕ จะดำเนินไปด้วยความบาดหมางและการสงครามเรื่องดินแดนก็ตาม แต่การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ ก็สามารถลดความตึงเครียดต่างๆ ลงได้มาก เมื่อเปลี่ยนแผ่นดินนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศกลับมาอยู่ในระดับปกติอีกครั้ง เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับประเทศฝรั่งเศสซึ่งได้เคยเสด็จพระราชดำเนินไปประทับมาก่อน ทั้งในช่วงนี้พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลายพระองค์ที่ทรงศึกษาจากต่างประเทศก็ได้เสด็จกลับมารับราชการแล้ว ทำให้การดำเนินกิจการต่างๆ เป็นไปอย่างราบรื่นขึ้น ทั้งนี้เหตุผลหนึ่งเกิดจากการจ้างชาวต่างชาติเข้ามาเป็นที่ปรึกษาการแผ่นดินหลายตำแหน่งด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศสในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ที่สำคัญคือการที่สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑

วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เกิดขึ้นเพียงไม่นาน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประกาศพระราโชบายรักษาความเป็นกลาง และมีพระราชดำริส่งทหารไทยเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ ๑ และโดยที่การพระราชสงครามนี้เป็นงานพิเศษจึงทรงให้โอกาสแก่คนทั่วไปให้เข้าร่วมสมัครเป็นทหารอาสา ๑ หน่วย คือหน่วยกองบินทหารบก หน่วยช่างยนต์และหน่วยพยาบาล ก่อนที่จะส่งทหารอาสาจำนวนประมาณ ๑,๓๐๐ นาย ไปยุโรป รัฐบาลไทยได้ส่งกองทูตทหารล่วงหน้าไปก่อนเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๐ เพื่อดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตร กองทูตทหารเดินทางทางเรือไปถึงประเทศฝรั่งเศสเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แต่หลังจากนั้นไม่นานสงครามในภาคพื้นยุโรปก็สิ้นสุดลง หน่วยยานยนต์ทหารบกได้ร่วมรบในแนวชายแดนติดกับประเทศเยอรมนีหลายครั้งและได้ชัยชนะ หลังจากนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่ากองทัพของฝ่ายไทยได้เข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรและได้ช่วยให้ได้รับชัยชนะหลายครั้งสมศักดิ์ศรีทหาร ฝ่ายพันธมิตรจึงตอบแทนด้วยการประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ครวส์เดอแกร์ (Croix de Guerre) ไว้กับธงชัยเฉลิมพลของหน่วยยานยนต์ทหารบก และประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ครวส์เดอแกร์ (Croix de Guerre) ให้กับนายทหารไทยอีก ๒ นาย (เฉลิม อยู่เวียงชัย, ๒๕๑๓ : ๑๕๔)

ภายหลังสงบศึกแล้วกองพันอาสาทหารไทยได้รับเชิญให้เข้าร่วมสวนสนามฉลองชัยชนะที่ถนนของปารีส (Les Champs Elysées) ที่กรุงปารีส และผลที่ได้รับหลังจากการที่ไทยได้เข้าร่วมกับประเทศฝรั่งเศสในครั้งนี้ก็คือการพยายามแก้ไขข้อสัญญาที่เสียเปรียบแต่ก่อน โดยไทยได้แก้ไขสัญญาคือ

๑. ได้ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของประเทศมหาอำนาจกลางในประเทศไทย
๒. ได้รับเงินค่าปฏิกรรมสงคราม ๒ ล้านบาท
๓. ได้รับเกียรติให้เข้าร่วมประชุมลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพที่กรุงปารีส และรับเกียรติให้เป็นสมาชิกเริ่มก่อตั้งองค์การสันนิบาตชาติ
๔. ได้ขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เสียเปรียบกับประเทศอื่นๆ นั่นคือสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกานั้น ไทยได้ขอให้ยกเลิกอำนาจศาลกงสุล และการยกเลิกการจำกัดอัตราภาษีศุลกากรร้อยละสาม (การดี มหาพันธ์, ๒๕๒๖ : ๑๗๓ - ๑๗๔)

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ยุติลง ความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมากขึ้น เพราะฝรั่งเศสยังคงให้ความสนใจในเรื่องมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีหน่วยงาน ๒ แห่งที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อศึกษาค้นคว้าเรื่องต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole Française d'Extrême-Orient) และสถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ (Institut National des Langues et Civilisations)

องค์กรฝรั่งเศสเกี่ยวกับประเทศสยามและภูมิภาคตะวันออก

สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole Française d'Extrême-Orient)

สำนักนี้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนนักวิจัยในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยตั้งศูนย์ศึกษาแห่งแรกที่เมืองฮานอยในเวียดนามและเน้นการศึกษาในด้านโบราณคดี ชาติพันธุ์วรรณาและมานุษยวิทยา จากนั้นได้ให้ความสนใจในการบูรณะปรับปรุงเมืองนครวัด นครธมของเขมรเมื่อฝรั่งเศสได้เข้าครอบครองกัมพูชาในฐานะรัฐอารักขาของฝรั่งเศส และได้ศึกษาค้นคว้าในเชิงศิลปะและศิลปะเปรียบเทียบจนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งในปัจจุบัน

สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศเริ่มเข้ามามีบทบาทในด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยการเชิญชวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นักโบราณคดีรุ่นแรกของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศคือ พันตรีลูเน็ต เดอ ลา จงกีแยร์ (Lunet de la Jonquière) และศาสตราจารย์หลุยส์ ฟิโนท์ (Louis Finot)

นักวิชาการของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศที่มีบทบาทสำคัญมากต่องานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย คือศาสตราจารย์ออร์จ เซเดส์ (George Coedès) ซึ่งต่อมาได้เข้ามาเป็นข้าราชการไทย ได้ร่วมก่อตั้งหอสมุดแห่งชาติ สำนักโบราณคดี (ซึ่งต่อมาก็คือ กรมศิลปากร) ได้สำรวจและ

รวบรวมจารึกในประเทศไทยและได้ตีพิมพ์ หนังสือชื่อ “รวมจารึกในประเทศไทย” ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ต่อจากนั้นสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศได้ส่งนักวิจัยและนักวิชาการเข้ามาทำงานในด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา จารึก และวรรณคดีในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ผลงานที่โดดเด่นของสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ คือการบูรณะปฏิสังขรณ์ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง และปราสาทหินพนมวัน นับได้ว่าเป็นความร่วมมือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่หันไปสู่ความเป็นวิชาการ และความร่วมมือเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น (<http://www.efeo.fr/presentation/historique.shtml>)

สถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ (Institut National des Langues et Civilisations orientales)

สถาบันนี้ตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๑๒ (ค.ศ. ๑๖๖๙) โดยอัครมหาเสนาบดีคอลแบร์ต (Colbert) ในชื่อ L'Ecole des jeunes de Langues ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ (ค.ศ. ๑๙๗๑) ได้ยกฐานะขึ้นเป็นสถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ นับเป็นหน่วยงานทางวิชาการที่เกิดขึ้นจากความสนใจในเรื่องตะวันออกของประเทศฝรั่งเศสอย่างแท้จริง เพราะเป็นสถาบันทางภาษาที่เปิดสอนภาษาตะวันออกและค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภาษาและชาติพันธุ์วรรณนาในภูมิภาคตะวันออกอย่างต่อเนื่อง เช่นมีการสอนภาษาไทย และผลิตนักวิจัยทางด้านไทยศึกษาอย่างต่อเนื่อง (http://www.inalco.fr/ina_gabarit_rubrique.php?id_rubrique=7)

สำหรับในประเทศไทย เมื่อสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสก็ยังคงดำรงต่อมา โดยยังมีชาวฝรั่งเศสหลายคนเดินทางเข้ามารับราชการกับรัฐบาลสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการศาลและการวัฒนธรรม ดูเหมือนว่าในช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นี้จะเป็นจุดเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างสยาม-ฝรั่งเศส ด้วยมีการสถาปนามหาวิทยาลัยขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทยและมีการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสขึ้น ทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสเริ่มเป็นวิชาการและเข้าสู่ระบบการศึกษาของไทยมากขึ้น

การก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับมหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือกำเนิดจากโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น ณ ตึกยาวข้างประตูพิมานชัยศรีในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ และได้รับพระบรมราชานุญาตให้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนมหาดเล็ก เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๕ ต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนมหาดเล็กเป็นสถาบันอุดมศึกษา พระราชทานนามว่า โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๑ จากนั้นทรงเห็นว่าควรขยายกิจการให้กว้างขวางตามพระราชประสงค์ จึงได้พระราชทานเงินทุนที่เหลือจากการที่ราษฎรได้

เรียไรเพื่อสร้างพระราชานุสาวรีย์พระบรมรูปทรงม้าจำนวนเก้าแสนกว่าบาทให้ใช้เพื่อสร้างอาคารเรียน และเป็นตึกบัญชาการบนที่ดินของพระคลังข้างที่จำนวน ๑,๓๐๕ ไร่ ซึ่งอยู่ที่อำเภอปทุมวัน และเงินที่เหลือจากการสร้างก็ได้พระราชทานพระราชานุญาตให้ใช้เพื่อกิจการของโรงเรียนต่อไปทั้งนี้ได้พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณเสด็จพระราชดำเนินและทรงวางศิลาพระฤกษ์ในการสร้างอาคารดังกล่าวเมื่อ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๘

ในครั้งนั้นมีการเปิดสอน ๘ แผนกวิชา ได้แก่ การปกครอง กฎหมาย การทูต การคลัง การแพทย์ การช่าง การเกษตร และวิชาครู จัดการศึกษาใน ๕ โรงเรียนคือโรงเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ตั้งอยู่ที่บ้านสมเด็จพระยา โรงเรียนราชแพทยาลัยตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช โรงเรียนเนติศึกษาตั้งอยู่ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา และโรงเรียนยंत्रศึกษาตั้งที่วังใหม่หรือวังกลางทุ่งหรือวังวินเซอร์

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริที่จะขยายการศึกษาในโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือ ไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น แต่จะรับผู้ซึ่งประสงค์จะศึกษาขั้นสูงให้เข้าเรียนได้ทั่วถึงกัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ในช่วงแรกมีการจัดการศึกษาเป็น ๔ คณะ ได้แก่ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๖๕ มีการปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาระดับประกาศนียบัตร และการเตรียมการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญา มีการติดต่อกับมูลนิธิร็อกกี เฟลเลอร์ เพื่อให้ช่วยเหลือการเรียนการสอนของคณะแพทยศาสตร์ จากนั้นระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๘๐ เริ่มรับผู้สำเร็จหลักสูตรมัธยมบริบูรณ์เข้าเรียนในคณะแพทยศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรและรับนักเรียนผู้จบประโยคมัธยมบริบูรณ์เข้าเรียนอีก ๔ คณะ และในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๙๐ เริ่มเน้นการเรียนการสอนอันเป็นพื้นฐานของวิชาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีการจัดเตรียมมหาวิทยาลัยคือนักเรียนจะต้องเลือกเรียนตามคณะต่าง ๆ ที่มหาวิทยาลัยเปิดสอนทำให้มีโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้น (<http://www.chula.ac.th/about/thai/history.htm>)

ส่วนการสอนภาษาฝรั่งเศสในระยะเริ่มแรกนั้น เปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งเป็นปีของการสถาปนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยในระยะแรกได้เปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน ซึ่งในขณะนั้นสังกัดอยู่ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖ วิชาภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมันซึ่งรวมอยู่กับวิชาภาษาอังกฤษจัดอยู่ในแผนกภาษาปัจจุบัน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ คณะอักษรศาสตร์ได้แยกการบริหารงานเป็นอิสระจากคณะวิทยาศาสตร์ และในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้มีการจัดแบ่งแผนกวิชาในคณะอักษรศาสตร์ใหม่ ประกอบด้วย ๖ แผนกวิชาภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมันได้แยกจากวิชาภาษาอังกฤษมาอยู่ในแผนกวิชาภาษาตะวันตก จากนั้นได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่อยมา (<http://www.arts.chula.ac.th/~west/history.html>)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการขยายโอกาสทางการศึกษาไปยังส่วนภูมิภาคโดยการสร้างมหาวิทยาลัยในภูมิภาคขึ้น คือ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และเปิดสอนนักศึกษาในคณะต่างๆ นั้น ในบางมหาวิทยาลัยได้เปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสด้วย ดังเช่นที่คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

๒.๒.๓ ชาวฝรั่งเศสในประเทศสยามช่วงรัชกาลที่ ๕ – รัชกาลที่ ๗

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในสยาม ทั้งการปฏิรูปการปกครองที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และความต่อเนื่องที่เกิดตามมา ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่สยามได้ว่าจ้างที่ปรึกษาต่างชาติเข้ามาบริหารราชการทั้งในด้านการปกครอง การจัดการสิ่งสาธารณูปโภค ฯลฯ ในส่วนของประเทศฝรั่งเศสนั้นมีชาวฝรั่งเศสหลายคนเดินทางเข้ามา ดังเช่น

๑. ยอร์จ ปาดู (George Padoux)

การปรับปรุงประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงดำเนินการเปลี่ยนแปลงหลายด้านไปพร้อมกัน กล่าวคือทั้งการปกครอง กฎหมาย การศาล ตลอดจนการรับเทคโนโลยีตะวันตกด้านอื่นๆ เฉพาะการศาลซึ่งดัดบทกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมได้ใช้ตำราเดิมคือกฎหมายตราสามดวงมานานหลายศตวรรษนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่ามีความล้าสมัยและไม่ทัดเทียมนานาประเทศ ทั้งทรงตระหนักถึงปัญหาอันเกิดจากการคุกคามสิทธิเสรีภาพของสยาม จึงทรงปรับปรุงกฎหมายและการศาลให้อยู่ในระดับสากล กล่าวคือทรงว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำงาน และเพื่อฝึกหัดให้ชาวสยามมีความชำนาญด้านกฎหมายมากขึ้น ประกอบกับในช่วงนั้นประเทศสยามเป็นประเทศคู่สัญญากับประเทศฝรั่งเศส และฝรั่งเศสเองก็บังคับให้ไทยว่าจ้างชาวฝรั่งเศสเข้ามาทำงาน ด้วยเกรงว่าไทยจะหันไปจ้างชาวอังกฤษซึ่งเป็นคู่แข่ง ประเทศฝรั่งเศสจึงเสนอให้รัฐบาลสยามจ้างนายยอร์จ ปาดู เข้ามาเป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมาย

ยอร์จ ปาดู (Goerge Padoux) เกิดเมื่อราว ปี พ.ศ. ๒๔๑๐ ที่ประเทศฝรั่งเศส เคยทำงานเป็นเลขานุการทั่วไปของรัฐบาลเมืองคูนิส มีความรู้ความเชี่ยวชาญในดัดบทกฎหมายมาก ยอร์จ ปาดูและครอบครัวเดินทางมาถึงสยามเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๔๔ โดยในสัญญาจ้างทำงานที่จัดทำขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ นั้นระบุหน้าที่ของยอร์จ ปาดู ดังนี้

๑. เป็นหัวหน้าในคณะกรรมการร่างกฎหมายลักษณะอาญา
๒. เป็นผู้ช่วยของนายสโตรเบล ที่ปรึกษาราชการทั่วไป ทำการร่างกฎหมายเป็นกรณีพิเศษในเวลาที่จำเป็น และเป็นที่ปรึกษาเมื่อมีปัญหากฎหมายระหว่างสยามกับฝรั่งเศส
๓. เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ในคดีที่คนในบังคับฝรั่งเศสเป็นคู่ความ หรือเป็นคดีของคนในบังคับต่างประเทศ
๔. เป็นผู้กระทำการอื่นๆ ตามแต่สมควรที่กระทรวงยุติธรรมจะเป็นผู้สั่งการหรือเห็นสมควร

ขณะที่ยอร์จ ปาดูปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสยามนั้น ก็ได้เรียบเรียงร่างประมวลกฎหมายอาญาขึ้นใหม่ เพื่อให้เนื้อหาของกฎหมายเป็นระบบและได้มาตรฐานเดียวกับกฎหมายอาญาของยุโรปประมวลกฎหมายอาญาบับนี้ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๑ มี ๓ ภาษา คือภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส นับเป็นกฎหมายอาญาบับแรกของไทยที่มีความเป็นสากลเท่าเทียมกับประเทศในทวีปยุโรป ในปีเดียวกันนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้นายยอร์จ ปาดู เป็นประธานในการร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ยังไม่ได้เสร็จสิ้นนายยอร์จ ปาดูก็ตีความออกจากประเทศสยามเสียก่อน เพราะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ แต่ก็ได้จัดทำร่างประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เสร็จสิ้นลงในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ (นันทพร บรรลือสินธุ์, ๒๕๓๕ : ๑๔ – ๒๐)

๒. ยอร์จ เซเดส์ (George Coedès)

ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ เป็นชาวฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในสยามในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งบรรณารักษ์ใหญ่หอพระสมุดวชิรญาณ และเป็นกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความความรู้ความสามารถของศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ เป็นไปทางด้านภาษาและวัฒนธรรมในภูมิภาคอินโดจีนเป็นส่วนใหญ่

ยอร์จ เซเดส์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส จบการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ และศึกษาต่อที่สถาบันการศึกษาชั้นสูงแห่งปารีส โดยสนใจในเรื่องอักษรวิทยา (Paléologie) และวัฒนธรรมของภูมิภาคตะวันออก (Orientalisme) เป็นอย่างมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้เดินทางเข้ามาทำงานที่สยามเป็นครั้งแรก และต่อมาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงขอให้เข้ารับราชการในสยามในฐานะบรรณารักษ์ของหอพระสมุดวชิรญาณ โดยศึกษาเกี่ยวกับจารึกต่างๆ ในประเทศไทย และเรื่องไทยศึกษาอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก ยิ่งเมื่อมีการก่อตั้งแผนกโบราณคดีขึ้นมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ ก็มีบทบาทในการร่วมก่อตั้งและจัดทำเอกสารต่างๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงเดินทางออกจากสยามเพื่อไปรับตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (Ecole Française d'Extrême-Orient) ที่เมืองฮานอย ประเทศเวียดนาม

ผลงานที่สำคัญของศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์มีมากมายหลายเรื่อง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับจารึกและประวัติศาสตร์สุโขทัย รวมทั้งประวัติศาสตร์ของภูมิภาคอินโดจีนด้วย เช่นหนังสือเรื่อง Les Etats hindounisés d'Indochine et d'Indonésie หรือ หนังสือเรื่อง Les Peuples de la Péninsule indochinoise นอกจากนี้ยังมีประมวลจารึกสุโขทัย (Inscription de Sukhodaya) และหนังสือหรือบทความอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก นับได้ว่าศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ เป็นชาวฝรั่งเศสที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อประวัติศาสตร์ไทยและไทยศึกษา (ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา, ๒๕๔๖)

๓. โรเบิร์ต แลงกาด์ (Robert Lingat)

โรเบิร์ต แลงกาด์ หรือ ร.แลงกาด์ เป็นนักกฎหมายชาวฝรั่งเศสที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย

ร.แลงกาด์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ที่เมืองชาร์ลวิลล์ (Charville) ประเทศฝรั่งเศส ได้รับการศึกษาทางด้านนิติศาสตร์จากมหาวิทยาลัยปารีสและศึกษาต่อจนระดับปริญญาเอกทางด้านกฎหมายเอกชนจากคณะนิติศาสตร์โดยเสนอวิทยานิพนธ์เรื่องระบบทาสเอกชนในกฎหมายเก่าของสยาม (Les esclaves privés dans les vieux droix siamois) ร.แลงกาด์เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยในฐานะที่ปรึกษาทางกฎหมายระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ โดยนอกจากทำงานในตำแหน่งที่รับผิดชอบแล้วยังได้มีส่วนในการเรียนการสอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองที่เพิ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นได้ไม่นานด้วย

ผลงานสำคัญของ ร.แลงกาด์คือการชำระและจัดพิมพ์กฎหมายตราสามดวง ขึ้นใหม่และให้มีการเรียนการสอนกฎหมายในประเทศไทยอย่างเป็นระบบมากขึ้น ในบทความต่างๆ ของ ร.แลงกาด์แสดงให้เห็นว่ามีความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์ ศาสนา และชีวประวัติของบุคคลเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้รับการยอมรับกันต่อมาว่าเป็นชาวฝรั่งเศสที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อประวัติศาสตร์กฎหมายไทยมาก (สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุลและกรรณิกา จรรย์แสง (บรรณาธิการ), ๒๕๔๘ : ๗ – ๓๐)

๒.๒.๔ นักเรียนไทยในฝรั่งเศสในช่วงรัชกาลที่ ๖ – ๗

ในช่วงเวลาที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงโดยที่อิทธิพลของตะวันตกได้เข้ามาสู่ประเทศสยาม นับเป็นเวลาเดียวกันที่มีชาวสยามจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปศึกษาต่อยังประเทศฝรั่งเศส ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ความคิดและภาษามากขึ้น การส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังต่างประเทศนี้นับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่อในประเทศต่างๆ ที่ทวีปยุโรป ซึ่งเป็นโอกาสที่ทำให้ชาวสยามมีโอกาสเรียนรู้ภาษาต่างประเทศอื่นๆ เพิ่มขึ้น พระราชโอรสที่ทรงส่งไปศึกษาต่อยังต่างประเทศนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระเจ้าลูกเธอที่จะเสด็จออกไปศึกษาต่อยังยุโรปเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๒๘ เกี่ยวกับการเรียนภาษาต่างประเทศไว้ว่า “ข้อ ๖. วิชาที่จะออกไปเรียนนั้น ก็คงต้องเรียนภาษาและหนังสือในสามภาษา คือ อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน ให้ได้แม่นอย่าขาดเงินคลังจนกระทั่งแต่งหนังสือได้ถึงสองภาษาเป็นอย่างน้อย....” (กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๑ : ๑๑๖) แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญแก่ภาษาต่างประเทศเป็นอย่างมาก และต่อมาก็ได้ทรงสนับสนุนให้บุตรหลานข้าราชการบริพาร หรือขุนนาง ได้เดินทางไปศึกษาต่อด้วย

สำหรับที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งถือกันว่าเป็นประเทศแห่งกฎหมายนั้น มีพระบรมวงศ์และบุตรหลานข้าราชการหลายคนเดินทางไปศึกษาต่อในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องกฎหมายและการเมืองการปกครอง

พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เสด็จไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส พระองค์แรกคือพระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม กรมหลวงปราจิณกิติบดี โดยทรงเลือกศึกษาด้านอักษรศาสตร์และภาษาตะวันตก ได้เสด็จกลับเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงรับราชการเป็นราชเลขานุการฝ่ายต่างประเทศ และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ ก็ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีที่ราชเลขาธิการ

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศสจำนวนไม่มากนัก ที่สำคัญ คือ หลวงสุนทรดำรงฤทธิ์ (บิน บุนนาค) และนาวาเอกพระยาพิทักษ์ชลหาญ (สรรพ บุนนาค) บุตรชาย ๒ คนของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ผู้ซึ่งเคยเป็นอุปทูตเดินทางไปเจริญพระราชไมตรีกับราชสำนักฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ มาก่อนแล้ว และคงเห็นประโยชน์ ที่จะส่งบุตรชายของตนไปศึกษาด้านการทหารที่ประเทศฝรั่งเศส

ส่วนใหญ่แล้วอาจกล่าวได้ว่านักเรียนสยามที่ไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศสได้เลือกศึกษาในโรงเรียนการทหารเป็นหลัก มีเจ้านายหลายพระองค์เข้าศึกษาในโรงเรียนทหาร (Ecole Supérieure de Guerre) เช่นหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร หม่อมเจ้าจรจบเกียรติคุณ กิติยากร เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เสร็จสิ้นลง มีนักเรียนไทยเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศสมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านกฎหมายและการทหาร ที่สำคัญได้แก่ พระสารสาสน์ประพันธ์ (ชื่น จารุวัตร) หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หลวงวิสูตรอรรถยุกติ (ถวิล อรรถยุกติ) หลวงภัทรวาที (ศุภวาร วารสิริ) หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ (สมโภชน์ อัสวณนท์) หลวงวิเทศจรรยาภักย์ (บุญรอด จุลเนตร) นายเดือน บุนนาค เป็นต้น ส่วนนักเรียนไทยที่ไปเรียนด้านการทหารและสาขาอื่นๆ เช่นจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เรียนทหารปืนใหญ่ที่ฟงแตนโบล หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร เรียนด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ที่สถาบันศิลปะชั้นสูงแห่งปารีสฯ จนเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วได้มีนักเรียนไทยเดินทางไปฝรั่งเศสอีกประมาณ ๕๐ คน เช่นนายกนต์ธีร์ ศุภมงคลศึกษากฎหมายมหาชน นายถนัด คอมันตร์ ศึกษาวิชากฎหมาย พลเรือตรีเชน ปิจจุสานนท์ ศึกษาที่โรงเรียนเสนาธิการทหารเรือ พลเอกเนตร เขมะโยธิน ศึกษาที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบก ส่วนนักเรียนที่ไปศึกษาด้านอื่นๆ เช่นนางสาวจิตรเกษม ศรีบุญเรือง ด้านวรรณคดีและอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยปารีส นายเดช ตะละกัญที่ มหาวิทยาลัยปารีส คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร ที่มหาวิทยาลัยเกรอนอบป์ เป็นต้น (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, ๒๕๕๐ : ๑๔๑ – ๑๖๐)

นักเรียนไทยในฝรั่งเศสนี้ หลังจากศึกษาจบแล้วได้เดินทางกลับเข้ามารับราชการในหน่วยงานต่างๆ หลายแห่ง เช่นกระทรวงกลาโหม และกระทรวงยุติธรรม และได้มีส่วนอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งใน พ.ศ. ๒๔๗๕ หรือหลังจากนั้นหลายครั้ง ที่สำคัญคือบทบาทของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีของไทยต่อมา

จึงเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสเป็นผลมาจากการที่สยามได้เปิดความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตกหลากหลายชาติมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ซึ่งต่างก็มีจุดประสงค์ในการเดินทางที่ต่างกันไป โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่เดินทางเข้ามาเพื่อการค้า จากนั้นจึงเป็นชาติฮอลันดา

และอังกฤษ ซึ่งได้เปิดเส้นทางและสถานีการค้าในภูมิภาคตะวันออก แต่จุดสำคัญของการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างสยามหรืออยุธยากับประเทศตะวันตกคือในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่มีการแลกเปลี่ยนคณะราชทูต ผู้แทนการค้าและผู้แทนทางศาสนาที่เด่นชัดมากขึ้นกว่าก่อน การเจริญพระราชไมตรีทางการทูตกับฝรั่งเศสนี้นับเป็นจุดแรกที่สยามได้รับความรู้และเทคโนโลยีจากตะวันตก และได้เห็นวัฒนธรรมที่ต่างไปจากเดิม

แม้ว่ากรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ แต่ชาวฝรั่งเศสก็ยังคงดำเนินกิจกรรมต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อมีการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ เมื่อพระเจ้าันโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสได้ส่งคณะทูตมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็ได้ทรงส่งคณะทูตสยามเดินทางไปฝรั่งเศสเป็นคณะแรกอีกด้วย หลังจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศจึงเจริญรุดหน้าเป็นลำดับ แม้ว่าฝรั่งเศสจะดำเนินนโยบายอาณานิคมและใช้กองกำลังทหารยึดดินแดนรอบประเทศสยามก็ตาม ทำให้สยามต้องพยายามใช้วิธีทางการทูตเป็นหลักในการรักษาอำนาจอธิปไตยของตน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงต้องเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปถึง ๒ ครั้งคือใน พ.ศ. ๒๔๔๐ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ เพื่อทรงเจรจาความและแสวงหามิตรประเทศในการรักษาเอกราช การที่พระองค์ได้เสด็จประพาสฝรั่งเศสนี้เองทำให้ทรงนำแนวคิดเรื่องการปรับปรุงประเทศมาใช้ ทรงจ้างชาวฝรั่งเศสที่มีความรู้ความสามารถเข้ามารับราชการด้านกฎหมาย และทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทั้งมีนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสเกิดขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับประเทศฝรั่งเศสในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ และ ๒ เป็นไปในเชิงวิชาการมากกว่า กล่าวคือเมื่อมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ๒ แห่งขึ้นมาในประเทศไทยและมีนักเรียนไทยที่ศึกษาในประเทศฝรั่งเศสได้เดินทางกลับเข้ามารับราชการบ้างแล้ว ทำให้เกิดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมากขึ้น และทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ที่ได้รับความนิยมในระบบราชการและการพาณิชย์ในเวลาต่อมา

บทที่ ๓

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

จากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศฝรั่งเศสและประเทศสยามที่มีอย่างแน่นแฟ้นในหลายด้านดังที่ได้อธิบายในบทที่ ๒ สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงบทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ปรากฏในประเทศไทยนับแต่อดีตจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้ ๔ บทบาทสำคัญคือ ด้านการศาสนา ด้านการค้า ด้านการทูต และด้านการศึกษาแบบใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในการเผยแพร่ศาสนา

แม้ว่าการเริ่มต้นเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย อาจเริ่มต้นจากกลุ่มมิชชันนารีโปรตุเกสที่เดินทางเข้ามาในอยุธยาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๒๑๕๒ และคงจะมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นเรื่อย เพราะมีค้ายหรือขุนชาวโปรตุเกสที่สามารถสร้างวัดคาทอลิกได้ถึง ๓ แห่งในบริเวณที่ดินเดียวกัน แต่สำหรับชาวฝรั่งเศสแล้ว บาทหลวงกลุ่มแรกที่น่าการศาสนาและนำภาษาฝรั่งเศสเข้ามาคือบาทหลวงฝรั่งเศส นำโดยสังฆราชแห่งเบรตซ์ชื่อ ลอมแบร์ เดอ ลามอตต์ (Lambert de la Motte) ซึ่งเดินทางเข้ามาในสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๕ พร้อมกับคณะบาทหลวงอีกเพียงไม่กี่รูปเท่านั้น กลุ่มบาทหลวงนี้มีได้มีความตั้งใจที่จะมาเผยแพร่การพระศาสนาในสยาม แต่เป็นการหยุดแวะพักชั่วคราวก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังแคว้นตั้งเกียโคชินจีน และต่อไปยังจีนตามลำดับ แต่เมื่อเห็นว่ามีคามยุ่งยากเกิดขึ้นในแถบเมืองญวน จึงต้องพำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาช่วงเวลาหนึ่ง

ปี พ.ศ. ๒๒๐๗ บาทหลวงฝรั่งเศสอีกชุดหนึ่งเดินทางมาถึงอยุธยา นำโดยสังฆราชปัลลู (Pallu) ซึ่งเห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระราชทานสิทธิพิเศษเป็นอย่างมากแก่บรรดามิชชันนารีฝรั่งเศสในการเผยแพร่ศาสนา จึงได้กลับไปยังกรุง โรมเพื่อขอลาอนุมัติการเผยแพร่ศาสนา (Propaganda) จากพระสันตะปาปาเคลมองค์ที่ ๙ ในขณะที่เดียวกับที่คณะมิชชันนารีในอยุธยาก็ได้เริ่มกิจการเผยแพร่ศาสนา เปิดรักษาพยาบาลผู้ป่วยโดยไม่คิดมูลค่า มิชชันนารีบางท่านได้เรียนภาษาไทย แต่งหนังสือด้านภาษาและการเผยแพร่คำสอนคริสตัง แต่งหนังสืออธิบายเรื่องพระผู้เป็นเจ้า เรื่องกำเนิดโลก แต่งไวยากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทย ซึ่งล้วนแต่แสดงให้เห็นความกระตือรือร้นและความพยายามในการเข้าถึงชาวสยามโดยผ่านการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมภาษาได้เป็นอย่างดี ภารกิจของมิชชันนารีเหล่านั้นที่ต้องพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นอย่างมากกระทั่งได้พระราชทานที่ดิน สิ่งของ และเลกวัด ในการก่อสร้างโบสถ์แถบบริเวณที่ติดกับชุมชนบ้านญวน ซึ่งเรียกว่าบ้านปลาเห็ด ในปี พ.ศ. ๒๒๐๘

* เลกวัด หมายถึงไพร่พลที่รัฐหรือหลวงได้มอบหมายงานให้ประจำดูแลและคอยรับใช้งานต่างๆ ในวัดนั้น

มิชชันนารีฝรั่งเศสเหล่านี้มีจุดประสงค์ในการดำเนินนโยบายทางการศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การพยายามชักจูงให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเข้ารับรีต เปลี่ยนไปนับถือคริสตศาสนา เพราะหาก ผู้ปกครองประเทศหันไปนับถือศาสนาใหม่แล้วก็จะยอมจะทำให้พลเมืองในอาณาจักรเปลี่ยนไปนับถือ ศาสนาอื่นตามไปด้วย เอกสารหลักฐานแสดงให้เห็นว่าบาทหลวงมิชชันนารีฝรั่งเศสประสบความสำเร็จ ในระดับหนึ่งในการชักจูงให้เจ้านายเช่นเจ้าฟ้าอภัยทศ พระอนุชาในสมเด็จพระนารายณ์ เหล่าขุนนางให้มีความเลื่อมใสในคริสตศาสนาด้วย ในปี พ.ศ. ๒๒๑๕ สังฆราชปัลลูเดินทางกลับมาจากโรมได้นำพระราช ตาสน์จากพระสันตปาปาเคลมองค์ที่ ๙ มาถวายสมเด็จพระนารายณ์ซึ่งได้แสดงถึงความสำเร็จของ มิชชันนารีฝรั่งเศสและการที่สมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานสิทธิพิเศษแก่ชาวฝรั่งเศสด้วย

เป็นที่น่าเชื่อว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบดีว่าบาทหลวงฝรั่งเศสมีความประสงค์ที่จะให้ พระองค์เปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนา เพราะจากพระคำรัสโต้ตอบที่ทรงมีแก่คณะบาทหลวงว่าไม่ทรง สามารถละทิ้งศาสนาที่บรรพบุรุษของพระองค์นับถือมานานนับพันปีได้ แต่พระองค์ก็ทรงเห็นว่าเมื่อพระ ผู้เป็นเจ้าจะทรงอำนวยโอกาสให้พระองค์นับถือแล้ว ก็จะต้องเปลี่ยนศาสนาเองได้ อย่างไรก็ตามสมเด็จพระ นารายณ์มหาราชก็ทรงสนับสนุนกิจการของมิชชันนารีบาทหลวงฝรั่งเศสเป็นอย่างมากทำให้นับแต่ปี พ.ศ. ๒๒๑๗ เป็นต้นมา มิชชันนารีฝรั่งเศสเข้ามาในสยามมากขึ้น

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสทรงสนับสนุนกิจการของมิชชันนารีเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงส่งเซอร์ วาลิเยร์ เดอ โชมองต์ เข้ามาเป็นราชทูตฝรั่งเศสในสยาม โดยมีจุดประสงค์เพื่อชักจูงให้สมเด็จพระ นารายณ์มหาราชทรงเข้ารับรีตนับถือศาสนาคริสต์ และพร้อมกันนี้ได้ส่งบาทหลวงเจซูอิต ๖ รูปเดินทางเข้า มาพร้อมด้วย บาทหลวงเจซูอิตนี้นับเป็นกลุ่มบาทหลวงฝรั่งเศสที่มีความรู้ในเรื่องเทคโนโยลี และ ความก้าวหน้าในการศึกษาวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง อาจแสดงให้เห็นว่าพระ เจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงมีนโยบายสำคัญในการใช้บทบาทของมิชชันนารีฝรั่งเศสในการเริ่มต้นความสัมพันธ์ กับประเทศสยาม เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็น คริสตศาสนิกชนและทรงปรารถนาที่จะให้ศาสนานี้เป็นศาสนาที่ได้รับการนับถือมากที่สุดในโลกโดยที่ พระองค์ทรงเป็นผู้นำ

ในสยามนั้น แม้ว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอาจไม่ทรงเห็นด้วยที่จะเปลี่ยนศาสนา แต่ก็ พระราชทานสิทธิพิเศษต่างๆ แก่มิชชันนารีมาก ดังเช่นมีการลงนามในสัญญาลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ โดยมีสาระสำคัญคืออนุญาตให้บาทหลวงสอนศาสนาได้อย่างเสรี และอนุญาตให้สอนวิชาต่างๆ ที่นำมาจากตะวันตกได้ ทั้งยกเว้นผู้ที่เข้ารับรีตไม่ต้องทำงานในวันอาทิตย์ อดิษณ์นักขัตฤกษ์ หรือเมื่อเกิด กรณีพิพาทขึ้นระหว่างผู้เข้ารับรีตก็ขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นพิพากษา แต่อย่างไรก็ตามสัญญานี้กลับไม่ได้ประกาศใช้ เพราะฝ่ายไทยเกรงว่าอาจจะเกิดจลาจลขึ้น ความสำเร็จที่ ปรากฏเป็นรูปธรรมของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสยามก็คือการสร้างโรงเรียนและ โบสถ์คริสต์ทั้งที่ อยุธยาและเมืองใกล้เคียงได้แก่

๑. สำนักคริสต์ของบาทหลวงจันเดบอย (Chandeboy) อยู่ห่างจากบางกอกไปได้ประมาณ ๓ ไมล์ ซึ่งเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ส่งชาวคริสต์ลพบุรีไปประจำที่นั่นถึง ๔๐๐ คน

๒. บ้านสามโคก ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของพวกมอญ ผู้ปกครองทางศาสนาเป็นนักบวชคณะเซนต์ฟรังซิสซึ่งมาจากกรุงโรม

๓. ชุมชนชาวคริสต์ที่อยู่อยุธยาปรากฏ ๒ แห่งคือ ที่หมู่บ้านเซนต์โยเซฟ ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานที่ดินและเงินเพื่อสร้างอาคารต่างๆ อีกแห่งหนึ่งคือที่บ้านมหาพราหมณ์ ซึ่งบาทหลวงมิชชันนารีฝรั่งเศสได้สร้างโรงเรียนขึ้นชื่อว่าวิทยาลัยคอนสแตนติน (Constantine)

๔. ชุมชนชาวคริสต์ที่พิษณุโลก (Adrien Launey, 1959 : 210 – 225)

ลักษณะของบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในด้านการศาสนาอาจสรุปได้ดังนี้

๑. ในระยะแรก ภาษาฝรั่งเศสอาจไม่มีบทบาทเด่นชัด เพราะเป็นภาษาใหม่ที่เข้ามาในราชสำนักสยาม แม้ว่าก่อนหน้านี้กว่า ๑ ศตวรรษ ประเทศโปรตุเกสจะได้เดินทางเข้ามาในสยามและทำให้ภาษาต่างประเทศเริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็อาจสันนิษฐานได้ว่าภาษาฝรั่งเศสอาจเป็นภาษาที่คนอยุธยาไม่รู้จักนัก

๒. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในช่วงแรกเน้นที่การเผยแผ่คริสต์ศาสนา ทำให้ศัพท์ภาษาฝรั่งเศสส่วนใหญ่เน้นที่คำที่ใช้เรียกผู้แทนทางศาสนาหรือที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่นคำว่ามิชชันนารี บิชอป และศัพท์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาอื่นๆ

๓. กลุ่มชาวฝรั่งเศสที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกัน โดยมีโบสถ์เซนต์โยเซฟ เป็นศูนย์กลาง คงมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่นำมาจากฝรั่งเศสด้วย เช่นมีพิธีกรรมเฉลิมฉลองวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ และอาจจะทำให้เกิดความสนใจในหมู่ชาวสยามจนเกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมขึ้น หรืออาจมีวัฒนธรรมด้านอาหารการกินของฝรั่งเศสเข้ามาด้วย

๔. จากเอกสารข้อมูลแสดงให้เห็นว่าบทบาทต่อมาของชาวฝรั่งเศสคือการใช้ความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นเครื่องมือในการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี และอาจทำให้ศัพท์สำนวนทางด้านการทูตได้เป็นที่ยอมรับในราชสำนักสยามด้วย

จะเห็นได้ว่าบทบาทเบื้องต้นของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทยคือการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ซึ่งทำให้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาแรกที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ และสามารถดำเนินกิจกรรมของตนมาได้จนปัจจุบัน และจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนานั้น มีตัวอย่างศัพท์ทางศาสนาที่ยังคงใช้กัน ดังนี้

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Mission	nom féminin (latin missio,- onis) - Charge donnée à quelqu'un d'accomplir une tâche définie : Recevoir une mission délicate. - Fonction temporaire et déterminée dont un gouvernement, un organisme charge quelqu'un, un groupe : Parlementaire chargé d'une mission d'information à l'étranger. - Ensemble des personnes ayant reçu cette charge : Faire partie d'une mission scientifique dans l'Antarctique. - But élevé, devoir inhérent à une fonction, une profession, à une activité et au rôle social qu'on lui attribue : La mission du journaliste est d'informer. - Économie : Travail à durée limitée, exercé par un salarié dans le cadre du travail temporaire. - Militaire : But à atteindre fixé par une autorité à son subordonné. (La mission engage la responsabilité du chef qui la donne; elle est impérative pour celui qui la reçoit.) - Religion : Délégation divine, donnée dans un dessein religieux. Organisation visant à la propagation de la foi. Établissement de missionnaires. Suite de prédications pour la conversion des infidèles ou des pécheurs (http://www.larousse.fr/dictionnaires/français/mission)	มิสซัง

ในที่นี้จะสังเกตได้ว่ามีความหมายที่คล้ายคลึงกับความหมายภาษาอังกฤษที่หมายถึงหน้าที่การงาน สำหรับในภาษาไทย แม้ว่าจะแปลว่าภารกิจหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แต่ก็มี ความหมายแฝงทางคริสตศาสนานับแต่สมัยอยุธยาหมายถึงภารกิจในด้านการเผยแพร่คริสตศาสนาให้ประสบความสำเร็จ เพราะคณะทำงานของกลุ่มมิชชันนารีกลุ่มนี้เรียกว่า Missions Etrangères de Paris หรือใช้ภาษาไทยว่าคณะมิสซังต่างประเทศกรุงปารีส

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Missionnaire	missionnaire nom (de mission) prêtre, pasteur, religieux employé soit aux missions étrangères, soit aux missions intérieures (http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/missionnaire)	มิชชันนารี

คำนี้หมายถึงพระธรรมทูตในภาษาไทย เดิมมีความหมายถึงพระอัครสาวกของพระเยซูทั้ง ๑๒ องค์ บรรดามิชชันนารีที่เข้ามาในกรุงสยามนั้นมีหลายระดับ เช่นเป็นบาทหลวง เป็นสังฆราช อย่างไรก็ตามคำว่าบาทหลวง ซึ่งเชื่อกันว่าอาจจะมาจากภาษาต่างประเทศนั้น คงมาจากภาษาโปรตุเกส คือคำว่า Padre ซึ่งแปลว่าพระสงฆ์ที่ทรงศักดิ์ คนสยามอาจรับมาใช้ว่า บาท หรือ บาท และเพิ่มคำว่าหลวงเข้าไปเพื่อแสดงศักดิ์ให้สูงขึ้น ในทำนองเทียบเท่าพระสังฆราชหรือพระสงฆ์ของไทย

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Christianisme	nom masculin (latin ecclésiastique christianismus, du grec khristianismos) - Ensemble des religions fondées sur la personne et les écrits rapportant les paroles et la pensée de Jésus-Christ.	คริสตัง / คริสเตียน

คำนี้ใช้ในความหมายว่าพวกที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่นับถือศาสนาอื่นในสมัยอยุธยา อาจพบในเอกสารว่าเป็นพวกคริสตัง ซึ่งใช้ในความหมายถึงผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เพื่อให้แตกต่างจากพวกคริสเตียน คือพวกที่นับถือนิกายโปรเตสแตนต์

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
baptême	nom masculin (latin ecclésiastique, du grec baptisma) - Dans la religion chrétienne, sacrement premier et fondamental qui constitue le signe juridique et sacré de l'insertion dans l'Église du Christ. 3 Cérémonie, fête qui accompagne ordinairement le baptême. Bénédiction solennelle de quelque chose : Le baptême d'une cloche.	ศีลล้างบาป

เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในพิธีกรรมทางคริสตศาสนาสำหรับเด็กแรกเกิด คือการนำเด็กไปยังโบสถ์เพื่อขอพรพระเป็นเจ้าและให้บาทหลวงเจมน้ำมนต์ให้ พร้อมทั้งตั้งชื่อและมีพ่อทูนหัว ปัจจุบันนี้พิธีนี้ยังคงใช้

อยู่ เรียกว่าศีลล้างบาป คือการล้างบาปที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ทำให้มีความบริสุทธิ์ในชีวิตมากขึ้น ศัพท์คำนี้เป็นการคิดคำใหม่ขึ้นในภาษาไทย มิใช่การแปลหรือทับศัพท์ภาษา

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Monseigneur	nom masculin (de mon et seigneur) - Titre donné aux princes d'une famille souveraine, aux cardinaux, aux archevêques, aux évêques et aux prélats. - Titre du Grand Dauphin, fils de Louis XIV, et après lui des dauphins de France (avec une majuscule).	สาธุคุณ พระคุณเจ้า ฯพล ฯ ท่าน

ศัพท์นี้เป็นคำเรียกตำแหน่งพระสงฆ์ทางศาสนาที่สูงศักดิ์ แปลเป็นภาษาไทยว่าพระคุณเจ้า หรือสาธุคุณ ซึ่งมีความหมายถึงพระสงฆ์ทางศาสนาที่อาวุโสหรือมีพรรษามาก เป็นที่เคารพยกย่องในบรรดาพระสงฆ์ บาทหลวงด้วยกัน คำนี้ไม่ค่อยปรากฏในเอกสารมากนัก เพราะว่าพระสงฆ์ในศาสนาที่ประจำที่สยามไม่ได้รับอภิเษกขึ้นเป็นสังฆราชมากนัก และส่วนใหญ่แล้วสังฆราชก็จะประจำตามเมื่อที่มีคริสตศาสนิกชนมาก เช่นมาเก๊า กัว อย่างไรก็ตามในเอกสารไทยระบุว่ามิสังฆราชปลัด และ สังฆราชลาโนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และสังฆราชปลัดเลอแก้วซ์ สังฆราชเวย์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มักได้รับการเอนนามว่า monseigneur

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Séminaire	séminaire nom masculin (latin ecclésiastique seminarium). - Établissement où, depuis le XVII ^{ème} siècle, l'on forme ceux qui se destinent à l'état ecclésiastique. - Ensemble du personnel et des élèves d'un séminaire. Temps que l'on passe au séminaire pour y faire son éducation ecclésiastique. Petit nombre de personnes réunies pour étudier un problème, une question sous la direction d'un animateur. Groupe d'étudiants et de chercheurs travaillant sous la direction d'un enseignant. (http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/seminaire)	สามเณรลัย

ศัพท์นี้มีความหมายทางศาสนาหมายถึงที่พักหรือที่เรียนของผู้ที่จะฝึกตนเป็นนักบวชหรือบาทหลวง ปัจจุบันบัญญัติว่า สามเณรลัย ที่แปลว่าที่อยู่ของสามเณรในคริสตศาสนา

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Cathédral	(latin ecclésiastique cathedra, de cathedra, chaire) - Qui appartient à une église qui est le siège de l'évêque.	อาสนวิหาร

ศัพท์นี้เป็นคำศัพท์เฉพาะหมายถึง โบสถ์คริสต์ขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญประจำประเทศ หรือมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับปฎิหาริย์ในคริสตศาสนา และมักจะเป็นที่พักของพระสังฆราช ภาษาไทยบัญญัติศัพท์ว่าอาสนวิหาร เช่นอาสนวิหารอัสสัมชัญ เป็นต้น

๒. บทบาทภาษาฝรั่งเศสทางการค้า

จากความรุ่งเรืองของการค้าที่ดำเนินมาอย่างยาวนานหลายศตวรรษ สินค้าของป่า เครื่องเทศจาก ตะวันออกแล้วแต่เป็นที่ปรารถนาของชาวยุโรปที่เล็งเห็นผลประโยชน์ของกำไรอันจะเกิดขึ้น รายงานของมิชชันนารีฝรั่งเศสฉบับแรกๆ จึงมิได้เพียงกล่าวถึงผลสำเร็จของการตั้งถิ่นฐานของชาวคริสต์ในสยามเท่านั้น หากแต่ยังชี้ให้เห็นถึงความมั่งคั่งและความสมบูรณ์ของสินค้าในอาณาจักรที่ทำให้บริษัทอินเดีย ตะวันออกฝรั่งเศสมีความสนใจเข้ามาลงทุนมากขึ้น

ปี พ.ศ. ๒๒๒๓ บริษัทอินเดียตะวันออกฝรั่งเศส (La Compagnie des Indes Orientales) ขอ อนุญาตตั้งสถานีการค้าที่อยุธยาโดยนายเคส์ลองด์ บูร์โร (Deslande Bourreau) เป็นผู้อำนวยการสถานี การค้า สมเด็จพระนารายณ์ทรงยินดีเป็นอย่างยิ่งเพราะการค้ากับต่างชาติทำกำไรให้กับราชสำนักมากกว่า การค้าอย่างอื่น และนับเป็นการทำลายอำนาจการค้าของฮอลันดาที่มีมากเกินไปในบริเวณภูมิภาคนี้ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๒๒๗ ฝรั่งเศสได้ลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าฉบับแรกกับสยาม มีสาระดังนี้

- ๑. ฝรั่งเศสมีอำนาจค้าขายในสยามโดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ
- ๒. ฝรั่งเศสมีอำนาจซื้อทองแดงและสินค้าอื่นๆ ที่มาจากต่างประเทศ
- ๓. สยามอนุญาตให้ฝรั่งเศสผูกขาดการค้าพริกไทยทั่วราชอาณาจักร
- ๔. ห้ามชาติอื่นๆ ซื้อพริกไทย หากผู้ใดฝ่าฝืนให้ริบของกลางและปรับสินไหม

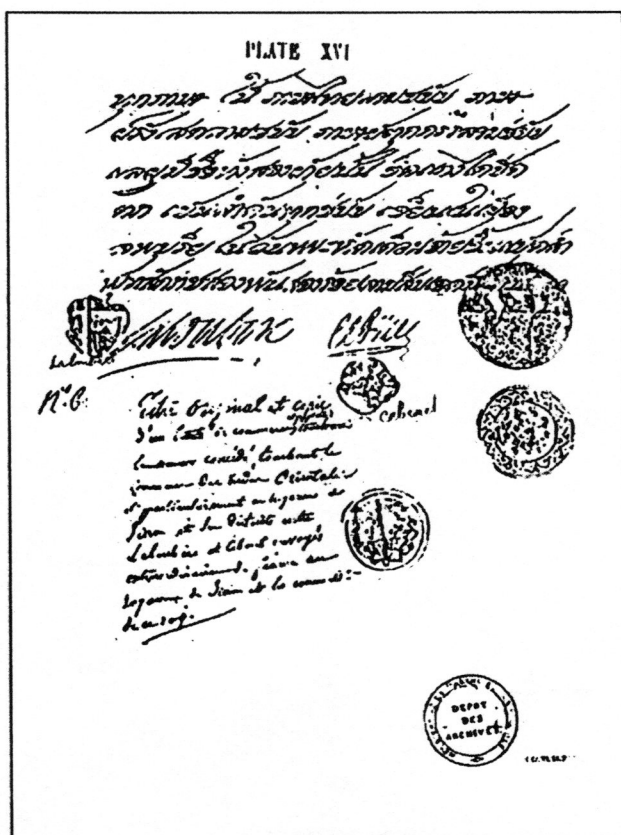
ในปีรุ่งขึ้นได้มีการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างไทยกับฝรั่งเศสอีกครั้ง โดยมีสาระที่ การให้สิทธิพิเศษทางการค้ากับฝรั่งเศสและการค้าขายดิบๆ ที่ถูกเก็บได้ รวมทั้งการค้าขายอย่างเสรีในเมือง ต่างๆ ที่ฝรั่งเศสต้องการ

ราชสำนักฝรั่งเศสเห็นว่าการค้าในโลกตะวันออกน่าจะได้รับผลประโยชน์ต่อราชสำนักมากกว่านี้ จึงส่งโคสดี เซเบอร์ต์เข้ามาในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ เพื่อแก้ไขข้อสัญญาที่ฝรั่งเศสคิดว่าไม่เป็นธรรม ดังนั้น สนธิสัญญาฉบับที่ ๓ ระหว่าง ๒ ประเทศจึงเกิดขึ้น ซึ่งข้อความในสัญญาใหม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายไทยมี สิทธิเลือกซื้อสินค้าจากพระคลังหลวงก่อนที่ฝรั่งเศสจะซื้อสินค้าไป ส่วนการกำหนดราคาของสินค้าบาง อย่างเช่นดีบุกนั้น ต้องตกลงกัน ๓ ฝ่ายคือ ฝ่ายฝรั่งเศส ฝ่ายสยามและฝ่ายคนที่เป็นที่นับถือในบ้านนั้นๆ

ฝรั่งเศสไม่ได้รับยกเว้นภาษีศุลกากรแต่จ้ได้อภิสิทธิ์ในการผูกขาดการค้าดีบุก และสามารถที่จะตั้งสถานีการค้าที่มีระดตามทีฝรั่งเศสต้องการได้

แต่ปรากฏว่าสัญญาฉบับนี้ไม่ได้มีผลบังคับใช้เพราะเมื่อเซเบอर्टเดินทางกลับยังประเทศฝรั่งเศสเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๒๓๑ แล้วก็เกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแผ่นดินขึ้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จสวรรคต และพระเพทราชาได้ขึ้นครองราชย์ต่อมา

ภาษาฝรั่งเศสในสมัยอยุธยาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการค้าจึงมีความสำคัญมาก แม้ว่าโดยปกติแล้วภาษาต่างประเทศที่ใช้ในภูมิภาคตะวันออกทั้งหมดนับแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมาคือภาษาโปรตุเกส เพราะเป็นชาติแรกที่เดินทางเข้ามายังมะละกาและดำเนินกิจกรรมการค้าอย่างต่อเนื่องก็ตามสนธิสัญญาที่เขียนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชต้องเขียนเป็น ๓ ภาษา คือภาษาไทย ภาษาโปรตุเกสและภาษาฝรั่งเศส ดังเช่นข้อความในตอนท้ายสนธิสัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ว่า “แลข้อสัญญาทั้งนี้เขียนเป็นสามฉบับทุกภาษาในนี้ ภาษาไทยสามฉบับ ภาษาฝรั่งเศสสามฉบับ ภาษาปตุกรรสามฉบับแลผู้มีชื่อทั้งสองฝ่ายนั้นขีดแกลงปิดตราเป็นสำคัญทุกฉบับ เขียนในเมืองลพบุรี ในวันพระหัด เดือนอ้าย ขึ้นแปดค่ำ พุทธศักราชสองพันสองร้อยสามสิบเอ็ด ปีเถาะ นพศก” (ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑๔, ๒๔๖๕ : ๒๘)

ภาพที่ ๕ : สนธิสัญญาปี พ.ศ. ๒๒๓๐ เขียนเป็น ๓ ภาษา

(http://www4.sac.or.th/jaruk2008/img_large.php?f=/605_12.jpg)

ผลจากการค้าขายกับชาวฝรั่งเศสนี้เองที่ทำให้ชื่อเรียกสินค้า สิ่งของที่เป็นภาษาฝรั่งเศสได้เข้ามาเป็นที่รู้จักในอยุธยาและยังปรากฏร่องรอยมาจนปัจจุบัน ดังตัวอย่างคำศัพท์ คือ

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Compagnie	nom féminin (ancien français compaignie, du latin populaire compania, classique panis, pain) - Présence d'une personne, d'un animal auprès de quelqu'un ; cette personne, cet animal : Fuir la compagnie des pédants. - Réunion de personnes : Les éclats de rire d'une joyeuse compagnie. - Association de personnes régie par des statuts et ayant un but culturel, commercial, etc. : Compagnie théâtrale, aérienne. - Chasse : Bande d'animaux, à poils ou à plumes, de même espèce. - Marine : Fraction de l'équipage. - Militaire : Autrefois, réunion de compagnons autour d'un chef. Unité administrative et tactique de l'infanterie, des armes anciennement à pied et de certains services. (Elle est commandée par un capitaine.) - Unité territoriale de la gendarmerie correspondant généralement à un arrondissement. - Religion : Institut religieux.	กุ่มปันยี กุ่มบันยี กุ่มปันญี

ในเอกสารสมัยโบราณเรียกว่ากุ่มปันญี หรือกุ่มปันยี หรือกุ่มบันยี มีความหมายถึงบริษัทการค้าฝรั่งเศสที่ทำการค้าในดินแดนตะวันออก มีศูนย์กลางของบริษัทอยู่ที่อินเดีย และเป็นแหล่งรับสินค้าประเภทของป่า และเครื่องเทศจากดินแดนต่างๆ ในสนธิสัญญาฉบับปี พ.ศ. ๒๒๓๐ มีข้อความบางตอนที่พูดถึงกุ่มปันยีฝรั่งเศสว่า “ข้อหนึ่ง สมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้ากรุงศรีอยุธยาผู้ใหญ่ พระราชทานให้กุ่มบันญีซื้อขาย ณ จังหวัดกรุงศรีอยุธยา...” (ประชุมจดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑, ๒๕๑๐ : ๑๒)

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
Bazar	nom masculin (persan bâzār) - En Orient, marché public en plein air ou sous de vastes galeries couvertes ; souk. - Droguerie ou magasin de détail où l'on vend toutes sortes d'articles. Familier. Lieu ou ensemble d'objets en désordre : Quel bazar ! - Familier. Ensemble d'objets quelconques. Argot. - À Saint-Cyr, élève officier de première année.	ตลาดปสาน

คือตลาดหรือบาซาร์ ซึ่งเป็นศัพท์ที่ภาษาไทยยืมมาจากภาษาเปอร์เซียอีกทอดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายเหมือนกันกับภาษาฝรั่งเศส สันนิษฐานว่าฝรั่งเศสจะได้ศัพท์นี้มาจากการติดต่อระหว่างพ่อค้าชาวอาหรับเปอร์เซียที่เดินทางค้าขายเครื่องเทศในดินแดนตะวันตก อย่างไรก็ตามคำว่าปสานหรือตลาดนี้ปรากฏมาแล้วตั้งแต่ครั้งสุโขทัย ดังที่พบในจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงว่าเมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน แสดงว่าได้เคยมีการติดต่อกับพ่อค้าเปอร์เซียมาก่อนหน้านี้นานหลายศตวรรษแล้ว

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
pain	nom masculin (latin panis) - Aliment résultant de la cuisson d'une pâte obtenue par pétrissage d'un mélange composé de farine, d'eau et de sel et soumise à fermentation par la levure. - Symbole de la nourriture, des aliments qui entretiennent la vie, qui servent à la subsistance : Gagner son pain quotidien. Masse de matière à laquelle on donne, au moule, une forme déterminée : Pain de beurre, de savon. - Populaire. Coup de poing, gifle. Cuisine Préparation à base d'un aliment (gibier, volaille, poisson, légumes, etc.) réduit en purée et lié, servie moulée, chaude ou froide, enrobée de gelée.	ขนมปัง

แม้ว่าคำว่าขนมปังจะเป็นศัพท์สันนิษฐานว่ามีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาโปรตุเกสว่าเปา (pão) แต่ก็ยังเป็นที่น่าเชื่อได้ว่าความนิยมในการกินขนมปังมีมากในช่วงที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของอยุธยาเจริญถึงขีดสุด และเป็นไปได้ว่าคำว่าขนมปังนี้มาจากภาษาฝรั่งเศสว่า pain นี้

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
capitaine	nom masculin (bas latin capitaneus, du latin classique caput, -itis, tête) - Littéraire. Chef militaire : Alexandre, grand capitaine. - Officier qui commande un navire de commerce. (Aux différents types de brevets de commandement sont attachées des prérogatives de tonnage des navires et de catégories de navigation. On trouve ainsi : capitaine au long cours, capitaine de la marine marchande, capitaine côtier, etc.) - Grade le plus élevé de la hiérarchie des officiers subalternes dans les armées de terre, de l'air et de la gendarmerie. (En France, le grade de capitaine se distingue par trois galons portés à la coiffure, sur les pattes d'épaule ou sur les manches.) - Personne responsable d'un bâtiment fluvial automoteur. - Personne qui commande une équipe sur le terrain et la représente auprès de l'arbitre. (Dans certains sports, comme le tennis, le capitaine peut ne pas jouer.) - Poisson tropical des côtes et des fleuves, comestible, caractérisé par les rayons libres de ses nageoires pectorales.	กะปิตัน กัปิตัน

เอกสารโบราณที่เขียนเป็นภาษาไทยใช้ว่ากะปิตัน หรือกัปิตัน ซึ่งแปลว่าผู้ที่ควบคุมการเดินเรือ หรืออาจแปลได้ว่าเจ้าเมืองผู้ใหญ่ เช่นในเอกสารจดหมายเหตุสมัยอยุธยาใช้ว่าเป็นกัปิตันผู้ใหญ่ หมายถึง เจ้าเมืองหรือหัวหน้า ในความหมายภาษาฝรั่งเศสแปลเพียงว่ากัปิตันผู้บังคับเรือ อย่างไรก็ตามคำว่ากัปิตัน นี้ก็อาจจะเป็นภาษาอื่นก็ได้เช่น โปรตุเกสออกเสียงว่า กัปิตา (capitão) แต่ในภาษาไทยมีความหมายที่ ลดลง เพราะปัจจุบันนี้คำว่ากัปิตันจะใช้ในความหมายของผู้บังคับเรือเท่านั้น

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
comptoir	nom masculin (de compter) - Table massive et élevée, sur laquelle les commerçants étalent leurs marchandises, les débitants de boissons servent leurs consommations, etc. - Établissement de commerce, de banque, etc., fondé jadis par une nation ou par des	คลังสินค้า, โรงสินค้า

	particuliers dans les pays éloignés : Les anciens comptoirs des Indes. - Nom donné à divers établissements de crédit. - Organe qui, se substituant à ses adhérents dans leurs rapports avec la clientèle, diffuse leurs produits sur l'ensemble d'un territoire ou sur l'ensemble du marché et répartit entre ses membres, selon certains critères, les quantités de produits écoulées. (L'intervention du comptoir élimine la concurrence.) - En Suisse, foire-exposition. http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/comptoir	
--	--	--

ภาษาไทยเรียกที่พักสินค้าหรือโรงเก็บสินค้าของฝรั่งเศสว่าอาคารคลังสินค้า ซึ่งมักจะสร้างริมแม่น้ำ เป็นอาคารตึก อาจมีชั้นเดียวหรือสองชั้นก็ได้ หลังคามุงกระเบื้องว่าวหรือกระเบื้องขอ การก่อสร้างอาคารตึกนี้เป็นนวัตกรรมทางสถาปัตยกรรมแบบใหม่ของคนในสยาม

๓. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในความสัมพันธ์ทางการทูต

ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในอยุธยาต่างมีจุดประสงค์ในการค้า การศาสนาที่จะพัฒนาไปสู่การเจริญสัมพันธ์ไมตรีทางการทูต เช่นราชสำนักของสมเด็จพระเอกาทศรถได้ไปเจริญพระราชไมตรีกับฮอลันดาในปี พ.ศ. ๒๑๔๕

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงรับพระราชสาส์นจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๒๑๖ ทรงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทรงรู้จักพระเจ้าแผ่นดินผู้เกรียงไกรจากตะวันตก จากนั้นส่งราชทูตไป ได้กราบทูลให้พระองค์ทรงส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๓ โดยทรงจัดให้ออกพระพิพัฒน์ราชไมตรี เป็นราชทูต ออกขุนศรีวิสารสุนทร เป็นอุปทูต และออกขุนนครวิชัย เป็นตรีทูต มีบาทหลวงเกมส์ เป็นล่ามประจำคณะไปโดยเรือฝรั่งเศส จุดมุ่งหมายสำคัญของคณะทูตชุดแรกนี้คือการเริ่มเจริญพระราชไมตรีกับโรมและฝรั่งเศส และอาจเป็นไปได้ว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีพระราชประสงค์ทราบความเป็นไปของฝ่ายโลกตะวันตกมากขึ้นจากคำบอกเล่า แต่ทว่าเคราะห์ร้ายที่เรือไปอับปางที่นอกฝั่งเกาะมาดากัสการ์ สมเด็จพระนารายณ์ไม่ทรงทราบข่าวร้ายนี้จนกระทั่งส่งราชทูตแห่งเฮลิโอโพลิสนำพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และพระสันตปาปามาถวายอีกครั้งในปีพ.ศ. ๒๒๒๕ จึงทรงทราบว่าคณะราชทูตไทยเดินทางไปไม่ถึงฝรั่งเศส จึงโปรดให้ข้าราชการ ๒ คน คือออกขุนวิชัยวาทิตและออกขุนพิชิตไมตรี กับบาทหลวงวาชต์ทำหน้าที่ล่าม เดินทางออกไปสืบข่าวทูตไทยที่ส่งไปคราวแรก คณะทูตที่เดินทางไปคราวนี้ ไปโดยเรืออังกฤษออกจากสยามเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๒๒๖ ไปขึ้นที่เมืองมาร์เกต์ท่าเรือประเทศอังกฤษแล้วเดินทางไปลอนดอน พักอยู่ลอนดอนได้ไม่ช้าก็

ข้ามมาประเทศฝรั่งเศส เนื่องจากทูตที่ไปคราวนี้มีให้นำพระราชสาส์นสมเด็จพระนารายณ์ไปด้วย เพราะประสงค์แต่เพียงไปสืบทอดทูตที่ส่งมาชุดแรก ฝ่ายฝรั่งเศสก็ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี แต่ทว่ามิได้เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์อย่างเป็นทางการ เป็นแต่ไปคอยเฝ้าเวลาเสด็จพระราชดำเนิน แต่ก็ทรงหยุดและทรงปราศรัยสอบถามเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๒๒๗ เท่านั้น

เมื่อพระเจ้าหลุยส์ทรงทราบความจริงว่าไทยได้เคยทรงทูตมา แต่เรืออับปางเสียกลางทาง ก็ทรงดำริเห็นว่าควรจะแต่งทูตมาเป็นการสนองตอบ เพื่อมิให้เสียทางพระราชไมตรีที่ไทยมีต่อฝรั่งเศส ดังนั้นพระเจ้าหลุยส์จึงแต่งคณะราชทูตพร้อมทั้งพระราชสาส์น โดยการเดินทางครั้งนี้มีเชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์เป็นราชทูต และมีบาทหลวง เดอซัวซี เมอซิเออร์เดอ ฟอร์แบ็ง บาทหลวงดาซาร์ด และขุนนางอีกหลายคนเดินทางเข้ามาด้วย เรือออกจากเมืองแบรสต์ท่าเรือในฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๒๒๗ มาถึงปากน้ำเจ้าพระยาเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๘ ราชทูตที่มาคราวนี้มาโดยเรือรบ ๒ ลำ ชื่อ ลัวโซ (l'Oiseau) กับลามาลิญ (la Maligne) และรับทูตไทยทั้ง ๒ ที่เดินทางไปสืบทอดนั้นกลับมาด้วย

การต้อนรับคณะทูตและพระราชสาส์นจากฝรั่งเศสชุดแรกที่เดินทางมายังสยามนั้นเป็นไปด้วยความยิ่งใหญ่อลังการและสมพระเกียรติกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นอย่างมากเพราะพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในขณะนั้นมีความเกรียงไกรที่สุดในบรรดากษัตริย์ทั้งหลายในแถบตะวันตกและอาจจะในตะวันออกด้วย ซึ่งการต้อนรับในครั้งนั้นทำให้คณะทูตจากฝรั่งเศสซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนารายณ์ที่ทรงดูแลพวกตนเป็นอย่างดี

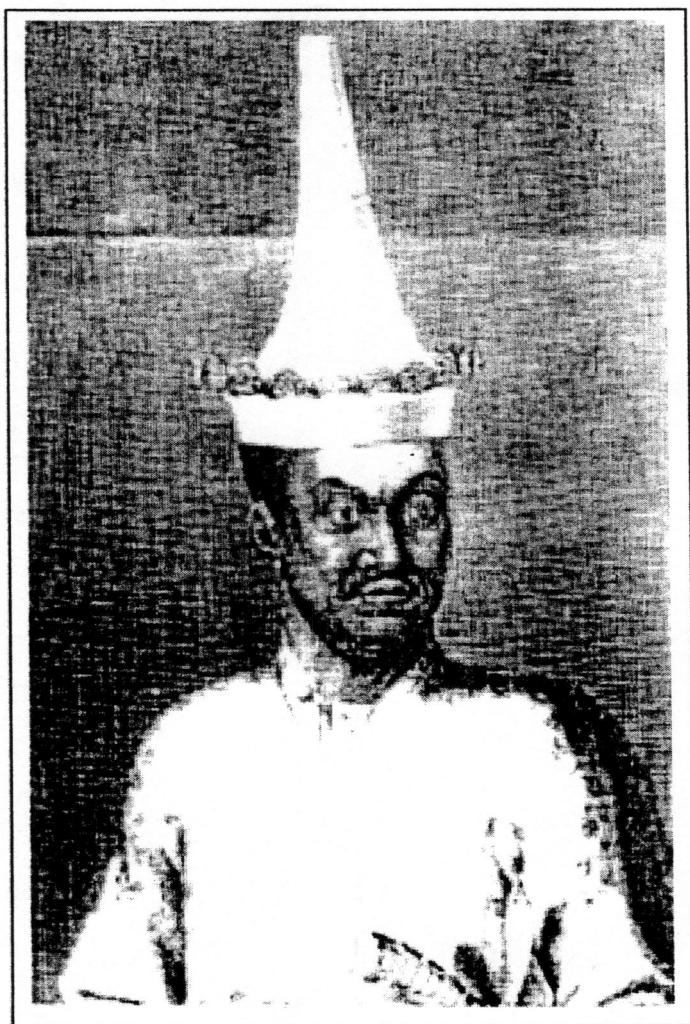
เป็นที่น่าสังเกตว่าการรับราชทูตครั้งนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งของธรรมเนียมการรับราชทูตที่เคยมีมาก่อน เพราะสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงอนุญาตให้คณะทูตเข้าเฝ้าได้ตามธรรมเนียมยุโรปคือสามารถสวมรองเท้า คาคกระบี่เข้าไปในพระราชวัง และนั่งบนพรมเบื้องหน้าพระพักตร์ได้ สาระสำคัญของพระราชสาส์นอาจสรุปได้คือ

๑. เพื่อสนับสนุนการเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาในสยามให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น
๒. เพื่อสนับสนุนการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกฝรั่งเศส
๓. เพื่อทูลเชิญให้สมเด็จพระนารายณ์เข้ารีต

หลังจากนั้น สมเด็จพระนารายณ์ต้องการเจริญทางพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพื่อเป็นการตอบแทนที่ฝรั่งเศสได้ส่งทูตมายังประเทศไทย จึงทรงจัดคณะทูตขึ้นชุดหนึ่งประกอบด้วยออกพระวิสุทธรุณทร (ปาน) เป็นราชทูต ออกหลวงกัลยาราชไมตรี เป็นอุปทูต ออกขุนศรีวิสารวาจา เป็นตรีทูต ออกเดินทางไปฝรั่งเศสพร้อมกับคณะทูต เชอวาลิเยร์ เดอ โชมองต์ ซึ่งจะกลับฝรั่งเศสในคราวเดียวกัน ออกเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๒๒๘ ไปถึงเมืองแบรสต์ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๙ เมื่อขึ้นฝั่งที่เมืองแบรสต์ (Brest) แล้วก็เดินทางต่อไปยังเมืองนังต์ (Nante) เมืองออร์เลอঁ (Orléans) เมืองฟองแตนโบล (Fontainebleau) และที่สุดถึงกรุงปารีส เมื่อได้ถวายพระราชสาส์นแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แล้วก็เที่ยวชมเมืองปารีสและเมืองใกล้เคียงแล้วจึงเดินทางกลับ อาจกล่าวได้ว่าคณะ

ทูตชุดโกษาปานนี้ประสบความสำเร็จมากทั้งในเรื่องการเจริญพระราชไมตรี การชักถามความเป็นไปของโลกตะวันตกและการใช้บทบาททางการทูตเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและป้องกันประเทศ

เมื่อคณะทูตชุดออกพระวิสุทธรุณทรจะเดินทางกลับนั้น พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แห่งฝรั่งเศสได้จัดแต่งคณะทูตฝรั่งเศสอีกชุดหนึ่งมีซิมง เดอ ลาตูแบร์ เป็นหัวหน้าและมีโคล้ด เซเบอเรต์ เป็นอุปทูต แต่คณะทูตฝรั่งเศสชุดนี้กลับเดินทางมาสยามพร้อมกับกองทหารฝรั่งเศสจำนวนหนึ่งที่น่าโดยนายพลเดส์ฟาร์จ จุดประสงค์หลักของการเจริญพระราชไมตรีทางการทูตครั้งนี้คือการขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ฝรั่งเศสเสียเปรียบ และให้นำกองกำลังทหารฝรั่งเศสเข้าประจำที่ป้อมเมืองบางกอกและมะริด รวมทั้งสามารถใช้กองกำลังฝรั่งเศสในการจัดระเบียบได้หากมีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะฝรั่งเศสเห็นว่าคงไม่สามารถเปลี่ยนให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงเข้ารีตเป็นคริสต์ได้ จึงต้องใช้บทบาทของกองทหารเข้าสนับสนุน เพราะคิดว่าฐานอำนาจของฝรั่งเศสในอุษายามีมากเพียงพอภายใต้การดูแลของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน

ภาพที่ ๖ : ออกพระวิสุทธรุณทร (ปาน) ราชทูตของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไปฝรั่งเศส
(ภูธร ภูมะธน, ๒๕๕๐ : ปกหน้า)

ภาพที่ ๗ : ภาพลายเส้นการเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ของคณะทูตสยาม
(อุทร ภูมธณ, ๒๕๔๗ : ๑๔)

เมื่อราชทูตฝรั่งเศสเดินทางมาถึงนั้นได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ มีการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าฉบับใหม่ที่โคสต์ เซเบอเรต์ จัดทำขึ้น ส่วนลาอูแบร์ก็เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอีก ก่อนที่จะเดินทางกลับประเทศฝรั่งเศสในต้นปี พ.ศ. ๒๒๓๑ พร้อมกับคณะทูตสยามชุดที่ ๔ ที่สมเด็จพระรารายณ์ทรงจัดไปคือ ออกขุนวิเศษ ออกขุนชำนาญใจจง หมื่นพิพิธ บาทหลวงเจซูอิต ๓ รูปและบุตรขุนนางไทยอีก ๑๒ คนที่จะไปเรียนต่อที่ปารีส

แต่ในตอนกลางปี พ.ศ. ๒๒๓๑ นั้นเองสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงพระประชวรหนักและเกิดการปฏิวัติโดยพระเพทราชาและพรรคพวกขึ้น กระทั่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ ณ พระที่นั่งสุทธาสวรรค์ ในพระราชวังเมืองลพบุรี ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างฝรั่งเศสกับสยามที่เคยรุ่งโรจน์มากก่อนหน้านี้ต้องหยุดชะงักลงช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ในประเด็นบทบาทภาษาฝรั่งเศสในความสัมพันธ์ทางการทูต จึงน่าจะเกิดได้ว่าภาษาฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากที่เป็นภาษาเพื่อการสื่อสารในระดับของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา มาเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ทางการทูต ทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำคัญทางการทูตมากขึ้น พร้อมกับการที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในธรรมเนียมการรับราชทูตในอดีตของไทยด้วย

บันทึกของโคล็ด เซเบอเรต์ กล่าวถึงแบบแผนในการเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นไว้ว่า “แล้วมองซิเออร์ก็องสตันซ์จึงได้พาเราเข้าไปจนถึงศาลาชั้นล่างซึ่งต่อกันกับท้องพระโรงนั้น พอเราได้เดินก้าวขึ้นอัฒจันทร์ขั้นแรกแล้ว มองซิเออร์ก็องสตันซ์ก็ได้เดินไปที่ศาลาอีกแห่งหนึ่งซึ่งติดกับท้องพระโรง มองซิเออร์ก็องสตันซ์ได้กราบถวายบังคม ๓ ครั้ง จึงได้เดินเข้าไปในท้องพระโรง ฝ่ายเราได้ขึ้นอัฒจันทร์แล้วเดินเข้าไปในท้องพระโรง เราได้ถวายคำนับพระเจ้ากรุงสยาม ๓ ครั้ง ครั้งแรกนั้นได้คำนับเมื่อได้ก้าวล่วงพระทวารเข้าไป ครั้งที่ ๒ ได้ถวายคำนับเมื่อเดินไปถึงกลางท้องพระโรง และครั้งที่ ๓ ได้ถวายคำนับเมื่อไปถึงที่พนักงานได้จัดให้เรานั่ง...และข้าราชการขุนนางผู้ใหญ่หมอบอยู่เต็มไปหมด ต่างคนต่างวางพานทองพานเงินตามยศของตัวทุกคน มองซิเออร์ก็องสตันซ์ก็หมอบอยู่ข้างขวาของเราเพราะจะเป็นล้ามมองเซนเซอร์ เดอ เมเตลโลโพลิสนั่งอยู่บนพรมซ้ายเราและบาทหลวงคาซาร์ดนั่งอยู่หลังเรา...” (กรมศิลปากร ค, ๒๕๒๖ : ๖)

เมื่อคณะทูตถวายคำนับพระเจ้าแผ่นดินตามลำดับแล้ว จึงเริ่มการเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการ โดยเจ้าพนักงานจะอ่านเบิกราชทูตและพระราชสาส์น พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชปฏิสันถารกับคณะทูตเกี่ยวกับการเดินทาง เกี่ยวกับแผ่นดินของประเทศนั้นๆ เสร็จแล้วราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นขึ้นถวาย เจ้าพนักงานประโคมเครื่องดนตรี แล้วพระเจ้าแผ่นดินเสด็จขึ้น เป็นอันเสร็จพระราชพิธี

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือเป็นภาษาที่ใช้ในการทำสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการ แต่เดิมนั้นภาษาที่เป็นภาษากลางของการทูตและการค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือภาษาโปรตุเกส ดังที่ปรากฏในเอกสารของบาทหลวงคาซาร์ดที่อธิบายเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่าขุนนางสยามที่นี้สามารถพูดภาษาโปรตุเกสได้ดีทุกคน แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะเมื่อภาษาฝรั่งเศสได้เป็นภาษากลางภาษาที่ ๒ ในด้านการทูตนี้ก็กลับมีผลสืบเนื่องต่อมาอีกในหลายยุคสมัยให้การกำหนดธรรมเนียมการรับราชทูตและธรรมเนียมพิธีการทูตย่อมยึดระเบียบแบบแผนที่ประเทศฝรั่งเศสกำหนดขึ้น และอาจนับได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการรับราชทูตที่เกิดขึ้นกับฝรั่งเศสนี้ ทำให้การรับราชทูตในครั้งต่อๆ มาได้ใช้ธรรมเนียมที่สยามใช้กับประเทศฝรั่งเศสนี้ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานประเภทหนึ่งคือเมนูอาหารในการรับแขกเมื่อนั้นจะใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก เช่นรายการอาหารที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๐๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๗ ปรากฏเมนูอาหารภาษาฝรั่งเศสคือ (เอนก นาวิกมูล, ๒๕๔๕ : ๑๔๐)

PALAIS DE BANG-PA-IN
MENU du 5 Décembre 1904

Hors d'oeuvres
Potage St. Germain, Consommé de tourterelles.
Savaie sauce homard.
Gigot de mouton, gelée de groseille.
Poulet en asprie.
Colombe sur pain grillé.
Punch au champagne.
Plats siamois.
Paon rôti Salade Française.
Pudding aux framboises
Galce à la vanille.
Gâteaux assortis Siamois.
Fruits.

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นธรรมเนียมของการเลี้ยงรับรองราชทูตหรือพระราชอาคันตุกะที่จะใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษากลางในการเลี้ยงรับรอง ยิ่งไปกว่านั้นธรรมเนียมพิธีการทูต (Manuel Pratique de Protocole) ที่ปฏิบัติในยุโรป มีการกำหนดลำดับชั้นความสำคัญของบุคคลไว้โดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก ดังนี้ (เดช ตะละภักฎ, ๒๕๓๘ : ๕๕ – ๖๐)

๑. เอกอัครราชทูต หรือ อัครราชทูต
๒. ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต
๓. ผู้ช่วยทูตทหาร (บก—เรือ—อากาศ)
๔. เลขานุการเอก
๕. เลขานุการโท
๖. เลขานุการตรี
๗. แอตตาเช่ (attaché)

ในเอกสารที่เกี่ยวกับการทูตระหว่างสยามกับฝรั่งเศส มีคำศัพท์ที่น่าสนใจทางการทูต เช่น

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
envoyé extraordinaire	Nom. - Personne que l'on envoie auprès d'une autre pour accomplir une mission. - Ministre, ambassadeur envoyé par un prince souverain ou par un État auprès d'un autre prince ou d'un autre État	อิมวียอติยารี, ผู้แทนพิเศษ

ปัจจุบันนี้ผู้แทนพิเศษตำแหน่งทางการทูต (envoyé extraordinaire, envoy extraordinary) ใช้ในความหมายว่าบุคคลที่ถูกส่งไปเพื่อเป็นตัวแทนของรัฐหรือของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งยังสถานที่อื่น (someone who is sent as a representative from one government or organization to another) (<http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=25967&dict=CALD>)

คำศัพท์	ความหมายภาษาฝรั่งเศส	คำแปลหรือคำที่ใช้ในภาษาไทย
ambassadeur	Nom (italien ambasciatore) - Représentant permanent d'un État auprès d'un État étranger, accrédité auprès du chef d'État et dirigeant la mission diplomatique. - Représentant personnel(le) du chef de l'État pour un temps limité ou une mission donnée, dans plusieurs pays (ambassadeur itinérant). - Personne susceptible de représenter à l'étranger une certaine image de son pays ou qui est chargée d'une mission : Un ambassadeur de la chanson française.	ราชทูต

ในที่นี้อาจจะสังเกตได้ว่าลักษณะของคำภาษาฝรั่งเศสที่ปรากฏอยู่ในภาษาไทย เป็นคำยืมที่ทับศัพท์ หรือเลียนแบบเสียงในภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ มีบางคำที่เกิดการคิดประดิษฐ์คำใหม่ขึ้นมา แม้ว่าลักษณะของภาษาฝรั่งเศสจะแตกต่างจากภาษาไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในระบบโครงสร้างไวยากรณ์ แต่การเกิดคำยืมจากภาษาฝรั่งเศสเข้าสู่ภาษาไทยนั้น ก็เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมภาษาฝรั่งเศสนั้นสามารถแทรกซึมเข้าสู่สังคมไทยได้ง่าย

ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่มีวิวัฒนาการ ทั้งต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพศและพจน์ของคำด้วย คือคำนามในภาษาฝรั่งเศสจะมีทั้งเพศชายและเพศหญิง โดยมีคำนำหน้านามเป็นตัวบ่งชี้ ส่วนการแบ่งพจน์คือเอกพจน์และพหูพจน์ และสำหรับที่แตกต่างจากภาษาไทยก็คือการวางส่วนขยายคำนามและการวางที่คำคุณศัพท์ที่ในภาษาฝรั่งเศสมีทั้งวางหน้าคำนามและหลังคำนาม (นันทพร นิธิจินดา, ๒๕๓๕ : ๑๕๘)

จากการที่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศฝรั่งเศสมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ภาษาฝรั่งเศสที่ปรากฏในภาษาไทยนี้จึงเรียกในกฎไวยากรณ์ภาษาไทยว่าคำยืม หมายถึงคำที่ยืมจากภาษาต่างประเทศมาใช้ การยืมนี้อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือมีวิธีการใช้ที่หลากหลาย และอาจมีสาเหตุของการยืมคำศัพท์มาใช้ที่ต่างกัน เช่นมีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ติดกัน มีความสัมพันธ์ทางการศาสนา การค้า การเมือง หรือมีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกัน (จันจิรา จิตตะวิริยะพงศ์, มปป. : ๑๒๘) เป็นต้น

วิธีการยืมคำภาษาต่างประเทศมาใช้ในภาษาไทยมีหลายวิธี (นันทพร นิลจินดา, ๒๕๓๕ : ๒๐๖) ดังนี้

- ๑. การทับศัพท์โดยตรง คือการออกเสียงตรงตามคำเดิมหรือใกล้เคียงคำเดิมมากที่สุด หรืออาจปรับให้เข้ากับภาษาไทย
- ๒. การลากเข้าความ คือการพยายามเปลี่ยนแปลงเสียงของภาษาต่างประเทศเป็นเสียงภาษาไทย โดยหาคำหรือเสียงที่มีความใกล้เคียงมากที่สุด ทั้งนี้ความหมายอาจเปลี่ยนแปลงหรืออาจมีความหมายที่ใกล้เคียงกับของเดิมก็ได้
- ๓. การแปลงศัพท์ที่ยืมมาโดยการทับศัพท์ เช่นการตัดเสียงคำยืมเดิมให้สั้นลงหรือลดพยางค์ให้น้อยลง การเพิ่มเสียงคืออาจจะเติมเสียงสระหรือเสียงพยัญชนะลงไปในคำ
- ๔. การแปลงความหมาย คืออาจลดหรือเพิ่มความหมายของศัพท์เดิม
- ๕. การแปลศัพท์ คือการแปลความหมายคำต่อคำและนำมาประสมคำใหม่ขึ้น
- ๖. การสร้างหรือบัญญัติศัพท์ เป็นการสร้างหรือคิดศัพท์ภาษาไทยขึ้นใหม่

ตารางที่ ๑ : ตัวอย่างภาษาฝรั่งเศสที่เป็นคำยืมในภาษาไทย

ภาษาฝรั่งเศส	ภาษาไทย	ที่มาของคำยืม
Croissant	ครัวซองต์	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Champagne	แชมเปญ	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Bière	เบียร์	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Buffet	บุฟเฟต์	ชื่อเครื่องใช้
Mayonnaise	มายองเนส	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Magarine	มาการีน	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Chiffon	ชีฟฟอน	ชื่ออาหาร ขนม เครื่องดื่ม
Parquet	ปาร์เกต์	ชื่อเครื่องใช้
Clinique	คลินิก	ชื่อสถานที่
Café	คาเฟ่	ชื่อสถานที่
Casino	คาสีโน	ชื่อสถานที่
Salon	ซาลอน	ชื่อสถานที่
Capitaine	กัปตัน	ชื่อตำแหน่ง
Consul	กงสุล	ชื่อตำแหน่ง
Chauffeur	โชเฟอร์	ชื่อตำแหน่ง
Grand prix	กรังด์ปรีซ์	ชื่อสิ่งของ

Coquette	โก้เก๋	คำคุณศัพท์
Garantir	การันตี	คำกริยา
Guillotine	กิโยติน	ชื่อเครื่องใช้
Queue	คิว	คำกริยา
Quota	โควต้า	คำนาม
Catalogue	แคตตาล็อก	ชื่อเครื่องใช้
Coupon	คูปอง	ชื่อเครื่องใช้
Crochet	โคร์เชต์	ชื่อเครื่องใช้
Chamois	ชามัวร์	ชื่อเครื่องใช้
Chèque	เช็ค	ชื่อเครื่องใช้
Bravo	บราโว่	คำอุทาน
Ballet	บัลเลต์	คำนาม
Brochure	โบรชัวร์	ชื่อเครื่องใช้
Pétanque	เปตอง	ชื่อกีฬา
Marche	มาร์ช	ชื่อกีฬา
Restaurant	เรสตัวรองด์	ชื่อสถานที่
Dôme	โดม	คำนาม
Bouquet	บูเกต์	คำนาม

(วิจิตรา แสงพลสิทธิ์, ๒๕๒๔ : ๗๓ – ๗๔)

อย่างไรก็ตามอาจสังเกตได้ว่าศัพท์ภาษาฝรั่งเศสที่เป็นที่รู้จักกันในปัจจุบันนี้มากลายกลายเสียง ทั้งศัพท์บางคำอาจเป็นคำยืมมาจากภาษาอื่นๆ อีกทอดหนึ่งก็เป็นได้ เช่นคำว่าเช็ค (chèque) นั้นภาษาไทย อาจยืมมาจากภาษาอังกฤษก็ได้ จึงยังไม่อาจสรุปได้แน่ชัดว่าศัพท์ต่างๆ ในภาษาไทยนั้นเป็นคำยืมตรงมาจากภาษาฝรั่งเศส ยกเว้นชื่อเฉพาะเท่านั้น

๔. บทบาทภาษาฝรั่งเศสในระบบการศึกษาแบบใหม่

หลังจากที่คณะบาทหลวงมิชชันนารีฝรั่งเศสได้เดินทางเข้ามายังสยามเพื่อเผยแพร่ศาสนาแล้ว ผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมมากที่สุดคือการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระราชทานที่ดินและโอกาสให้ บาทหลวงมิชชันนารีเหล่านี้สอนศาสนาและสร้างโรงเรียนขึ้นในบริเวณที่กำหนดได้ จึงอาจนับได้ว่า ระบบการศึกษาแบบใหม่ได้เกิดขึ้น ในช่วงสมัยที่มีการติดต่อกับประเทศฝรั่งเศสนี้

หลังจากพระสังฆราชแห่งเบรติได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และได้พระราชทานที่ดินเพื่อสร้างโบสถ์แล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของความพยายามปรับปรุงการศึกษาให้เป็นแบบตะวันตกมากขึ้น คือได้สร้างโรงเรียนสามเณรลัย (Séminaire) และได้แต่งหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอนอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีพจนานุกรมและบทท่องเที่ยวเกี่ยวกับคริสตศาสนาอีกเป็นจำนวนมาก เอกสารฝรั่งเศสรายงานว่าในไม่ช้าคนสยามก็ให้ความสนใจโรงเรียนแบบใหม่นี้มาก ถึงกับมีคนเข้ามาเรียนราว ๗๐๐ คน

ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่าภาษาฝรั่งเศสอาจจะมีบทบาทสำคัญมากในการติดต่อระหว่างประเทศ จึงทรงส่งนักเรียนไทยจำนวน ๔ คนไปประเทศฝรั่งเศสเพื่อเรียนการทำน้ำพุ การก่อสร้าง วิชาช่างเงินช่างทองและเรียนวิชาอื่นๆ อันจะเกิดประโยชน์ในอนาคต ขณะเดียวกันเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ก็จัดหาและสนับสนุนกิจการการศึกษาตามแบบแผนตะวันตกให้มากขึ้น โดยให้นุตรหลานข้าราชการในสยามเข้าเรียนที่โรงเรียนสามเณรลัย และที่วิทยาลัยมหาพราหมณ์ (Collège Constantine) การจัดการเรียนการสอนในสยามในช่วงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงเป็นระบบการศึกษาในแนวใหม่ที่มีการตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น แทนที่วัดซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการศึกษาแบบเดิม โรงเรียนแบบตะวันตกนี้ใช้ภาษาละตินในการสอนเป็นหลัก มีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดมากขึ้น (รัชฎาพร ฤทธิจันทร์, ๒๕๔๓ : ๕๒-๕๔)

ในคราวที่ออกพระวิสุทธิสุนทร (ปาน) เดินทางไปเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ นั้น ได้ไปเยี่ยมเด็กหนุ่มชาวสยามชื่ออันโตนิโย ปินโต (António Pinto) ได้เข้าสอบวิทยานิพนธ์ทางเทววิทยาที่มหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ (Sorbonne) กรุงปารีสด้วยและได้ไปแสดงสุนทรพจน์ต่อหน้าพระสันตะปาปาที่กรุงโรม ซึ่งได้รับคำชื่นชมเป็นอันมาก

อาจนับได้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสนับแต่อดีตเป็นต้นมาคือเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารที่สำคัญอันนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการศึกษาในประเทศไทยขึ้น ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ที่ประเทศไทยได้ให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษา ในสมัยอยุธยา นั้น หลักฐานอาจแสดงให้เห็นว่าภาษาฝรั่งเศสมีการใช้สอยในวงจำกัด กล่าวคือเฉพาะในกลุ่มค้าหรือบ้านฝรั่งเศสเท่านั้น ทั้งจำนวนผู้ที่พูดภาษาฝรั่งเศสอาจมีไม่มากเท่าใดนัก แต่ความสำคัญของภาษาฝรั่งเศสมิได้ลดลงแม้ว่าในช่วงหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศจะมีได้ราบรื่นเหมือนก่อน แต่ชาวฝรั่งเศสก็ยังคงมีกิจกรรมด้านการศึกษาเรื่อยมาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อบาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้ก่อตั้งโรงเรียนที่ได้รับอิทธิพลแบบฝรั่งเศสขึ้นคือโรงเรียนอัสสัมชัญและโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์

๑. โรงเรียนประจำแบบใหม่ของฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ

โรงเรียนอัสสัมชัญ ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๒๐ โดยบาทหลวงเอมิล กอลอมแบร์ต (Emile Colombert) ชาวฝรั่งเศส เริ่มเปิดเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๒๘ ใช้ชื่อเมื่อ

แรกว่า “โรงเรียนอาชมซานกอเล็ส” (Assomption Collège) ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนอัสสัมชัญ” โดยยังคงความหมายเดิมซึ่งหมายถึง ตำแหน่งที่สำหรับประทับบาป และหาวิชาความรู้ โรงเรียนอัสสัมชัญนี้ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุง ริมน้ำเจ้าพระยา ไม่ไกลนักจากบริเวณที่พักอาศัยของชาวต่างชาติ ทำให้นักเรียนเกือบทั้งหมดเป็นบุตรหลานชาวตะวันตก

การเรียนการสอนในยุคแรกนั้น เปิดสอนเป็นภาษาไทยควบคู่กับภาษาฝรั่งเศส และสองปีต่อมา ได้เปิดสอนภาษาอังกฤษเพิ่มอีก แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับภาษาฝรั่งเศสซึ่งเป็นภาษาบุกเบิกมาก อาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนเป็นเรือนไม้ได้ดูสูง ในวันเปิดเรียนวันแรกมีนักเรียน ๓๓ คน (โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพ ๒๕๔๐ : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ คณะเซนต์คาเบรียลได้ส่งคณะภราดา (Frère) ๕ ท่านมาถึงประเทศไทย เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของคุณพ่อกลอมแบร์ต ได้แก่ ภราดามาร์ติน เดอ ทูร์ส (Frère Martin de Tours) ภราดาอาเบล (F. Albert) ภราดาออกุสต์ (F. August) ภราดาคาเบรียล เฟอริเรตตี (F. Cabriel Ferretti) และหนึ่งในนั้นได้แก่ ภราดาซีแลร์ (นามเดิมคือฟรองซัว ดูเวเนต (François Touvenet) ส่วน ฟ. ซีแลร์ เป็นศาสนนาม) ได้เข้ามาสานต่องานด้านการศึกษาทำให้โรงเรียนอัสสัมชัญกลายเป็นโรงเรียนแห่งแรกในมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทยที่รับเฉพาะนักเรียนชาย และบทบาทของภราดาซีแลร์นั้นได้สร้างความสำคัญแก่การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ทั้งได้สร้างผลงานที่เกี่ยวกับการแปลเอกสารฝรั่งเศสเป็นภาษาไทยด้วย (<http://ac.assumption.ac.th>)

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ก็พบว่ามิโรงเรียนที่เปิดสอนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มขึ้นแต่เป็นโรงเรียนที่ได้รับอิทธิพลการจัดการเรียนการสอนแบบยุโรปสำหรับสตรีเช่นเดียวกับคอนแวนต์ในฝรั่งเศส นั่นคือโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณย่านชาวต่างชาติที่พำนักอยู่ในประเทศไทยนับแต่แรกเริ่มคือแถบถนนคอนเวนต์ เขตสาทร โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์เป็นโรงเรียนหนึ่งในเครือของคณะภคินี เซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร (Sœurs de Saint Paul de Chartres) กลุ่มคณะนักบวชสตรีในคริสตศาสนาที่เดินทางมาจากฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๑ เข้ามาเผยแพร่ธรรมและช่วยส่งเสริมงานพัฒนาสังคมไทย ด้านการศึกษา การรักษาพยาบาลและการช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ผู้ยากไร้

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ คณะภคินีโดยคุณแม่อธิการิณีแซงต์ ซาเวียร์ (Mère Saint-Xavier) ได้ก่อตั้งโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ขึ้น บนเนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๑ งานของคณะมิสซังกรุงเทพฯ ที่บริเวณถนนคอนเวนต์ แขวงสีลม เขตบางรัก นักเรียนส่วนใหญ่ที่เข้าศึกษาในช่วงแรกเป็นบุตรและธิดาชาวตะวันตกที่เข้ามาพำนักอาศัยในประเทศไทย หลักสูตรการศึกษาจึงเน้นหนักไปทางด้านภาษา ใช้ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษเป็นหลักในการเรียนการสอน วิชาการที่เน้นได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จริยธรรม วาดเขียน ดนตรี และการฝีมือ เด็กนักเรียนได้รับการดูแลทั้งทางด้านวิชาการ และความเข้มงวดกวดขันอบรมสั่งสอนในด้านจริยธรรม กิริยามารยาท ซึ่งได้รับความนิยมนับเป็นอย่างดีจากบรรดาผู้ปกครองทำให้จำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้นทุกปี (<http://www.sjc.ac.th>)

อาจวิเคราะห์เพิ่มเติมได้ว่าได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาในสยาม มีหลายประการกล่าวคือ ความเป็นมาตลอดจนประสบการณ์การจัดการศึกษาในดินแดนต่างๆ ปรัชญาและนโยบายการศึกษาที่มีความชัดเจนสอดคล้องกับแนวความคิดของการจัดการศึกษาสมัยใหม่ในนานาอารยประเทศ การบูรณาการระหว่างการศึกษา กับศาสนาเข้าด้วยกัน ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เรียนที่จะนำความรู้ไปลงมือปฏิบัติ การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและมีองค์กรรองรับ มีคณะนักบวชอุทิศตนเพื่อการศึกษาหลายคณะ เช่น คณะเซนต์คาเบรียล (Saint Gabriel) คณะซาเลเซียน (Salésiennes) อีกทั้งมีการรวมตัวจัดตั้งเป็นคณะกรรมการโรงเรียนคาทอลิกแห่งประเทศไทย พัฒนามาเป็นสภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทยในปัจจุบัน การดำเนินงานไม่ได้มุ่งแสวงหากำไร แต่ส่งเสริมและเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับคนทุกชนชั้นในสังคม การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับคุณภาพและมาตรฐานทางการศึกษา

นอกจากนี้ ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลถึงความสำเร็จของการจัดการศึกษา ยังเกิดจากปัจจัยด้านการเมือง โดยได้รับการสนับสนุนจากสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ในการเป็นสถาบันเผยแพร่ความรู้ ความคิดและวัฒนธรรมฝรั่งเศส เห็นได้จากการเปิดสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นที่แรกของประเทศไทย ณ โรงเรียนอัสสัมชัญ สอดคล้องกันกับการปฏิรูปการศึกษาและนโยบายของรัฐบาลสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักและให้ความสำคัญต่อการศึกษาเล่าเรียนตลอดจนให้ความสำคัญต่อศิลปวิทยาการตะวันตก โดยการที่ทรงตั้งโรงเรียนสำหรับประชาชนทั่วไปขึ้นที่วัดมหรณพาราม และได้มีพระราชดำริที่จะตั้งโรงเรียนอื่นๆ ในราชอาณาจักรอีกมาก รวมถึงปัจจัยด้านพลังทางศาสนาจากการสนับสนุนของกลุ่มหรือองค์กรทางศาสนาทั้งภายในภายนอกประเทศ ดังเช่น คณะภราดรเซนต์คาเบรียล (http://www.aksorn.com/webguide/webguide_detail.php?content_id=854)

ในงานวิจัยของวารุณี ปัทมะสังข์ ระบุว่าในประเทศไทยนั้นภาษาฝรั่งเศสได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทในการเรียนการสอนในโรงเรียนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๒๘ ซึ่งอาจหมายความว่าวารุณีใช้เกณฑ์ปีที่มีการก่อตั้งโรงเรียนอัสสัมชัญเป็นหลัก ซึ่งก็ได้ปรากฏแน่ชัดว่าในช่วงต้นนั้น เอกสารการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับโรงเรียนมัธยมใช้หนังสือเรียนจากที่ใด แต่สันนิษฐานได้ว่าในโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนที่ได้รับการก่อตั้งจากบรรดามิชชันนารีต่างประเทศอาจมีหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสขึ้นแล้ว

สำหรับที่โรงเรียนอัสสัมชัญนั้น การเรียนภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง หลักสูตรที่ตั้งขึ้นนับแต่แรกออกแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับประถม ระดับต้น และระดับสูง โดยในแต่ละช่วงชั้นมีรายวิชาที่เป็นภาษาฝรั่งเศสดังนี้ (Kannaphong Chaikla, 2007 : 90)

ระดับประถม : ปีที่ ๑, ๒ และ ๓

ภาษาฝรั่งเศส : การอ่าน, การสะกดคำ, การเขียน, คณิตศาสตร์

ระดับต้น ปีที่ ๑ และ ๒

ภาษาฝรั่งเศส : การอ่าน, การสะกดคำ, การสร้างประโยค, การกระจายกริยา, การเขียน, บทสนทนา, เขียนคณิตศาสตร์, จินตคณิต, บทเรียนต่างๆ, วาดภาพ

ปีที่ ๓ และ ๔

ภาษาฝรั่งเศส : การอ่าน การสะกดคำ การสร้างประโยคยาว, ไวยากรณ์ และบทสนทนา

วิชาเฉพาะ : ศิลธรรม, ประวัติศาสตร์, ภูมิศาสตร์, การเขียน, แผนที่ และภาพวาด

ระดับสูง ปีที่ ๕, ๖ และ ๗

ภาษาฝรั่งเศส : การอ่าน การสะกดคำ การสร้างประโยคยาว, ไวยากรณ์ และบทสนทนา

คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ : คณิตศาสตร์, บัญชี, ภูมิศาสตร์, ตรรกะ

วิชาเฉพาะ : ศิลธรรม, ประวัติศาสตร์, ภูมิศาสตร์, การเขียน, แผนที่, ภาพวาด, ภาษาอังกฤษ

ปีที่ ๘

ภาษาฝรั่งเศส : การอ่าน การสะกดคำ การสร้างประโยคยาว, ไวยากรณ์ และบทสนทนา

คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ : ภูมิศาสตร์, ตรรกะ, ช่างยนต์, วิทยาศาสตร์ทั่วไป

วิชาเฉพาะ : ประวัติศาสตร์, ศิลธรรม และภาพวาด (Kannaphong Chaikla, 2007 : 91)

จากตัวอย่างของเนื้อหาหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่เปิดสอนในโรงเรียนอัสสัมชัญ แสดงให้เห็นว่าทั้งหมดเป็นการสอนโดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก และมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร มีรายวิชาที่เป็นไวยากรณ์บ้าง และมีรายวิชาที่เป็นวิชาชีพเฉพาะ ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ภาษาฝรั่งเศสในการประกอบอาชีพต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่แล้วศิษย์ของโรงเรียนอัสสัมชัญมักจะเดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ หรือได้ใช้ภาษาฝรั่งเศสในการประกอบอาชีพโดยตรง เช่น อาชีพล่าม นักแปล เป็นต้น

ส่วนการสอนภาษาฝรั่งเศสในโรงเรียนรัฐบาล ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มที่ได้เป็นแห่งแรก เอกสารบันทึกของหลวงบุญฆวนพาดินชัย หรือแสงทอง กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ดูเหมือนโรงเรียนของรัฐบาลจะได้เริ่มบรรจุการเรียนภาษาฝรั่งเศสในชั้นมัธยมปีที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ข้าพเจ้าอยู่ในชั้นนั้น ในปีนั้นก็เพิ่งได้เรียนภาษาฝรั่งเศสที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ซึ่งเวลานั้นมีนักเรียนรวมทั้งข้าพเจ้าด้วยสิบเจ็ดคนเท่านั้น การเริ่มเรียนภาษาฝรั่งเศสนั้น ข้าพเจ้าไม่ได้เริ่มด้วย ก ข ค กา เอ บี ซี ดี หรือ อา เบ เซ เด อย่างเริ่มต้นเมื่อเด็ก ะรอยครูสอนภาษาฝรั่งเศสคือ มร. เชตจวิก เข้าใจว่าผู้ขึ้นถึงชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว

นั้น ไม่ต้องตั้งต้นชั้นมูลชั้นประถมก็ได้ วันแรกที่ข้าพเจ้าเอาใจใส่กับการเรียนภาษาฝรั่งเศสก็คือ ครูเขียนบนกระดานดำ ซึ่งจำได้จนบัดนี้ว่ามีข้อความดังต่อไปนี้

Nous sommes dans un grand bâtiment. Le bâtiment où nous sommes est une école.

เมื่อออกจากโรงเรียนแล้วข้าพเจ้าเข้าโรงเรียนกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ เสด็จในกรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ อธิบดีศาลฎีกาได้ทรงเป็นผู้สอบทั่วทั้งวิชาและภาษาอังกฤษของบรรดานักเรียนกฎหมายด้วยพระองค์เอง ทรงคัดได้นักเรียนกฎหมายที่เคยเป็นนักเรียนจากมหาวิทยาลัยบางขวาง จังหวัดนนทบุรี สวนกุหลาบวิทยาลัย และเทพศิรินทร์ ได้ราวสิบสองคนมีข้าพเจ้ารวมอยู่ด้วย ให้นักเรียนเรียนภาษาฝรั่งเศสและศึกษาประมวลกฎหมายฝรั่งเศสไปด้วย กำหนดเวลาเรียนตั้งแต่ ๑๔ ถึง ๑๖ นาฬิกาทุกวัน เว้นวันหยุดราชการ ผู้สอนคือนายประดิษฐ์ สุจริตกุล ต่อมาเป็นพระประดิษฐ์สหกรณ์ กับมองซิเออร์ชาลอง เลขาธิการชั้นเอกจากสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส ผู้สมัครใจสอนให้โดยไม่ได้คิดมูลค่า” (แสงทอง (นามแฝง), ๒๕๓๗ : ๒๘๔ – ๒๘๖) ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการก่อตั้งโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยขึ้นมาตั้งแต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็ได้บรรจุวิชาภาษาฝรั่งเศสเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนแล้ว แต่ยังคงไม่มีแบบเรียนใดใดที่เป็นทางการและคงใช้วิธีจ้างวานชาวต่างชาติที่เข้ามารับราชการในประเทศเป็นอาจารย์ผู้ช่วยสอน ส่วนในโรงเรียนเฉพาะทางเช่น โรงเรียนกฎหมายนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่ามีการใช้ภาษาฝรั่งเศสในการสอบเข้าทำงานด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะการศึกษากฎหมายในประเทศไทยได้รับแบบอย่างจากประมวลกฎหมายฝรั่งเศสและประเทศในภาคพื้นยุโรปเป็นหลัก (แสง บุญเฉลิมวิภาส ๒๕๔๓ : ๑๕๓ – ๒๐๔)

กระทั่งปีพ.ศ. ๒๔๖๔ ได้เกิดตำราเรียนไวยากรณ์ภาษาฝรั่งเศสเล่มแรกขึ้นคือไวยากรณ์ภาษาฝรั่งเศสเล่ม ๑ ของ นอ. พระริ้ววิรัชพากย์ รน. และอาจนับได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำหรับการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาอย่างแท้จริง

ส่วนในระดับอุดมศึกษาการสอนภาษาฝรั่งเศสในระยะเริ่มแรกที่คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นต้นมา จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๗๑ จึงได้แยกการสอนภาษาฝรั่งเศสออกเป็นรายวิชาเอกในหลักสูตร ๓ ปี ต่อมาอีก ๕ ปี ได้จัดตั้งภาควิชาภาษาปัจจุบันขึ้น โดยรวมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศสและภาษาเยอรมัน ขึ้น รวมทั้งได้พัฒนาหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสเป็นหลักสูตรปริญญาตรี ๔ ปี ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นปีแรกที่มีการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับปริญญาโท ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ตั้งแผนกวิชาภาษาตะวันตก และยกระดับขึ้นเป็นภาควิชาภาษาตะวันตกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ นับแต่นั้นเป็นต้นมา ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็เป็นแหล่งผลิตบัณฑิตที่จะจบไปเป็นครูอาจารย์ด้านการสอนภาษาฝรั่งเศสในอีกหลายสถาบัน (<http://www.arts.chula.ac.th/~west/history.html>)

๒. ผลผลิตด้านเอกสารของชาวฝรั่งเศสในประเทศไทย

เมื่อชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในประเทศไทยแต่แรกเริ่มนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าได้พยายามเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษาของดินแดนที่เข้ามาอยู่ใหม่เป็นอย่างมาก มีหลักฐานปรากฏว่าบรรดาพระสังฆราชบาทหลวงฝรั่งเศสหลายรูปได้พยายามเรียนรู้และเผยแพร่วรรณคดีศาสนาเป็นภาษาสยาม และในขณะเดียวกันก็ใช้ความรู้ด้านภาษาฝรั่งเศสทำพจนานุกรมหรือหนังสือต่างๆ หลายเล่ม ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานว่าบาทหลวงลาโนได้แต่งตำราไวยากรณ์และพจนานุกรมสยาม-ละติน ขึ้นอย่างละหนึ่งเล่ม (วีรฉัตร วรรณดี, ๒๕๓๐ : ๗๐ - ๘๐)

สังฆราชแห่งเมเตโลโปลิส หลุยส์ ลาโน (Louis Laneau) เป็นมิชชันนารีฝรั่งเศสรุ่นบุกเบิกงานเผยแพร่วรรณคดีศาสนาในสยาม ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๑๘๑ บวชเป็นพระในนิกายเยซูอิต และเดินทางเข้ามาถึงสยามเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๒๐๗ ขณะมีอายุ ๒๖ ปี เมื่อตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามแล้วได้ทำงานรับใช้พระศาสนาอย่างเต็มความสามารถพร้อมกับได้ศึกษาภาษาสยามทั้งการพูด - เขียนในระดับสูง จนสามารถใช้ทักษะทั้ง ๒ ได้อย่างคล่องแคล่ว ท่านลาโนได้รับการอภิเษกเป็นสังฆราชเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๒ แทนตำแหน่งเดิมที่ว่างลง (ปริดี พิศภูมิวิถิ, ๒๕๕๑ : ๑๕ - ๑๗)

สังฆราชท่านนี้นับได้ว่าให้ความสนใจภาษาไทยเป็นพิเศษ อาเดรียง โลเนย์ (Adrien Launay) ระบุว่าท่านเป็น “ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและศาสนาของชาวสยามอย่างลึกซึ้งโดยศึกษาจากพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญที่สุดของเมืองอยุธยา พระสังฆราชลาโนได้แต่งตำราไวยากรณ์และพจนานุกรมสยาม - ละตินขึ้นอย่างละหนึ่งเล่ม” (กรมศิลปากร จ, ๒๕๔๒ : ๕๔ - ๕๕) ซึ่งควรนับได้ว่าเป็นหนังสือไวยากรณ์ภาษาไทยเล่มแรกที่เขียนขึ้นโดยชาวต่างประเทศ นอกเหนือจากนี้เมื่อความรู้ภาษาไทยของท่านแตกฉานแล้ว ได้เรียบเรียงหนังสือขึ้นอีกถึง ๒๖ เล่ม ส่วนใหญ่เป็นคำสอนคริสต์ศักราช หนังสือสวดภาวนา เช่น ปุจฉาวิสัชนาว่าด้วยพระคริสต์ธรรมและพุทธศาสนา, อรรถกถาอธิบายศีล, ประวัตินักบุญ เป็นต้น เอกสารเหล่านี้เขียนด้วยภาษาไทยแต่ส่วนใหญ่ได้สูญหายไปหมดแล้วตั้งแต่คราวเสียกรุงศรีอยุธยา (เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๒๗ : ๓๓ - ๓๔)

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงว่าท่านลาโนให้ความสนใจต่อเอกสารและภาษาไทยคือ เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช โปรดฯ ให้ท่านสังฆราชหลอมแบร์ เดอ ลา มอตต์ เข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลเรื่องราวทางคริสต์ศาสนานั้น “พระสังฆราชได้ทูลเกล้าฯ ถวายสมุดภาพเป็นเรื่องราวมหัศจรรย์ของชีวิตและการถูกทรมานของพระเยซูผู้เป็นเจ้า ภาพอัครสาวกทั้งสิบสอง ผู้เขียนคัมภีร์ ผู้ก่อตั้งคณะมิสซังต่างประเทศและนักบุญที่มีชื่อเสียงของพระศาสนา บาทหลวงลาโนได้แทรกกระดาษเขียนคำอธิบายแต่ละภาพเป็นภาษาสยามไว้ในสมุดภาพนั้นด้วย” (กรมศิลปากร จ, ๒๕๔๒ : ๕๐)

สำหรับหนังสือของท่านเล่มหนึ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพจนานุกรมสยาม - ละตินคือ “ปุจฉาวิสัชนาว่าด้วยพระคริสต์ธรรมและพุทธศาสนา” ซึ่งเสรี พงศ์พิศให้ความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “ท่านเขียนหนังสือเล่มนี้ตามแบบอย่างของนักปรัชญาสมัยกลาง ที่มักยกเอาความคิดของกลุ่มผู้ต่างสำนักหาเหตุผล หักล้างและสรุปความถูกต้องหรือเอาความเห็นอกว้างของตน วิธีนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายอีกครั้ง

หนึ่งเมื่อเกิดนิยายโปรแตสแตนท์ขึ้นมาในกลางศตวรรษที่ ๑๖ เป็นลักษณะการได้วาทีทางศาสนา ท่านลาโนเขียนขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการสอนหลักธรรมทางศาสนาคริสต์ เป็นคู่มือสำหรับบาทหลวงและครูสอน” (เสรี พงศ์พิศ, ๒๕๒๗ : ๓๔) ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นนี้สะท้อนความตั้งใจและความสนใจของบรรดามิชชันนารีรุ่นแรกที่เข้ามายังสยามที่จะต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นให้ได้ก่อนที่จะเผยแผ่ศาสนาตามวัตถุประสงค์เดิมที่ได้ตั้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาภาษาอันจะเป็นรากฐานที่สำคัญของการประกอบกิจการอื่น ๆ ในต่างแดน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ อาจนับได้ว่าชาวสยามรู้จักภาษาฝรั่งเศสดีมากขึ้นกว่าเดิม เพราะมีชาวตะวันตกจำนวนหนึ่งเดินทางเข้ามาพร้อมด้วยความรู้ในเรื่องวิทยาการที่แปลกใหม่ และอาจนับได้ว่าบาทหลวงปัลเลอกัวซ์ (Jean Baptiste Pallegoix) เป็นชาวฝรั่งเศสที่เผยแพร่ความรู้ด้านภาษาฝรั่งเศสมากที่สุดท่านหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยผลงานที่สำคัญคือพจนานุกรม สัพพะ พะจะนะ พาสาไท

สังฆราชปัลเลอกัวซ์เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๔๘ ที่ประเทศฝรั่งเศส เดินทางเข้ามาในประเทศไทยสยามในปี พ.ศ. ๒๓๗๒ ในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ท่านได้บรรพชาเป็นอธิการวัดคอนเซ็ปชัญ สามเสน ซึ่งได้ทำความรู้จักกับเจ้าฟ้ามงกุฎ หรือต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้แลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องภาษาซึ่งกันและกัน สังฆราชปัลเลอกัวซ์มีความรู้ในเรื่องดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์และภาษาเป็นอย่างยิ่ง และสามารถรวบรวมคำต่างๆ ประมวลเป็นพจนานุกรมเล่มขนาดใหญ่ชื่อ สัพพะ พะจะนะ พาสาไท ขึ้น (บุษยา ประภาสพงศ์และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ), ๒๕๔๒ : ๒๑ : ๓๓)

พจนานุกรมของสังฆราชปัลเลอกัวซ์ มีความยาวทั้งสิ้น ๘๕๗ หน้า มีรูปเล่มใหญ่มาก จัดเป็นพจนานุกรม ๔ ภาษา คือ ไทย - ละติน - อังกฤษ - ฝรั่งเศส พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. ๑๘๕๔ นับว่าเป็นพจนานุกรมที่เก็บคำที่สมบูรณ์และมีระบบแบบนักภาษาศาสตร์ (ธีรพันธ์ ล.ทองคำ, ๒๕๓๔ : ๔๐ - ๔๒) ต่อจากสังฆราชปัลเลอกัวซ์แล้ว ท่านสังฆราชเวย์ (Vey) ได้ปรับปรุงพจนานุกรมสัพพะ พะจะนะ พาสาไท ขึ้นอีกครั้ง โดยทำเป็นพจนานุกรม ๓ ภาษา คือ ไทย-ฝรั่งเศส-อังกฤษ มีคำอธิบายการใช้พจนานุกรมอย่างละเอียด พจนานุกรมนี้ให้ชื่อว่า ศรีพจน์ภาษาไทย พิมพ์เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ (คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง, ๒๕๔๔)

นอกจากงานรื้อนุกเบิกของชาวฝรั่งเศสในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ยังปรากฏงานวิชาการด้านอื่นๆ ของชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาทำงานในสยามอีกมาก เช่นงานด้านกฎหมาย ด้านโบราณคดี ซึ่งล้วนแล้วแต่ทำให้งานวิชาการในประเทศมีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น และเป็นการทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ภาพที่ ๘ : สักมราชปัดเลอกั้วช้
(บุษยา ประภาสพงศ์และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ), ๒๕๔๒ : ๒๕)

บทที่ ๔

บทบาทของภาษาฝรั่งเศสก่อนและหลังการก่อตั้ง สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๕๒๐

๑. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสและความร่วมมือระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ก่อน พ.ศ. ๒๕๒๐

จากความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ประเทศดังที่ได้แสดงให้เห็นในบทที่ ๒ และ ๓ นี้ นำไปสู่การศึกษาถึงบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ก่อนการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของบทบาทภาษาฝรั่งเศสที่จะได้รับความนิยมและกระจายตัวไปสู่การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามากขึ้น

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นภาษาต่างประเทศภาษาหนึ่งในภาษาต่างประเทศที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ที่สืบทอดมาจากโรงเรียนของชาวต่างประเทศ และในมหาวิทยาลัยบางแห่ง แต่ก็อาจนับได้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสนั้นยังไม่เด่นชัดนัก กระทั่งตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมา ประเทศฝรั่งเศสจึงเริ่มให้ทุนการศึกษาและเข้าร่วมพัฒนาศาสตร์ต่างๆ ในประเทศไทยมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการสอนและด้านวรรณคดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าฝรั่งเศสให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในลำดับแรก (อรุณี นวลสุวรรณ, ๒๕๒๖ : ๑๒๓)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา ความร่วมมือระหว่าง ๒ ประเทศเจริญก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ มีการส่งผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ของฝรั่งเศสเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการเทคโนโลยีและการอุตสาหกรรม รวมทั้งด้านวัฒนธรรมอื่นๆ โดยมีโครงการพิเศษ ๒ โครงการที่กระทรวงเศรษฐกิจของประเทศฝรั่งเศสให้การช่วยเหลือคือ

๑. โครงการจัดตั้งศูนย์บริการโลหิต สภากาชาดไทย
๒. โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมช่างไฟฟ้าของสำนักงานพลังงานแห่งชาติ

งานวิจัยของอรุณี นวลสุวรรณ สรุปไว้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๐ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ช่วยเหลือด้านต่างๆ แก่ประเทศไทยในรูปแบบของรัฐบาลต่อรัฐบาล คิดเป็นมูลค่าทั้งหมด ๕.๘๖ ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยความช่วยเหลือเหล่านี้แบ่งออกเป็นประเภทโครงการและนอกโครงการ ดังนี้

๑. ประเภทโครงการ เช่น

- ๑.๑ โครงการขยายผลิตผลโปรตีนของ กรป. กลาง
- ๑.๒ โครงการศูนย์รังสีวิทยาของคณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล
- ๑.๓ โครงการด้านเคมีเทคนิคของคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา

๒. ประเภทนอกโครงการ ได้แก่การให้ความช่วยเหลือโดยส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ เช่นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนภาษาฝรั่งเศส การให้ทุนการศึกษาระดับปริญญาโท และปริญญาเอกทางด้านการสอน ด้านรัฐศาสตร์ ด้านนิติศาสตร์ และด้านเศรษฐศาสตร์ การให้ทุนฝึกอบรมระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งการให้ทุนดูงานที่ประเทศฝรั่งเศส (อรุณี นวลสุวรรณ, ๒๕๒๖ : ๑๓)

หากจะศึกษาเน้นที่บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนั้น ในที่นี้ผู้วิจัยจะเน้นที่การให้ความสำคัญด้านการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก เพราะจะส่งผลถึงการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมานั้นบทบาทของภาษาฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นดังนี้

๑. ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระดับมัธยม และระดับอุดมศึกษา กล่าวคือ จากการที่มีการเปิดสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับต่างๆ นี้ทำให้สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ ได้เปิดสอนภาษาฝรั่งเศสมากขึ้น โดยโรงเรียนมัธยมหลายแห่งในกรุงเทพและปริมณฑลได้เปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสเป็นวิชาเลือกให้กับนักเรียน ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อที่จะให้นักเรียนสามารถสอบเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาที่มีการสอนภาษาฝรั่งเศสได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและการเปิดสอนภาษาฝรั่งเศสในมหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นตามภูมิภาคต่างๆ

๒. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสมิได้ปรากฏเฉพาะความสำคัญของวรรณคดีเท่านั้น แต่ภาษาฝรั่งเศสในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นการใช้ภาษาฝรั่งเศสในเชิงบูรณาการ คือเมื่อมีความร่วมมือระหว่างประเทศฝรั่งเศสในลักษณะของสหวิทยาการมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นในการผลิตบุคลากรที่มีความรู้ภาษาฝรั่งเศสในด้านต่างๆ เช่นกฎหมาย การค้าพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การเทคโนโลยี ฯลฯ

ในช่วงก่อนการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ดูเหมือนว่าความร่วมมือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะการสอนภาษาฝรั่งเศส โดยที่ผู้วิจัยจะได้แสดงให้เห็นในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ : สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ : เฉพาะด้านการศึกษา

สาขาที่ให้ความช่วยเหลือ	สาขาที่ให้ทุน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ต่อเดือน	จำนวนทุนการศึกษา ต่อคนต่อเดือน	คิดเป็นมูลค่า (เหรียญสหรัฐฯ)
การศึกษาชั้นสูงและการวิจัย	๑. การสอนคณิตศาสตร์ที่ AITI	๑ : ๑๒	๒	๒๕,๕๐๐
	๒. วิศวกรรมเคมีและการฝึกอบรมที่ RTAF	๔ : ๕๑	๑๕ : ๑๘๐	๑๕๔,๐๐๐
การศึกษาอื่นๆและ กิจกรรมทางวัฒนธรรม	การสอนภาษา ฝรั่งเศส, ศิลปะ	๑๕ : ๒๔๘	๑๐๒ : ๑,๒๒๔	๔๕๖,๕๐๐

(ปรับปรุงจาก Eleventh Compendium of Technical Assistance to Thailand 1976, Development Assistance Group for Thailand C. 1978, pp. 60 – 61 อ้างในอรุณี นวลสุวรรณ, ๒๕๒๖ : ๑๕)

ตารางที่ ๓ : สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ : เฉพาะด้านการศึกษา

สาขาที่ให้ความช่วยเหลือ	สาขาที่ให้ทุน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ต่อเดือน	จำนวนทุนการศึกษา ต่อคนต่อเดือน	คิดเป็นมูลค่า (เหรียญสหรัฐ)
การศึกษาระดับสูงและ วิจัย	การศึกษาระดับ ฝรั่งเศสระดับ มัธยมศึกษาและ มหาวิทยาลัย	๑๐ : ๔๘	๒๐ : ๒๔	๖๐,๐๐๐
		๘ : ๔๘	๓ : ๔๘	๒,๐๐๐

(ปรับปรุงจาก Twelfth Compendium of Technical Assistance to Thailand 1976, Development Assistance Group for Thailand C. 1977 อ้างใน อรุณี นวลสุวรรณ, ๒๕๒๖ : ๑๕ – ๒๐)

จะสังเกตได้ว่าในช่วงระยะเวลานี้มีการส่งเสริมการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับมัธยมศึกษาและในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น โดยรัฐบาลฝรั่งเศสได้ช่วยเหลือด้านการสอน วิธีการสอน และจัดกิจกรรมต่างๆ มีการส่งผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาฝรั่งเศสเข้ามาให้คำแนะนำในมหาวิทยาลัยต่างๆ รวม ๖ แห่งคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ตารางที่ ๔ : สถิติความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ : เฉพาะด้านการศึกษา

สาขาที่ให้ความช่วยเหลือ	สาขาที่ให้ทุน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ต่อเดือน	จำนวนทุนการศึกษา ต่อคนต่อเดือน	คิดเป็นมูลค่า (เหรียญสหรัฐ)
การฝึกอบรมครู	F.I.T ในวิทยาลัยครู	๒ : ๒๔	๓ : ๓๖	
การศึกษาขั้นประถมและ มัธยม	F.I.T ในระดับชั้น มัธยม	๑ : ๑๒		
การศึกษาขั้นสูงและวิจัย	F.I.T ในระดับชั้น มหาวิทยาลัย	๑๑ : ๑๓๒	๒๕ : ๒๗๗	

(ปรับปรุงจาก Thirteenth Compendium of Technical Assistance to Thailand 1976, Development Assistance Group for Thailand C.1978 อ้างในอรุณี นวลสุวรรณ, ๒๕๒๖ : ๒๖ – ๒๗)

จากตัวอย่างลักษณะของความร่วมมือระหว่าง-๒ ประเทศในด้านการศึกษา ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปในเชิงบวกมากขึ้น กล่าวคือมีความร่วมมืออันดีและมีผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น ภาษาฝรั่งเศสจึงมีบทบาทในเรื่องของการศึกษามากกว่าก่อน อย่างไรก็ตามอาจสังเกตได้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสเดิมเช่นในเรื่องของการศาสนา และการทูต ก็ยังคงปรากฏอยู่แต่กลับเป็นภาษาฝรั่งเศสเฉพาะในกลุ่มของคนเท่านั้น จึงอาจสรุปได้ว่าตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมาบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเน้นไปที่การเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทั้งมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามากขึ้น

๒. การก่อตั้งสมาคมฝรั่งเศสกรุงเทพฯ

การพัฒนาทางการภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยนอกจากจะเป็นการปรับปรุงประเทศภายใน โดยได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศสโดยตรงแล้ว ยังมีความร่วมมือระหว่างชาวฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในประเทศไทย ด้วยกันเองอีกด้วย ซึ่งก่อให้เกิดสมาคมฝรั่งเศสกรุงเทพฯ (Alliance Française de Bangkok) ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) โดยสมาชิกอาณานิคมฝรั่งเศสจำนวน ๓๓ คน มีวัตถุประสงค์แรกเริ่มที่การเผยแพร่วรรณกรรมและวัฒนธรรมฝรั่งเศสตลอดจนเป็นที่ชุมนุมของผู้ที่ปรารถนาจะร่วมเผยแพร่วรรณกรรมและวัฒนธรรม

ในช่วงแรกของการก่อตั้งสมาคมฯ ใช้โรงแรมโอเรียลเต็ลเป็นที่ทำการ ต่อมาได้ย้ายที่ทำการอีกหลายแห่งจนกระทั่งใช้พื้นที่บริเวณใกล้คลองพ้อมหรือคลองสาทร และได้ย้ายเข้ามาในพื้นที่ปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ (ค.ศ. ๑๙๒๖) ในที่สุด

กิจกรรมของสมาคมฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ในระยะแรกคือการแสวงหาสมาชิกที่มีอุดมการณ์เดียวกัน แต่ในระยะนั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ขึ้น ทำให้กิจการของสมาคมฯ ชะงักไปชั่วขณะหนึ่ง หลังสงครามสงบแล้วกิจการของสมาคมดีขึ้นตามลำดับ มีกิจกรรมการสอนภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสเป็นหลักโดยไม่คิดค่าเรียน ในช่วงแรกมีนักเรียนเข้าเรียนราว ๖๐ – ๘๐ คน รวมทั้งจัดให้มีการปาฐกถา หรือสัมมนาปีละ ๒ – ๓ ครั้งด้วย

ในช่วงระยะหลัง กิจกรรมต่างๆ ของสมาคมได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น พร้อมกับที่มีสมาชิกของสมาคมเพิ่มขึ้นด้วย มีการเปิดหลักสูตรอื่นๆ นอกจากภาษาและวรรณคดี เช่นการออกแบบเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และได้ขยายสาขาของสมาคมฯ ไปยังภูมิภาคต่างๆ อีก ได้แก่ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. ๑๙๗๒) ที่จังหวัดภูเก็ตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ (ค.ศ. ๑๙๘๘) และที่จังหวัดเชียงรายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ (ค.ศ. ๑๙๙๐) เป็นสาขาล่าสุด นับได้ว่าการก่อตั้งสมาคมฝรั่งเศสกรุงเทพฯ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเกิดการขยายตัว และกลายเป็นภาษาสำคัญที่ใช้ในการติดต่อ รวมทั้งเป็นปัจจัยที่ทำให้นักเรียนได้เลือกศึกษาภาษาฝรั่งเศสด้วย (Bulletin de l'Alliance Française, Hors-série, 1912 – 2002 : 90 ans déjà, 2002 : 1 – 20)

๓. การก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ด้วยทรงเห็นว่าสมควรมีศูนย์กลางในการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครูอาจารย์ที่สอนภาษาฝรั่งเศสทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ทั้งพระองค์เองก็ทรงเป็นครูผู้สอนภาษาฝรั่งเศสด้วย จึงทรงเห็นปัญหาและความสำคัญในการจัดตั้งสมาคมฯ ขึ้น

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงเริ่มสอนภาษาฝรั่งเศสนับแต่ที่ทรงเดินทางนิวัติประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยทรงรับเป็นอาจารย์ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งทรงเห็นว่าการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับอุดมศึกษานั้น ยังไม่มีระบบรูปแบบและองค์กรในการสนับสนุนครูอาจารย์และเป็นการส่งเสริมนักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาภาษาฝรั่งเศสอย่างจริงจัง จึงทรงมีพระดำริในการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยขึ้น

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เมื่อคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเปิดสอนรายวิชาภาษาต่างประเทศอื่นๆ อยู่ก่อนแล้วเช่นเยอรมัน จีน ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส ได้กราบบังคมทูลเชิญทรงเป็นหัวหน้าสาขาวิชาภาษาต่างประเทศ โดยทรงสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสในฐานะอาจารย์ประจำตั้งแต่นั้นมา การที่ได้ทรงร่วมงานกับคณาจารย์และทรงเห็นระบบการสอนภาษาฝรั่งเศสที่ยังมีความขัดข้อง เช่นเนื้อหาวิชายังไม่ทันสมัย สื่อการสอนไม่ครบถ้วนหรือไม่มีการประสานงานกับองค์กรต่างประเทศเช่นนี้เอง ทำให้ทรงดำริที่จะจัดตั้งสมาคมครูสำหรับครูภาษาฝรั่งเศสขึ้น

จากการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มั่นใจในพระปรีชาสามารถ จึงขอพระราชทานพระกรุณาให้ทรงรับงานสอนและงานบริหารในคณะศิลปศาสตร์ และด้วยพระกรุณาเป็นล้นพ้น พระองค์ท่านจึงทรงรับงานสอนและงานบริหารดังกล่าว โดยนอกจากทรงสอนภาษาฝรั่งเศส และวรรณคดีฝรั่งเศส แก่นักศึกษาชั้นปีต่างๆ แล้ว ยังทรงดูแลหลักสูตร ดูแลการสอนของอาจารย์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ รวมทั้ง การปฏิบัติงานในสาขาวิชาดังกล่าวด้วย ทรงจัดทำหลักสูตรปริญญาตรีภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสจนสำเร็จใน พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ทรงจัดระเบียบการปฏิบัติงานของอาจารย์ในสาขาฝรั่งเศสและภาษาต่างประเทศอื่นๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ หลักเกณฑ์การวัดผลทางการศึกษา การประเมินผลการสอนของอาจารย์ ทรงศึกษาค้นคว้าและติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ ได้เสด็จดูงานและเข้าสัมมนาที่ต่างประเทศอย่างสม่ำเสมอ ได้ทรงนำการจัดสัมมนาวิชาการ การริเริ่มงานใหม่ๆ เช่น จัดสร้างแบบทดสอบระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสมาใช้เพื่อจัดแบ่งนักศึกษาเข้ากลุ่มเรียนตามความสามารถของตน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกที่มีการทดสอบวัดระดับความรู้ภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษา และยังพระราชทานแบบทดสอบมาตรฐานภาษาฝรั่งเศสสำหรับนักศึกษาให้กับอาจารย์มหาวิทยาลัยต่างๆ นำไปใช้ในสถาบันของตนอีกด้วย นอกจากนี้ ยังทรงพระนิพนธ์บทความวิชาการชื่อ “Du bon et du mauvais usage” ลงพิมพ์ในวารสารสมาคมฯ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อ

ความคิดและการใช้ไวยากรณ์ฝรั่งเศสให้ถูกต้อง (L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français 2008 : 23 – 69)

นอกจากนี้ ทรงอ่านหนังสือด้านภาษาศาสตร์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม โบราณคดีต่างๆ เป็นจำนวนมาก ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสถานที่ต่างๆ จะทรงแสวงหาหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับประเทศนั้นมาศึกษาอย่างละเอียดก่อนเสมอ และระหว่างที่ทรงงานสอน ก็ได้ทรงร่วมกิจกรรมทางวิชาการหลายด้าน อาทิเช่น ทรงเป็นกรรมการสอบชิงทุน ก.พ. ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทรงเป็นประธานออกข้อสอบภาษาฝรั่งเศสในการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ เป็นต้น

ล่วงถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เมื่อพระภาระกิจด้านอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ จึงทรงลาออกจากตำแหน่งอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ก็ยังเสด็จเป็นองค์บรรยายพิเศษต่อไปอีก นอกจากนั้น ยังทรงรับเป็นองค์บรรยายพิเศษวิชาภาษาฝรั่งเศสในคณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อีกด้วย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงสนพระทัยศึกษาค้นคว้าด้านการสอนภาษาและภาษาศาสตร์ เพื่อนำทฤษฎีใหม่ๆ มาปรับใช้กับปัญหาการสอนภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสในมหาวิทยาลัยของไทย ได้พระราชทานคำแนะนำเกี่ยวกับการสอนภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสแก่อาจารย์ในสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส หลังพระราชทานคำแนะนำและข้อวิเคราะห์ ในการจัดทำและข้อปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรและแนวการสอนภาษาฝรั่งเศส ทำให้งานด้านวิชาการของสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส เจริญก้าวหน้าเป็นลำดับ และทำให้อาจารย์ได้มีโอกาสปรับปรุงการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ด้วยพระหฤทัยที่มุ่งมั่นในอันที่จะปฏิบัติพระราชกิจในหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีที่สุด และเพื่อการนี้ทรงเสียสละทั้งเวลา ความสะดวกสบาย ตลอดจนทรัพย์สินส่วนพระองค์ ได้ทรงแสวงหาหนังสือและนิตยสารภาษาฝรั่งเศส พระราชทานให้เป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยต่าง ที่ทรงสอน เพื่อให้อาจารย์และนิสิตสามารถติดตามเหตุการณ์ของโลกและวิชาความรู้ใหม่ๆ ในด้านต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ขณะที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาเสด็จไปยังประเทศฝรั่งเศส ได้ทรงพบกับมาดามคอลเลต์ (Madame Collet) เลขาธิการสมาพันธ์ครูภาษาฝรั่งเศสนานาชาติ (Fédération Internationale des Professeurs de Français – FIPF) ได้ทรงซักถามและสนทนายพระทัย ในการจัดตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้น เมื่อเสด็จกลับประเทศไทย ทรงจัดให้มีการประชุมครูอาจารย์ผู้สอนภาษาฝรั่งเศสระดับอุดมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๐ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากการประชุมครั้งนั้น ได้ทรงกำหนดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการร่างข้อกำหนดในการจัดตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นจำนวน ๒๑ ท่าน และมีพระดำรัสถึงวัตถุประสงค์ของสมาคมไว้ ๔ ประการคือ

๑. สนับสนุนและส่งเสริมการสอนและการค้นคว้าวิจัยทางด้านภาษาและวัฒนธรรมฝรั่งเศสและกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส

๒. เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างสมาชิกในเรื่องทฤษฎีการสอน และเป็น
หน่วยงานในการจัดสัมมนาหรือการพบปะระหว่างสมาชิก รวมทั้งแลกเปลี่ยนเอกสารต่างๆ
๓. เป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศ เช่นกับสถานทูตฝรั่งเศส
๔. ร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในการสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศ

ภาพที่ ๕ : สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
(สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๔๑ : ๓๘)

หลังจากนั้น คณะกรรมการร่างข้อกำหนดสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยได้ร่วมประชุมอีกหลายวาระ จนกระทั่งวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ จึงเป็นการจัดตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยอย่างเป็นทางการขึ้น โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงได้รับเลือกให้เป็นองค์นายกสมาคมด้วยมติเอกฉันท์ และสมาคมฯ ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามที่กำหนดไว้โดยลำดับ
ทั้งนี้ รายงานคณะกรรมการชุดแรกประกอบด้วย (L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français 2002 : 39 – 42, 82)

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร

นางลัดดา วงศ์สายัณห์

นางวงจันทร์ พินัยนิติศาสตร์

นางสาวสดชื่น ชัยประสาธน์

นางพรรณี ธนิตศุภกรกาญจน์

นายจรัล วรรณรัตน์

นางกุลศักดิ์ ฉายางาม

นางสาวปราวณี นรินทรางกูร ณ อุรุทยา

นางสิทธา พินิจภูวดล

นางธิดา บุญธรรม

นางสาวอรุณจนา เชาว์ชลากร

นางจงกล สุภเวช

นางโสภี เนตราคม

นางสาวจิราภรณ์ โชติกะเสถียร

นางแพรวไพยม บุญยะผลึก

นางพยอม ธรรมบุตร

นางชุบบุญ ช่วยประสิทธิ์

นายสามารถ สัมพันธ์รักษ์

นางสาวพิมพ์า ธนิตสร

นางเรืองรัชนี้ นิ่มนวล

๔. การพัฒนาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยหลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

ภายหลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยแล้ว บทบาทสำคัญของสมาคมฯ คือ การจัดกิจกรรมต่างๆ โดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก ซึ่งทำให้เห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในด้านการเรียนการสอนมีเพิ่มมากขึ้น และสามารถสรุปบทบาทของภาษาฝรั่งเศสภายใต้การดำเนินงานของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยได้ดังนี้

๔.๓.๑ การจัดอบรมภาษาฝรั่งเศสให้ครูอาจารย์ระดับชั้นต่างๆ

นับเป็นกิจกรรมหลักของสมาคมฯ เพื่อเป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูอาจารย์ได้รับความรู้ กิจกรรม ทฤษฎี ใหม่ เกี่ยวกับการสอนภาษาและวัฒนธรรมฝรั่งเศส

๑ ด้านการสอน

เนื้อหาการจัดอบรมด้านการสอนภาษาฝรั่งเศสให้กับครูอาจารย์ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาเป็นเรื่องใหม่และนับว่าเป็นภารกิจหลักของสมาคมฯ ในระยะเริ่มแรกการสัมมนาเป็นเรื่องของการรายงานการประชุมของกลุ่มครูผู้สอนภาษาฝรั่งเศสนานาชาติ ซึ่งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกของ FIPF มาตั้งแต่ที่เริ่มก่อตั้งๆ โดยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม เช่นในระยะแรก สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เสด็จพระดำเนินเข้าร่วมประชุมและเมื่อเสด็จกลับมาแล้ว ก็โปรดฯให้จัดการสัมมนาเพื่อเผยแพร่ความรู้ยังสมาชิกสมาคม ในระยะต่อมาจึงมีการจัดสัมมนาด้านการเรียนการสอนขึ้นอีกหลายครั้ง โดยได้รับความร่วมมือจากวิทยากรทั้งชาวไทยและชาวฝรั่งเศส โดยสามารถสรุปการสนับสนุนการจัดการอบรมด้านการสอนได้ดังนี้

ตารางที่ ๕ : หัวข้อการอบรมด้านการสอนของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕

ปี พ.ศ.	ชื่อหัวข้อภาษาฝรั่งเศส	หัวข้อภาษาไทย (ชื่อหัวข้อภาษาไทยแปลโดยผู้วิจัย)
๒๕๒๑	Rapport sur le Congrès Mondial de l'AUPLEF à Strasbourg (France)	รายงานการประชุมสมาชิกสมาพันธ์ครูภาษาฝรั่งเศสนานาชาติที่สตาร์บูร์ก
๒๕๒๒	Le IV ^e Congrès Mondial de FIPF à Bruxelles (Belgique)	การประชุมใหญ่สามัญประจำปีครั้งที่ ๕ ของสมาพันธ์ครูภาษาฝรั่งเศสนานาชาติที่กรุงบรัสเซล
๒๕๒๒	Les Problèmes de l'enseignement du français en Thaïlande entre niveau secondaire et universitaire (étude approfondie)	ปัญหาการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยระหว่างระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา
๒๕๒๔	L'objectif de l'apprentissage du français	วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส
๒๕๒๔	L'organisation de l'enseignement et de l'apprentissage correspondant aux finalités	การจัดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสให้เหมาะกับช่วงชั้นและวัตถุประสงค์
๒๕๒๕	Les méthodes de l'enseignement du français	สื่อการสอนภาษาฝรั่งเศส
๒๕๒๖	Le français contemporaine	ภาษาฝรั่งเศสปัจจุบัน
๒๕๓๓	La démonstration de l'enseignement du français	การสาธิตการสอนภาษาฝรั่งเศส
๒๕๓๘	L'état et problèmes de l'enseignement du français en Thaïlande	สถานะและปัญหาการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย
๒๕๓๙	Les activités complémentaires au cursus scolaire : Forme et Utilisation	กิจกรรมเสริมสำหรับประมวลรายวิชา มัธยมศึกษา : รูปแบบและการใช้

๒๕๓๐	Les départements d'études françaises et les nouveaux besoins de l'enseignement supérieur en Asie	หน่วยงานฝรั่งเศสศึกษาและความต้องการในการศึกษาขั้นสูงในเอเชีย
๒๕๓๐	La nouvelle tendance de l'enseignement de la lecture	แนวโน้มใหม่ของการสอนการอ่าน
๒๕๓๑	L'enseignement du français au niveau universitaire	การสอนภาษาฝรั่งเศสระดับอุดมศึกษา
๒๕๓๒	L'avenir de la langue française en Thaïlande	อนาคตของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย
๒๕๓๓	L'organisation syntagmatique de la phrase française écrite et ses stratégies d'approche	รูปแบบวากยสัมพันธ์ในประโยคการเขียนภาษาฝรั่งเศส และวิธีการสอน
๒๕๓๔	Le paysage intellectuel du français contemporain	ภาพลักษณ์ฝรั่งเศสร่วมสมัย
๒๕๓๗	L'enseignement du français au niveau 1 et niveau 2	การสอนภาษาฝรั่งเศสระดับ ๑ และ ๒
๒๕๔๑	Les théories de didactique du français (nouvelle tendance) et utilisation de <i>Fréquences Jeunes</i>	ทฤษฎีการสอนภาษาฝรั่งเศส (แนวโน้มใหม่) และการใช้หนังสือ <i>Fréquences Jeunes</i>
๒๕๔๒	La technique d'enseignement du français centré sur l'apprenant	เทคนิคการสอนภาษาฝรั่งเศสที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
๒๕๔๔	L'établissement du cursus scolaire en vue de la réforme de l'éducation	การจัดทำรายวิชาภาษาฝรั่งเศสตามการปฏิรูปการศึกษา

จากตารางที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าวัตถุประสงค์สำคัญของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสคือการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภาษาฝรั่งเศสในช่วงระยะเวลาต่างๆ โดยเน้นที่การจัดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสให้สอดคล้องกับนโยบายหลักของการศึกษา นอกจากนี้ยังปรากฏกิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนการเรียนการสอนและทักษะการใช้ภาษาฝรั่งเศสอีกมาก เช่นการผลิตสื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส การวัดและประเมินผล และการเรียนการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน

๒. ด้านการผลิตสื่อทัศนูปกรณ์

สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย ตั้งแต่อดีตคือแบบเรียนภาษาฝรั่งเศสสำหรับคนต่างชาติ ที่สำคัญก่อนการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมี ๒ ฉบับคือ Cours de Langue et Civilisation françaises I, II และ La France en Direct ซึ่งใช้ในระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังมีสื่อการเรียนการสอนอื่นๆ ที่ครูอาจารย์ที่เดินทางไปศึกษาต่างประเทศฝรั่งเศสได้คัดรวบรวมขึ้นเฉพาะแห่งด้วย ส่วนการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอนนั้น นับได้ว่าสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยเป็นผู้ริเริ่มขึ้นเพื่อให้ครูอาจารย์ได้มีสื่อใช้ในห้องเรียน ดังรายละเอียดการจัดอบรมคือ

ตารางที่ ๖ : หัวข้อการอบรมด้านการผลิตสื่อทัศนูปกรณ์ของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕

ปี พ.ศ.	ชื่อหัวข้อภาษาฝรั่งเศส	หัวข้อภาษาไทย (ชื่อหัวข้อภาษาไทยแปลโดยผู้วิจัย)
๒๕๒๕	Matériel didactique dans l'enseignement du français	สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส
๒๕๔๒	Matériel didactique dans l'enseignement du français pour la communication	สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเพื่อการสื่อสาร
๒๕๔๓	L'enseignement du français à l'aide de projets et utilisation de transparents	การสอนภาษาฝรั่งเศสโดยใช้เครื่องฉายภาพและแผ่นใส

จะเห็นได้ว่า สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยให้ความสำคัญกับการจัดอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น เช่นพยายามมุ่งให้ครูผู้สอนสามารถผลิตสื่อการสอนได้ด้วยตนเอง จากการใช้แผ่นใส อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์หลักก็ยังคงอยู่ที่การพัฒนาการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส โดยเน้นทักษะการสื่อสาร เช่นการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้บทบาทสมมติ เกมส์ เพลง ฯลฯ

๓. ด้านการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผลวิชาภาษาฝรั่งเศสโดยทั่วไปเน้นที่ไวยากรณ์เป็นหลัก เพราะเป็นการศึกษาภาษาให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของเจ้าของภาษา ต่อมาการประเมินผลได้พัฒนาไปสู่การเน้นทักษะการสื่อสารและการนำไปประยุกต์ใช้ ทั้งนี้สมาคมฯ ได้อบรมเรื่องการวัดและประเมินผล ดังนี้

ตารางที่ ๗ : หัวข้อการอบรมด้านการวัดและประเมินผลของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕

ปี พ.ศ.	ชื่อหัวข้อภาษาฝรั่งเศส	หัวข้อภาษาไทย (ชื่อหัวข้อภาษาไทยแปลโดยผู้วิจัย)
๒๕๒๓	L'évaluation du français	การวัดและประเมินผลภาษาฝรั่งเศส
๒๕๒๖	Technique de l'élaboration des tests	เทคนิคการออกแบบทดสอบ
๒๕๒๗	L'évaluation selon les objectifs pédagogiques	การประเมินผลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
๒๕๓๘	Evaluer les apprentissages en français langue	การประเมินผลการเรียนภาษา

	étrangère : méthodologie de la construction d'évaluation	ฝรั่งเศส : ระเบียบวิธีในการสร้าง กฎเกณฑ์
๒๕๔๑	L'évaluation des compétences langagières en français langue étrangère	การประเมินทักษะด้านภาษา ฝรั่งเศส

การจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองครูอาจารย์ในเรื่องของการวัดและประเมินผลการสอนภาษาฝรั่งเศสนั้น ไม่ปรากฏมากครั้งนัก เพราะว่าครูอาจารย์ส่วนใหญ่ยังใช้เกณฑ์การวัดและประเมินผลตามแบบเดิม หรือใช้ตามที่สถาบันการศึกษาได้กำหนดให้ไว้ อย่างไรก็ตาม สมาคมฯ ได้จัดอบรมเรื่องเทคนิคการออกแบบข้อสอบเพื่อให้ครูอาจารย์สามารถได้รับแนวคิดและเทคนิคในการออกแบบข้อสอบภาษาฝรั่งเศสเพื่อวัดทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างครอบคลุมทุกด้าน

๔. ด้านการสอนภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน

การจัดการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านเป็นบทบาทสำคัญของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงเห็นว่าหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเน้นที่การศึกษาด้านวรรณคดีแล้ว การเรียนภาษาฝรั่งเศสที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ควรเป็นการศึกษาอีกแนวทางหนึ่ง และควรเป็นการผสมผสานวิชาภาษาฝรั่งเศสกับกลุ่มวิชาอื่นๆ เช่นภาษา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ และอารยธรรม (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑ : ๓๐ – ๓๑) รายชื่อการอบรมภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านของสมาคมฯ มีดังนี้

ตารางที่ ๘ : หัวข้อการอบรมภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๔๕

ปี พ.ศ.	ชื่อหัวข้อภาษาฝรั่งเศส	หัวข้อภาษาไทย (ชื่อหัวข้อภาษาไทยแปลโดยผู้วิจัย)
๒๕๒๑	Le français fonctionnel I	ภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน ๑
๒๕๒๒	L'enseignement et l'apprentissage de français de spécialité	การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส เฉพาะด้าน
๒๕๒๓	Le français du tourisme (niveau universitaire)	ภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยว (ระดับอุดมศึกษา)
๒๕๓๒	Le français du tourisme	ภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยว
๒๕๓๓	Le français à orientation scientifique et technique : Application pédagogique	ภาษาฝรั่งเศสด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี
๒๕๓๔	Le français des affaires I	ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ๑

๒๕๓๔	Le français scientifique I	ภาษาฝรั่งเศสวิทยาศาสตร์ ๑
๒๕๓๕	Le français des affaires II	ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ๒
๒๕๓๕	Le français scientifique II	ภาษาฝรั่งเศสวิทยาศาสตร์ ๒
๒๕๓๖	Le français des affaires III	ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ๓
๒๕๓๗	Le français fonctionnel II	ภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน ๒
๒๕๓๘	Le français des affaires IV	ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ๔
๒๕๓๙	Le français fonctionnel III	ภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน ๓
๒๕๔๑	L'enseignement du français du tourisme et hôtellerie	การสอนภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยวและการโรงแรม

การสอนภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านเป็นการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสทั้งในระดับมัธยมและอุดมศึกษา โดยให้นักเรียนสามารถนำทักษะการใช้ภาษาฝรั่งเศสไปประยุกต์ใช้ได้กับวิชาชีพที่หลากหลายและเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก เช่น ธุรกิจ การท่องเที่ยว การโรงแรม การแปลและล่าม เป็นต้น สมาคมฯ ได้จัดอบรมวิชาภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านขึ้นหลายครั้ง ซึ่งแสดงถึงความสนใจของครูอาจารย์ที่สามารถนำทักษะความรู้ไปใช้ในห้องเรียนได้ และสมาคมฯ ยังได้ริเริ่มการสอนภาษาฝรั่งเศสวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสำหรับนักเรียนสายวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้นักเรียนที่มีความสามารถทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์สามารถเดินทางไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและเดินทางไปศึกษายังประเทศฝรั่งเศสได้

๔.๓.๒ การสนับสนุนทุนการศึกษาและส่งเสริมการอบรมที่ประเทศฝรั่งเศส

นับแต่ที่สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยได้ก่อตั้งขึ้น ทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาที่นักเรียน นักศึกษาได้เลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น พร้อมกันนั้นก็มีการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่สมาคมฯ ร่วมมือกับสถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย มอบทุนการศึกษาระยะยาวและระยะสั้นให้แก่ครู อาจารย์ และนักเรียนระดับต่างๆ เพื่อเดินทางไปฝึกภาษาที่ประเทศฝรั่งเศส จากการสำรวจผลงานของสมาคมฯ ในช่วง ๒๕ ปีหลังการก่อตั้ง พบว่าได้มีการจัดสรรทุนการศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ดังนี้

ตารางที่ ๕ : จำนวนทุนการศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศส ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๔๕

จำนวนทุน	ระยะเวลาในการเดินทางไปศึกษาภาษาที่ประเทศฝรั่งเศส
๑๒	อบรมระยะสั้น ๑ เดือน
๖๕	อบรมระยะสั้น ๕ เดือน

๖	อบรมระยะสั้น ๗ เดือน
๕๑๗	อบรมทุนฤดูใบไม้ผลิระยะเวลา ๒ เดือน
๑๕	ทุนสำหรับคณะกรรมการสมาคมครูภาษาฝรั่งเศส
๒๒	ทุนสำหรับผู้อำนวยการ โรงเรียนมัธยมศึกษา ๑ เดือน
๒๖	ทัศนศึกษา ๑ เดือน
๕๐	ทัศนศึกษา ๑ เดือนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา
๕๔	ทัศนศึกษา ๑ เดือนสำหรับนิสิตนักศึกษา
๒๓	ทัศนศึกษา ๑ เดือนสำหรับผู้ชนะในการแข่งขันกิจกรรมประจำปีของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศส

การให้ทุนทั้งแก่ครูอาจารย์และนักเรียนนี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการชักจูงให้นักเรียนเห็นความสำคัญและอยากเรียนวิชาภาษาฝรั่งเศสมากขึ้น ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้อาจารย์ได้มีโอกาสไปศึกษาภาษาและวัฒนธรรมฝรั่งเศส โดยเมื่อกลับมาแล้วได้ขยายผลการอบรมแก่คณาจารย์อื่นๆ ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๕. การจัดพิมพ์วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

สิ่งสำคัญที่สมาคมฯ ได้ทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปมากขึ้นคือการออกวารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย (Bulletin de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français) ซึ่งเริ่มออกครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี เป็นวารสารราย ๓ เดือน บทความที่ปรากฏเป็นบทความภาษาฝรั่งเศสและภาษาไทย ซึ่งมีเนื้อหาหลักอยู่ที่รายงานการเรียนการสอน เทคนิคการสอน การออกแบบกิจกรรม ตลอดจนการวัดและประเมินผลภาษาฝรั่งเศส และบทความเสริมความรู้อื่นๆ โดยที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงมีส่วนอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้ครูอาจารย์ ร่วมแสดงความคิดเห็น หรือร่วมส่งบทความพิมพ์เผยแพร่ ทั้งพระองค์เองก็ทรงพระนิพนธ์บทความเรื่อง Du Bon et du mauvais usage ลงพิมพ์อย่างสม่ำเสมอด้วย

๖. บทบาทของภาษาฝรั่งเศสในด้านอื่นๆ หลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

หลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่าความร่วมมือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสปรากฏเด่นชัดมากขึ้น มิใช่เพียงแต่เรื่องการศึกษาหรือการแลกเปลี่ยนบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการศึกษา ความร่วมมือ และโครงการระหว่างประเทศอื่นๆ อีก เช่น ธุรกิจ เอกชน การวิศวกรรม การเกษตรกรรม การวิทยุโทรทัศน์ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๐ – ๒๕๒๐ มีตัวอย่างกิจกรรมความร่วมมือระหว่างไทยกับฝรั่งเศสดังนี้

๖.๑ ความร่วมมือระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๘ และ พ.ศ. ๒๕๐๐

รัฐบาลฝรั่งเศสมอบทุนการศึกษาสาขาต่างๆ แก่ข้าราชการไทย และผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน เช่น

๑. วิศวกรรมศาสตร์
๒. เกษตรศาสตร์
๓. วิทย์
๔. โททส์
๕. ภูมิศาสตร์
๖. การไปรษณีย์
๗. นิติศาสตร์
๘. การสอนภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส

๖.๒ ความร่วมมือใน พ.ศ. ๒๕๐๔

รัฐบาลฝรั่งเศสส่งผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เข้ามาในประเทศไทยคือ

๑. ด้านการสกัดน้ำมันพืช การส่งเสริมอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์ม
๒. ด้านการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับมหาวิทยาลัยและในกระทรวงศึกษาธิการ
๓. ด้านโบราณคดี โดยการบูรณะปราสาทหินพิมาย
๔. ด้านการปลูกฝ้ายของกรมส่งเสริมสหกรณ์การเกษตร
๕. ด้านการไฟฟ้าของสำนักงานพลังงานแห่งชาติ
๖. ด้านเคมีเทคนิค
๗. ด้านกีฏวิทยา

๖.๓ ความร่วมมือใน พ.ศ. ๒๕๐๘

๑. โครงการจัดตั้งศูนย์บริการโลหิตของสภากาชาดไทย
๒. โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมช่างไฟฟ้าของสำนักงานพลังงานแห่งชาติ

๖.๔ ความร่วมมือระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๒๘

ช่วงระยะเวลานี้เป็นการร่วมมือแบบทวิภาคีตามโครงการที่ได้ตกลงไว้ ประกอบด้วย การส่งผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ การให้ทุนการศึกษา คูงาน วิจัย และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในสาขาดังนี้

๑. เชื้อเพลิง พลังงาน และไฟฟ้า
๒. การปฏิรูปที่ดินและการชลประทาน
๓. เคมี อุตสาหกรรมเคมีและน้ำมันหอม
๔. การศึกษา และการปรับปรุงการสอนภาษาและวัฒนธรรมฝรั่งเศส

๕. สัตวศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๖. การพัฒนาชุมชน
๗. วิศวกรรมศาสตร์ และการก่อกำเนิดน้ำเสีย
๘. ศูนย์รังสีวิทยา
๙. การผลิตอาหารกระป๋อง
๑๐. การปรับปรุงทางรถไฟ
๑๑. การปรับปรุงสนามบินดอนเมือง

(วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ๒๕๒๘ : ๖๗ – ๖๘)

อนึ่ง ในการจัดการเรียนการสอนระดับมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ พบว่านับแต่ที่ภาษาฝรั่งเศสได้เป็นหนึ่งในหลักสูตรวิชาภาษาต่างประเทศที่สำคัญที่มีบทบาทมากในสังคมโลก ทั้งการสนับสนุนการเรียนการสอนจากสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ ได้เปิดหลักสูตรการสอนภาษาฝรั่งเศสในระดับปริญญาตรี ดังนี้

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ต่อมาคือคณะ

มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

นอกจากนี้ยังมีการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยเอกชน และในมหาวิทยาลัยราชภัฏอีกหลายแห่ง เช่นมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต เป็นต้น การพัฒนาการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสนี้อาจกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา

ความร่วมมือในระดับทวิภาคีระหว่างหน่วยงานต่างๆ แสดงเห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นเครื่องมือสากลและเป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานงานระหว่างประเทศไทยและฝรั่งเศสมากขึ้นกว่าเดิม เพราะในช่วงแรกของการรับความร่วมมือจากต่างประเทศนั้นจะใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก

ยิ่งไปกว่านั้น หลังการก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ได้เกิด ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของ “การรับรู้เรื่องภาษาฝรั่งเศส” (French Language Perception) มากขึ้น คือ

ประการแรก ภาษาฝรั่งเศสมิได้มีสถานะเป็นภาษาที่ยากหรือมีการจำกัดวงผู้ที่ใช้อีกต่อไป เพราะมี ผู้มีสนใจเรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น และทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างประเทศที่ ๒ ที่นักเรียน ระดับมัธยมศึกษาเลือกที่จะเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตามสิ่งที่กำหนดว่าภาษาฝรั่งเศสได้ เปลี่ยนแปลงบทบาทของตน ก็คือการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ และกำหนดให้ ภาษาฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในภาษาหลักในวงการสากล

ประการที่สอง ภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยมีความแพร่หลายมากขึ้น เพราะความร่วมมือแบบ ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสย่อมจะนำมาซึ่งความต้องการบุคลากรที่มีความสามารถในการ ใช้ภาษาฝรั่งเศสในระดับดีพอใช้ เพื่อใช้ติดต่อสื่อสารกับชาวฝรั่งเศสที่มาประจำตามหน่วยงานต่างๆ ของประเทศ ด้วยเหตุคั้งนั้นในช่วงระยะเวลา ๒ ทศวรรษก่อนการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย จึงเป็นช่วงของความต้องการบุคลากรที่รู้ภาษาฝรั่งเศสที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ซึ่งทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนจากการศึกษาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศส เช่นที่คณะอักษร ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่เน้นทักษะการสื่อสารเช่นที่คณะศิลป ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้เริ่มเปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ เพื่อให้ นักศึกษาคณะอื่นสามารถลงทะเบียนเรียนได้ในฐานะภาษาต่างประเทศอีกภาษาหนึ่ง (ศิลปศาสตร์ ๓๐ ปี๑, ๒๕๓๕ : ๑๒๕ - ๑๒๖)

ประการที่สาม บทบาทของภาษาฝรั่งเศสด้านการศาสนา มีแนวโน้มที่จะลดลง จำกัดอยู่เฉพาะ กลุ่มเท่านั้น จะเห็นได้จากบทบาทขององค์การทางศาสนาคริสต์ในประเทศไทยมิได้มีกิจกรรมส่งเสริม ภาษาฝรั่งเศส หรือตอบสนองต่อความต้องการภาษาฝรั่งเศสขึ้น เช่นคณะมิสซังต่างประเทศกรุงปารีส ประจำประเทศไทยได้เปิดที่ทำการของสำนักมิสซังที่ถนนสีลม ตรงข้ามวัดพระศรีมหาอุมาเทวี และใช้ เป็นห้องสมุดหรือสถานที่ประชุมของบรรดามิชชันนารีฝรั่งเศส แต่ก็มีได้มีกิจกรรมทางด้านภาษาฝรั่งเศส มากนัก แต่ในทางกลับกัน การค้าการลงทุนและการอุตสาหกรรมระหว่างฝรั่งเศสกับประเทศไทยกลับมี มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ประการที่ดี ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาต่างประเทศสำหรับนักเรียนที่เลือกเรียนภาษาตะวันตก ภาษาอื่นนอกเหนือจากภาษาอังกฤษ ทำให้มหาวิทยาลัยต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นในภูมิภาคและมีคณะที่เกี่ยวกับ ภาษาหรือมนุษยศาสตร์ ได้จัดตั้งภาควิชาภาษาฝรั่งเศสขึ้น เช่นการจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้กำหนดให้วิชาภาษาฝรั่งเศสเป็น หนึ่งใน ๑๑ วิชาเอก (นันทา ขุนภักดี, ๒๕๓๗ : ๔๑) ต่อมาทำให้มีหลักสูตรภาษาฝรั่งเศสที่หลากหลาย มากขึ้นและมีการจัดทดสอบอย่างเป็นระบบมากขึ้น

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันนี้ ภาษาฝรั่งเศสนับเป็นภาษาสากลภาษาหนึ่งในโลกที่มีการใช้ในทุกระดับ และเป็นภาษาที่ได้เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหลายศตวรรษ สำหรับในประเทศไทยนั้น แม้ว่าภาษาฝรั่งเศสจะยังคงมีบทบาทในด้านการศึกษาก็คงเป็นส่วนใหญ่อีกตาม แต่ก็ยังอาจเป็นไปได้ว่าจากประวัติศาสตร์และพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับฝรั่งเศสในด้านต่างๆ ทำให้บทบาทของภาษาฝรั่งเศสมีความหลากหลายมากขึ้น

เอกสารประวัติศาสตร์อธิบายเพิ่มเติมและยืนยันว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเริ่มด้วยความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา และอาจทำให้คนสยามรู้จักชื่อของฝรั่งเศสในฐานะผู้แทนคริสตศาสนาที่มีประวัติความเป็นมาอันสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของประเทศ นับจากสังฆราชปัลลู่ สังฆราชลาโน จนถึงสังฆราชปิลเลอแก้วซ์ ต่างก็มีความใกล้ชิดกับราชสำนักเป็นอย่างมาก และมีส่วนที่ทำให้ราชสำนักได้เริ่มรู้จักภาษาฝรั่งเศสเพิ่มมากขึ้น ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาบันทึกความสำคัญของชาวฝรั่งเศส และบทบาทของภาษาฝรั่งเศสไว้ถึงความสำเร็จในระดับหนึ่งของการเผยแผ่คริสตศาสนา ซึ่งก่อให้เกิดโรงเรียนแบบตะวันตกและอาจจะเป็นที่มาของการสร้างหนังสือเรียนหรือแบบเรียนที่ตะวันตกนิยมใช้ จนกลายเป็นความพยายามของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่จะทรงคิดแบบเรียนของไทยขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศฝรั่งเศสจะมีได้มุ่งเน้นที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นด้านการศาสนาในดินแดนสยาม แต่ความสัมพันธ์ในรูปแบบต่อมาคือด้านการค้าและการทูต ก็ย่อมที่จะทำให้ภาษาฝรั่งเศสมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการเกิดสนธิสัญญาทางการค้าที่เขียนขึ้นเป็นภาษาฝรั่งเศส ยิ่งทำให้เห็นความสำคัญและบทบาทของภาษามากขึ้น

ประเด็นสำคัญที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสมีบทบาทต่อสังคมไทยคือการเกิดโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น และมีการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นหลัก โดยในสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาติดต่อกับราชสำนัก และชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามารับราชการในตำแหน่งต่างๆ ย่อมนำครอบครัวของตนเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ และตั้งบ้านเรือนอยู่ไม่ไกลจากกันนัก ส่วนใหญ่ผูกพันกับศูนย์กลางทางคริสตศาสนา และในที่สุดได้จัดตั้งโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนจุดแรกที่ทำให้ภาษาฝรั่งเศสกลายเป็นภาษาสำหรับการเรียนการสอน หรือเป็นภาษาที่ใช้ในหมู่ผู้มีการศึกษาทั่วไป พร้อมกันนั้นประเทศสยามต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสังคมโลกได้มากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงส่งพระราชโอรสหลายพระองค์ไปทรงศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทั้งได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป และทรงว่าจ้างให้ชาวฝรั่งเศสเข้ามาทำงานในราชสำนักในหลายตำแหน่ง

จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศสที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่างๆ ตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทของภาษาฝรั่งเศสว่าจะดำเนินไปเช่นไร หรือมีความสำคัญอย่างไร โดยที่การศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศนั้นยังคงดำเนินอยู่ตามแบบแผนของชาวตะวันตก เช่นยังคงเปิดสอนในโรงเรียนประจำ หรือในโรงเรียนที่มีการว่าจ้างชาวฝรั่งเศสมาช่วยสอน และใช้แบบเรียนที่ชาวตะวันตกนำมาประยุกต์ใช้

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๒๐ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (พระอิสริยยศในขณะนั้น) มีพระดำริก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะทรงต้องการให้สมาคมฯ เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสารและเป็นหน่วยงานในการจัดอบรมครูอาจารย์ หรือจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่นักเรียน นักศึกษาที่เรียนภาษาฝรั่งเศส และด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา ทรงสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในอีกหลายสถาบันการศึกษามาตั้งแต่ต้น จึงทรงพบเห็นปัญหาต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย เช่นการจัดทำหลักสูตร การวัดและประเมินผล ฯลฯ จึงทรงเห็นว่าสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษายิ่ง

เมื่อก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสเรียบร้อยแล้วจึงเห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการศึกษา ดังนี้

๑. บุคลากรทางการศึกษา

จากเดิมที่การศึกษาหรือการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยเป็นกลุ่มมิชชันนารีฝรั่งเศสที่นอกจากจะทำหน้าที่สอนศาสนาแล้ว จะต้องสอนภาษาให้กับชาวสยามด้วยนั้น ก็เปลี่ยนเป็นครูอาจารย์คนไทยที่มีโอกาสศึกษาภาษาฝรั่งเศสในระดับมหาวิทยาลัย หรือเคยเดินทางไปประเทศฝรั่งเศสมาก่อน ครูอาจารย์เหล่านี้จะมีประสบการณ์ตรงในการสอนภาษาและมีทักษะในการสอนมากขึ้น ทั้งเมื่อมีการตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสฯ แล้วก็มีการจัดสรรทุนการศึกษา ทุนดูงานระยะสั้น-ยาว ให้แก่ครูอาจารย์ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาด้วย

๒. สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส

อาจนับได้ว่าสื่อการเรียนการสอนเช่นหนังสือไวยากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทย-ฝรั่งเศส เป็นผลผลิตของคนไทยที่มีความรู้ความสามารถในภาษาฝรั่งเศสเป็นอย่างดี และบุคคลเหล่านี้ก็จบมาจากโรงเรียนประจำที่ชาวฝรั่งเศสได้มาเปิดสอนในประเทศไทยด้วย เช่นพจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส-ไทย ของนาวาเอก พระริ้วมวิรัชพากย์ รน. นั่นถือเป็นงานชิ้นบุกเบิกของพจนานุกรมไทย-ฝรั่งเศส-ไทย ในประเทศ และพระริ้วมวิรัชพากย์ก็จบการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ เป็นต้น ต่อมานั้นจะเห็นได้ว่าประเทศฝรั่งเศสได้ให้ความช่วยเหลือเรื่องวัสดุการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น

เมื่อสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสก่อตั้งขึ้นก็ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส โดยจัดอบรมเทคนิคการผลิตสื่อแผ่นใน การอบรมสื่อหนังสือเรียนที่จะมี

การใช้ในโรงเรียนมัธยม เพื่อให้ครูอาจารย์มีแนวทางปฏิบัติไปในทางเดียวกัน และมีวิธีการประเมินผล ผู้เรียนระบบเดียวกัน ทำให้สื่อการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. การใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์อื่นๆ

จากบทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสที่มีได้มุ่งพัฒนาเพียงองค์ความรู้ด้านภาษาและวรรณคดี ฝรั่งเศส แต่ให้ใช้ภาษาฝรั่งเศสเป็นเสมือนเครื่องมือในการศึกษา ทำให้กิจกรรมการอบรมสัมมนา และพัฒนาบุคลากรสายการสอนมีหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน คือ ภาษาฝรั่งเศสธุรกิจ ภาษาฝรั่งเศสการโรงแรม ภาษาฝรั่งเศสเพื่อการท่องเที่ยว ภาษาฝรั่งเศสสำหรับการแปลและล่าม ภาษาฝรั่งเศสเพื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยได้ขยายพรมแดนออกไปจากเดิมมาก

แม้ว่าบทบาทของภาษาฝรั่งเศสที่ได้รับการศึกษานี้จะเน้นที่ด้านการศึกษาก็ตาม แต่จากรายงานความร่วมมืออื่นๆ ที่ประเทศไทยลงนามร่วมกับประเทศฝรั่งเศสก็แสดงให้เห็นความร่วมมือแบบทวิภาคีในด้านอื่นๆ เช่น เทคโนโลยี การอุตสาหกรรม การลงทุน บริษัทเอกชน ฯลฯ เพื่อพัฒนาประเทศภายใต้กรอบความร่วมมือที่รัฐบาลกำหนด ซึ่งทำให้ภาษาฝรั่งเศสได้กลายเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อให้คนทุกระดับและทุกส่วนมีความเข้าใจและก่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สิ่งที่อาจได้รับการศึกษาเพิ่มเติม นั่นคือการวิเคราะห์บทบาทของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยว่าประสบความสำเร็จตามที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้หรือไม่ และควรพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสไปในทิศทางใด เพื่อให้ภาษาฝรั่งเศสยังคงเป็นภาษาตะวันตกที่ได้รับความนิยมเหมือนเช่นเคยในอดีต อีกประการหนึ่งคือควรมีการศึกษาวิจัยในเชิงบูรณาการระหว่างภาษาฝรั่งเศสกับศาสตร์อื่นๆ เพิ่มมากขึ้น นอกจากความสำคัญในด้านวรรณคดี เพราะจากหลักฐานต่างๆ ที่แสดงมานี้พบว่า ภาษาฝรั่งเศสและชาวฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง จนอาจกล่าวได้ว่าความเจริญในสังคมไทยส่วนหนึ่งนั้นมาจากความรู้ ความสามารถของชาวฝรั่งเศส

บรรณานุกรม

ภาษาฝรั่งเศส

- Bernard Wirth (1988). **La stratégie d'évangélisation des prêtres des missions étrangères de Paris à Siam, 1662-1688 La place centrale de l'école.** Thèse de doctorat, Sciences de l'Éducation, l'Université Lyon II.
- E.W. HUTCHINSON (1968). **1688 Revolution in Siam.** Hongkong : Hongkong University Press.
- Hubert METHIVIER (1994). **Le siècle de Louis XIV.** Paris : Presses Universitaires de France.
- Kannaphong Chaikla (2007). **La place des écoles catholiques dans la réforme éducative sous le règne de Rama V au Siam (1868 – 1910).** Mémoire de Maîtrise, Département de Français, Université Silpakorn.
- L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français (2008). **La Princesse dans nos Cœurs.** Bangkok : Matichon Publishing.
- L'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français (2002). **Un Quart de Siècle 1977 – 2002,** Bangkok : L'imprimerie Amarin Printing and Publishing : 39 – 42, 82
- Predee Phisphumvidhi (1999). **La révolution de 1688 au Siam d'après des sources militaires français.** Mémoire de maîtrise, Université Silpakorn.
- Thida Boontharm(1976). **Contribution à L'histoire de l'enseignement en Thaïlande.** Thèse pour le Doctorat de IIIe Cycle, Université de Paris VII.

ภาษาไทย

- กรมยุทธศึกษา (๒๕๔๔). **การเสียดินแดนของไทยในยุคอาณานิคมของประเทมหาอำนาจตะวันตก.** กรุงเทพฯ : สิริลักษณ์ปริ้นติ้ง.
- กรมศิลปากร ก (๒๕๔๕). **พระนารายณ์ราชนิเวศน์.** กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร ข (๒๕๓๐). **สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธภาพไทย-ฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การพิมพ์.
- กรมศิลปากร ค (๒๕๒๖). **ประเพณีการรับราชทูต.** กรุงเทพฯ : ชูโนเต็คโปรดักชั่น.
- กรมศิลปากร ง, ๒๕๑๐ **ประชุมพงศาวดารที่ ๔๑ เล่ม ๒๔ หน้า ๗๐ - ๗๑ คำตอบจดหมายบันทึทซึ่ง เซอ วาติเยร์ เคอ โชมองต์ เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ถวายสมเด็จพระนารายณ์**
- กรมศิลปากร จ (๒๕๔๒). **สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส.** กรุงเทพฯ : แปลโดยปทุมรัตน์ วงศ์คนตรี

กรมศิลปากร ช (๒๕๒๖). **เรื่องราวของคณะสังฆราชฝรั่งเศสในราชอาณาจักรสยาม**. แปลโดยเพียงฤทัย
ตันธีรวิทย์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร ช (๒๕๒๗). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา**. แปลโดย
นันทนา ดันติเวสส. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

กรรณิกา จรรย์แสงและคณะ (๒๕๔๖). **สถานภาพเอกสารด้านฝรั่งเศส-ไทยศึกษาในประเทศไทยจนถึงปี
พ.ศ. 2536**. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๕๑). **ประชุมโคลงสุภาษิตและพระบรมราโชวาทพระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.**

ไกรฤกษ์ นานา (๒๕๕๐). **สมุดภาพรัชกาลที่ ๔ วิภคติและโอกาสของรัตนโกสินทร์ในรอบ ๑๕๐ ปี.**
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๕๑). **หนังสือที่รำลึก งานพระราชพิธีพระราชทานเพลิง
พระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คณะอนุกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี (๒๕๔๔). **ศัพท์พจนานุกรมภาษาไทย
พจนานุกรมไทย – ฝรั่งเศส – อังกฤษ ฉบับ Bishop J.L. Vey ค.ศ. ๑๘๘๖**. กรุงเทพฯ.

จันจิรา จิตตะวิริยะพงศ์ (มปป). **อิทธิพลภาษาต่างประเทศในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

จินตนา คำรงค์เลิศ สาหรี จิตานนท์และสุดา ภักยา. **รายงานวิจัยเรื่องลักษณะงานแปลที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส
ในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เฉลิม อยู่เวียงชัย (๒๕๑๓). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์**. กรมการฝึกหัดครู.

เชน ปัจจุสานนท์ (๒๕๑๘). **กรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสและการรบที่ปากน้ำเจ้าพระยาสมัย ร.ศ.
๑๑๒**. กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา.

เดช ตะละกัญ. **แบบพิธีการจัดลำดับอาวุโสของไทย**. พิมพ์เป็นบรรณาการเนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนิน
พระราชทานเพลิงศพนายเดช ตะละกัญ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๘.
กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.

เดือน คำดี (๒๕๒๘). **การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนส์ไตร์.

ธนิต อยู่โพธิ์ (๒๕๔๑). **สมเด็จพระนารายณ์มหาราชและนักปราชญ์ราชวีในรัชสมัย**. กรุงเทพฯ : อักษร
เจริญทัศน์.

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (๒๕๔๘). **กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร (๒๕๔๕). **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ธีรพันธ์ ถ.ทองคำ (๒๕๓๔). รายงานการวิจัยเรื่องการทำพจนานุกรมไทย-ไทย : อดีต – ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๓๘๙ – ๒๕๓๓). คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทพร นิลจินดา (๒๕๓๕). ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร.

บุปผา ทิพย์สภาพกุล (๒๕๓๔). ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ลพบุรี : วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี.

บุษยา ประภาสพงศ์และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ) (๒๕๔๒). ศัพะ พจนานุกรมภาษาไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

ประชุมจดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑ (๒๕๑๐). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๔ ว่าด้วยหนังสือสัญญาค้าขายระหว่างประเทศสยามกับประเทศฝรั่งเศสในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (๒๔๖๕). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ปรีดี พิศภูมิวิถี (๒๕๕๑). จากบางเจ้าพระยาสู่ปารีส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

ปรีดี พิศภูมิวิถี (๒๕๕๒). จึงบัดลัดภักดิ์พระนารายณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน

พลับพลึง มูลศิลป์ (๒๕๒๓). ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

พิษณุ จันทร์วิทัน (๒๕๔๓). รูปเก่าเล่าเรื่อง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.

ภารดี มหาจันทร์ (๒๕๒๖). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. ชลบุรี : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

ภูธร ภูมะธน (๒๕๕๐). โกษาปาน ราชทูตคู่แผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สถาบันเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ.

ภูธร ภูมะธน (๒๕๔๗). สาระน่าสนใจของประวัติศาสตร์ไทยครั้งรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. ลพบุรี.

มานพ ถนอมศรี (๒๕๓๕). ราชทูตและบาทหลวงฝรั่งเศสในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

รัชฎาพร ฤทธิจันทร์ (๒๕๔๓). ตามเนรลัษของคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส : รูปแบบใหม่ในระบบการศึกษาไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาฝรั่งเศสศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๗). ใต้ร่มพระบารมี จักรีนอุบดินทร์ สยามมินทราธิราช. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.

โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพ (๒๕๔๐). วรรณกรรม ฟ. ฮีลเลอร์ เรื่องพระยาโกศกานไปฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุดมศึกษา.

วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓๒ เล่ม ๔ (ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๒๘) : ๖๗ – ๖๘

วารุณี ปัทมะสังข์ (๒๕๓๔). รายงานการวิจัยเรื่องสถานภาพการศึกษาภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย : บรรณนิทัศน์สังเขป. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิจิตรา แสงพลสิทธิ์ (๒๕๒๔). **ความรู้เรื่องภาษาต่างประเทศในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (๒๕๕๐). **นักเรียนนอก : ข้อมูลสำคัญในประวัติศาสตร์สังคมไทย**. กรุงเทพฯ.
- วิลเลียม ถาวรธนสาร (๒๕๔๕). **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- ศิลปศาสตร์ ๓๐ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๓๕ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** (๒๕๓๕). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัยฝรั่งเศส-ไทยศึกษา (๒๕๔๖). **ยอร์จ เซเดส์กับไทยศึกษา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (๒๕๔๑). **เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- สุภาณี เสาภานและคณะ (๒๕๒๔). **รายงานการวิจัยเรื่องความต้องการใช้ภาษาฝรั่งเศสในวงการศึกษาของไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และกรรณิกา จรรย์แสง (บรรณาธิการ) (๒๕๔๘). **รวมบทความแปล และบทความศึกษาผลงาน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสรี พงศ์พิส (๒๕๒๗). **คาทอลิกกับสังคมไทย สี่ศตวรรษแห่งคุณค่าและบทเรียน**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- แสงทอง (นามแฝง) (๒๕๓๗). **ภาษาและหนังสือ เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- แสงว บุญเฉลิมวิภาส (๒๕๔๓). **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- อนงคณา มานิตพิสิฐกุล (๒๕๔๕). **ไทยกับชาติตะวันตกสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปรีามิด.
- อนงนาฏ เถกิงวิทย์ (๒๕๓๑). **รายงานการวิจัยเรื่องสถานภาพการศึกษาวัฒนธรรมฝรั่งเศสในประเทศไทย : บรรณนิทัศน์สังเขป**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณี นวลสุวรรณ (๒๕๒๖). **ลักษณะและผลของความร่วมมือทางวิชาการระหว่างไทยและฝรั่งเศสสมัยประธานาธิบดีจิสคาร์ด เคสแตงก์ (พ.ศ. ๒๕๑๗ - พ.ศ. ๒๕๒๔)**. ผลงานวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลำดับที่ ๖ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อองรี โชฟ (๒๕๔๔). **สัมพันธภาพของประเทศไทยกับประเทศสยาม**. แปลโดยนันทพร บรรลือสินธุ์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- อาเดรียง โลเนย์ (๒๕๒๘). **สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส**. แปลโดยปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร : ๕๒.
- เอนก นาวิกมูล (๒๕๓๗). **ประมวลภาพพระปิยะมหาราช**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด.
- เอนก นาวิกมูล (๒๕๔๕). **ภาพถ่ายและสิ่งพิมพ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

บทความในวารสาร

Bulletin de l'Alliance Française, Hors-série, 1912 – 2002 : 90 ans déjà, 2002 : 1 – 20

Sodcheun Chaiprasatra (2550). “Le français du tourisme : du cours optionnel au diplôme de Master professionnel” **วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย** ฉบับที่ ๑๑๔ ปีที่ ๓๐ เล่ม ๓ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๘๘ – ๙๐.

Sumita Baffié. (2550). “Avec le tout anglais et la montée en puissance du chinois le français a-t-il encore une place en Thaïlande ?” **วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย** ฉบับที่ ๑๑๔ ปีที่ ๓๐ เล่ม ๓ (กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๒ – ๑๑.

Gilles Delouche. (๒๕๒๗). “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสสมัยกรุงศรีอยุธยา : ความบังเอิญและความจำเป็น” **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ๓๐๐ ปีความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส**. จัดโดย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง : ๖๑ – ๗๕

กรรณิกา จรรย์แสงและมอร์กาน สปอร์เตส “โกษาปานด้านฝรั่งเศสยุคสยาม” **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๓๖) : ๑๖๔ – ๑๗๓

จันทร์ฉาย ภักดีธิดา (๒๕๓๐). “การรับแขกเมืองฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์”, **วารสารรวมบทความประวัติศาสตร์** ฉบับที่ ๙ (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐) : ๑๖๒ – ๑๘๕

นันทพร บรรณาสินธุ์ (๒๕๓๙). “ชีวประวัติเมอซิเออร์ ยอร์จ ปาดู ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕” **นิตยสารประวัติศาสตร์ไทยจากเอกสารต่างประเทศ**. กรมศิลปากร.

นันทา ชุนภักดี (๒๕๓๗). “มหาวิทยาลัยศิลปากร เลี้ยวศตวรรษที่พระราชวังสนามจันทร์” **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับครบรอบ ๕๐ ปี**. ปีที่ ๑๔ ฉบับพิเศษ (มิถุนายน ๒๕๓๖ – พฤษภาคม ๒๕๓๗) : ๓๐ – ๓๑.

เตโช อุดรนท์ (๒๕๑๐). “ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกสกับประเทศสยาม” **ผลงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี**. ปีที่ ๑ (กันยายน ๒๕๑๐) : ๔๑ – ๕๘

ปรีดี พิศณุวิทย์, “อยุธยาจากเอกสารโปรตุเกส”, **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ปีที่ ๒๙ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๐) หน้า ๔๔ – ๗๒

ปรีดี พิศณุวิทย์ (๒๕๔๗). “จดหมายเจ้าพระยาศรีธรรมมาโศกราชรอยต่อความสัมพันธ์สยาม-ฝรั่งเศส สมัยสมเด็จพระเพทราชา” **ศรีษไมยาจารย์**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพ็ญฟ้า

วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย, ฉบับที่ ๑๑๕ ปีที่ ๓๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๑)

วิยะดา ทองมิตร (๒๕๒๐). “การแผ่นดินสมัยพระนารายณ์” **วารสารเมืองโบราณ** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๒๐) หน้า ๓๓ – ๔๒

วีรฉัตร วรรณดี (๒๕๓๐). “หนังสือไวยากรณ์ที่ชาวต่างประเทศเขียนขึ้นสมัยอยุธยาและสมัยต้นรัตนโกสินทร์” **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (๒๕๓๐) หน้า ๗๐ – ๙๕

วุฒิชัย มูลศิลป์ (๒๕๔๑). “เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๖”.

วารสาร มศว ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๔๑) : ๓๕ – ๔๖

เอกสารสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต

<http://www.navy.mi.th/newwww/document/history/royalnavy/chap502.htm> (accessible on 15 october 2009)

<http://www.efeo.fr/presentation/historique.shtml> (accessible on 15 october 2009)

http://www.inalco.fr/ina_gabarit_rubrique.php3?id_rubrique=7 (accessible on 15 october 2009)

<http://www.chula.ac.th/about/thai/history.htm> (accessible on 30 september 2009)

<http://www.arts.chula.ac.th/~west/history.html> (accessible on 30 september 2009)

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/français/mission> (accessible on 30 september 2009)

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/français/missionnaire> (accessible on 30 september 2009)

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/français/seminaire> (accessible on 30 september 2009)

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/français/comptoir> (accessible on 30 september 2009)

<http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=25967&dict=CALD> (accessible on 28 september 2009)

<http://ac.assumption.ac.th> (accessible on 28 september 2009)

<http://www.sjc.ac.th> (accessible on 28 september 2009)

http://www.aksorn.com/webguide/webguide_detail.php?content_id=854 (accessible on 28 september 2009)

http://www4.sac.or.th/jaruk2008/img_large.php?f=/605_12.jpg (accessible on 30 september 2009)